

**Bachelorproef
Professionele Opleidingen
Studiegebied Sociaal-Agogisch Werk**

Academiejaar 2014-2015

**Een preventieve kijk op interlandelijke adoptie
Familieversterking in land van oorsprong
als duurzaam alternatief**

Bachelorproef aangeboden door
Lies Van Achte
tot het behalen van de graad van
Bachelor in de Gezinswetenschappen

Interne begeleider: **Hans Van Crombrugge**

**Bachelorproef
Professionele Opleidingen
Studiegebied Sociaal-Agogisch Werk**

Academiejaar 2014-2015

**Een preventieve kijk op interlandelijke adoptie
Familieversterking in land van oorsprong
als duurzaam alternatief**

Bachelorproef aangeboden door
Lies Van Achte
tot het behalen van de graad van
Bachelor in de Gezinswetenschappen

Interne begeleider: **Hans Van Crombrugge**

ABSTRACT BACHELORPROEF 2014-2015

Opleiding:	Gezinswetenschappen	
	Voornaam	Naam
Student:	Lies	Van Achte
Interne Promotor: bachelorproefbegeleider	Hans	Van Crombrugge
Titel bachelorproef	Een preventieve kijk op interlandelijke adoptie Familieversterking in land van oorsprong als duurzaam alternatief	
Abstract publiceren ☒ Ja ☐ Neen		

Kern- / trefwoorden bachelorproef:

Interlandelijke adoptie / Familieversterking / Zuid-Afrika / Belang van het kind / Duurzame ontwikkeling

Korte samenvatting bachelorproef:

Deze bachelorproef is het resultaat van een combinatie van inzichten verworven door vrijwilligerswerk in Afrikaanse landen, de aanvankelijke gedachte om zelf misschien te willen adopteren, inzichten uit de drie jaar Gezinswetenschappen en een grote interesse in duurzame ontwikkeling en het belang van het kind. Deze combinatie resulteerde in een kritisch perspectief op interlandelijke adoptie, beargumenteerd vanuit theoretische invalshoeken en praktijkervaringen.

De kern van het probleem is dat kinderen door bepaalde oorzaken nood hebben aan een alternatieve vorm van familiale zorg. In het westen is er een grote vraag naar adoptiekinderen. Daardoor lijkt adoptie een oplossing te zijn voor zowel de nood van (wees)kinderen als voor de kindwens van westerse kandidaat-adoptieouders. Maar hoe kan er in de eerste plaats voorkomen worden dat kinderen hun oorspronkelijke familie verliezen, in plaats van interlandelijke adoptie als noodoplossing te zien? Op welke manier kan er aan kinderen optimaal de kans gegeven worden om in hun familie van oorsprong, gemeenschap van oorsprong en land van oorsprong op te groeien?

In het kader van deze bachelorproef heb ik in januari 2015 een Family Strengthening Programme van SOS Kinderdorpen bezocht in Rustenburg, Zuid-Afrika. SOS Kinderdorpen biedt alternatieve familiale zorg aan kinderen die hun ouderlijke zorg hebben verloren. Het Family

Strengthening Programme gaat nog een stap verder en ondersteunt kwetsbare families om hun kinderen bij zich te kunnen houden.

In deze bachelorproef toets ik de werking van SOS Kinderdorpen en hun Family Strengthening Programme aan vier theoretische invalshoeken. Eerst maak ik een historische analyse van de wereldwijde 'adoptiemarkt', waaruit blijkt dat de drukkende vraag naar adoptiekinderen problematische adoptiepraktijken in de hand heeft gewerkt. Vervolgens zoek ik via een sociaal-antropologische analyse een antwoord op de vraag waarom kinderen in Zuid-Afrika wees worden, afgestaan of achtergelaten worden. Daarna bekijk ik waarom het vanuit ontwikkelingspsychologisch perspectief al dan niet voordelig is om op te groeien in het land van oorsprong. Daarbij focus ik me op de identiteitsontwikkeling en nabijheid van roots. Ten slotte analyseer ik hoe het Family Strengthening Programme de nood van kinderen aan alternatieve familiale zorg op een duurzame manier voorkomt. Ik toets hun manier van werken om lokale gemeenschappen te versterken en families zelfredzaam te maken aan enkele principes van duurzame ontwikkeling.

Interlandelijke adoptie lijkt een noodoplossing te zijn voor alle betrokkenen. Ik kwam tot de conclusie dat het noodzakelijk is om op een preventieve manier die nood aan alle zijden te voorkomen. Daarom focus ik me bij mijn veranderingsstrategieën zowel op het voorkomen of verminderen van het 'aanbod' aan adoptiekinderen als op het voorkomen of verminderen van de 'vraag' naar adoptiekinderen.

Het afstaan of achterlaten van kinderen kan voorkomen worden door gemeenschappen en families te versterken op een manier zoals het Family Strengthening Programme dat doet: door een sociaal vangnet te creëren en kwetsbare families economisch te empoweren. Ik beschrijf de uitdagingen waar het Family Strengthening Programme voor komt te staan zoals hun moeilijkheden om families zelfredzaam te maken en jongeren te motiveren om hoger onderwijs te volgen. In Zuid-Afrika is ook nog meer AIDS-preventie nodig om vroegtijdig overlijden van ouders te voorkomen en betere promotie van de gratis aangeboden anticonceptiepillen om ongewenste zwangerschappen te voorkomen.

Door de huidige medische wetenschap kan men ver gaan om een kinderwens in te vullen indien het niet lukt op natuurlijke wijze. Onder andere daardoor komt een kinderwens dichtbij de gedachte van het recht op een kind. Deze gedachte kan leiden tot onethische praktijken, ook wat adoptie betreft. Om de drukkende vraag naar adoptiekinderen te verminderen pleit ik ook om kandidaat-adoptieouders meer te informeren over pleegzorg als eventueel alternatief. Adoptie en pleegzorg zijn echter twee verschillende werelden. Maar omdat er in België ongeveer evenveel kinderen op de wachtlijst staan voor plaatsing in een pleeggezin, als kandidaat-adoptieouders op de wachtlijst voor buitenlandse adoptie lijkt het mij beter om bruggen te bouwen tussen adoptie en pleegzorg, waarbij inspiratie kan gehaald worden bij de islamitische kafala. Ik stel ook de radicaliteit van volle adoptie in vraag vanwege de paradox dat geadopteerden dikwijls hun roots willen kennen en dat biologische ouders of familieleden ook willen weten hoe het met hun kind gaat maar dat de banden radicaal verbroken werden. Ik beschrijf ook nog enkele aanbevelingen indien er in het belang van het kind toch als laatste mogelijkheid tot opgroeien in een familie binnenlands of buitenlands geadopteerd wordt. Nazorg bij adoptie is uiteraard een belangrijk aspect maar in deze bachelorproef benader ik adoptie vanuit een preventieve gedachte. Dit is actueel omdat enerzijds meer landen hun

grenzen sluiten voor adoptie en anderzijds desondanks de dalende vraag naar adoptiekinderen er toch nog lange wachtlijsten zijn en nieuwe adoptiekanalen gezocht worden.

In deze bachelorproef pleit ik niet tegen interlandelijke adoptie maar wil ik aantonen dat interlandelijke adoptie niet altijd in het belang is van alle betrokkenen. Daarom is het belangrijk de belangen van kandidaat-adoptieouders af te wegen tegenover die van kinderen en hun oorspronkelijke families en gemeenschappen in het buitenland. In een ideale wereld is er geen armoede, zijn er geen weeskinderen en voelen ouders zich niet genoodzaakt om hun kinderen achter te laten of af te staan voor adoptie. Maar zolang dit ideaal niet nagestreefd is, moet er voldoende geïnvesteerd worden in preventie en toereikende oplossingen waarbij een evenwicht is tussen verschillende belangen, met één belang voorop: dat van het kind.

Referentielijst:

- Högbacka, R. (2012). Maternal thinking in the context of stratified reproduction: perspectives of birthmothers from South Africa. In Gibbons J. L., Smith Rotabi K. (Red.), *Intercountry adoption: policies, practices and outcomes*. (pp. 143-159). Surrey: Ashgate.
- Hoksbergen, R. A. C. (2011). *Kinderen die niet konden blijven, zestig jaar adoptie in beeld*. Soesterberg: Aspekt.
- Saclier, C. (2000). In the best interest of the child? In P. Selman (Red.), *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives* (pp. 53-65). London: BAAF.
- Slot, B.M.J. (2008). Adoptie en welvaart: Een analyse van vraag en aanbod van adoptiekinderen, *Justitiële verkenningen*, 34 (7), 11-24.
- SOS Children's Villages International (2014). *Strong communities for strong families, how strong social networks support children and their families in sub-Saharan Africa*. Austria: SOS Kinderdorf International.

E-mailadres:

Lizv8@hotmail.com

Inhoudstafel

1. Interlandelijke adoptie: een discutabel fenomeen	1
1.1 Argumentatie voor keuze van thema.....	1
1.2 Juridisch kader	4
1.2.1 Wat is adoptie?	4
1.2.2 Kinderrechtenverdrag	5
1.2.3 Haags Adoptieverdrag.....	6
1.3. Huidige trends en discussie rond interlandelijke adoptie.....	7
1.4. Een gevaarlijke cocktail van belangen.....	11
1.4.1 Belang van het kind	11
1.4.2 Belang van wensouders.....	12
1.4.3 Belang van biologische ouders	13
1.4.4 Belang van instellingen en kindertehuizen.....	13
1.4.5 Het voorbestaan van adoptie-organisaties	14
1.4.6 Verschuiving herkomstlanden op zoek naar adoptiekinderen.....	15
1.5 Effecten interlandelijke adoptie op lokale kinderbescherming	16
1.6 Alternatieven en nood aan preventie	17
1.7 Lokale familieversterking: SOS Kinderdorpen en hun Family Strengthening Programme .	18
1.8 Mini-casus	19
1.9 Conclusie	20
2. Probleemanalyse en koppeling aan SOS Kinderdorpen & Family Strenghtening Programme	23
2.1 Historische analyse	23
2.1.1 Ontstaan van interlandelijke adoptie.....	23
2.1.2 Ontstaan van een vraaggestuurde adoptiemarkt	24
2.1.3 Illegale praktijken als problematische gevolg	26
2.1.4 Ontstaan van SOS Kinderdorpen	28
2.1.5 Ter illustratie: twijfelachtige adoptiepraktijk in Zuid-Afrika.....	29
2.1.6 Conclusie	30
2.2 Sociaal-antropologische analyse met focus op situatie in Zuid-Afrika.....	31
2.2.1 Ontstaan van ‘aanbod’ adoptabele kinderen.....	31
2.2.1.1 Afgestaan? Reproductieve onrechtvaardigheid	31
2.2.2 Focus-Zuid Afrika	32
2.2.2.1 Beleid in Zuid-Afrika: Children’s Act	32

2.2.2.2	Onderzoek naar perspectieven van geboortemoeders in Zuid-Afrika	34
2.2.2.3	Weeskinderen in Zuid-Afrika: AIDS als voornaamste doodsoorzaak.....	36
2.2.2.4	Eigen bevindingen uit interviews.....	37
2.2.2.5	Interview met maatschappelijk werkster	41
2.2.2.6	Interview met directrice SOS Kinderdorp Rustenburg	42
2.2.2.7	Mini-casus toegepast.....	42
2.2.3	Conclusie	43
2.3	Ontwikkelingspsychologische analyse	45
2.3.1	Invloed van adoptie op de ontwikkeling	45
2.3.2	Gevolgen van verwaarlozing in tehuizen/instellingen	45
2.3.3	Complexe identiteitsvorming	46
2.3.4	Verlangen naar het kennen van de roots	48
2.3.5	Taak voor adoptieouders	50
2.3.6	'Familybased care' van SOS Kinderdorpen als alternatief.....	52
2.3.7	Binnenlandse adoptie in Zuid-Afrika	54
2.3.8	Mini-casus	56
2.3.9	Conclusie	56
2.4	Perspectief vanuit duurzame ontwikkeling.....	59
2.4.1	Armoede als aan te pakken oorzaak	59
2.4.2	Wat is duurzame ontwikkeling?	59
2.4.3	Sociale dimensie van duurzame ontwikkeling.....	60
2.4.5	Versterken van families in Rustenburg	61
2.4.5.1	Self-reliance bij organisaties.....	62
2.4.5.2	Self-reliance bij families.....	62
2.4.5.3	Hoe duurzaam is het Family Strengthening Programme?	64
2.4.6	Duurzame ontwikkeling: hoe het niet moet.....	67
2.4.6.1	Nut van vrijwilligerswerk in weeshuizen	68
2.4.7	Belang van onderwijs	69
2.4.8	Duurzame ondersteuning voor weeskinderen na natuurrampen.....	70
2.4.9	Mini-casus	71
2.4.10	Conclusie	72
3.	Veranderingsgerichte voorstellen.....	73
3.1	Verminderen van het aanbod	73
3.1.1	Voorkomen van kinderen in nood.....	73

3.1.1.1 Voorkomen afstaan en achterlaten van kinderen	74
3.1.1.2 Voorkomen vroegtijdig sterven	77
3.1.2 Alternatieven voor kinderen in nood	78
3.2 Verminderen van de vraag	79
3.2.1 Voorkomen van vraag naar adoptiekinderen	79
3.2.2 Alternatieven voor vraag naar adoptiekinderen	80
3.3 Indien toch adoptie als laatste oplossing	82
3.3.1 Aanbevelingen bij binnenlandse adoptie	83
3.3.2 Aanbevelingen bij buitenlandse adoptie	83
4. Algemene conclusie	85
Literatuurlijst	87

Voorwoord

Bedankt Hans Van Crombrugge, voor de steeds ultra-snelle en nuttige feedback, en voor de vrijheid en het vertrouwen om van dit eindwerk -binnen de grenzen van de vereisten- mijn eigen ding te kunnen maken.

Bedankt Annelies Keyers van SOS Kinderdorpen België, om mijn bezoek aan SOS Children's Villages in Zuid-Afrika mogelijk te maken.

Bedankt, Siphwe (national director SOS Children's Villages South Africa) en Veronica om mijn bezoek aan het Kinderdorp in Rustenburg te organiseren.

Bedankt, Granda (village director SOS Children Village Rustenburg) voor je warme welkom, tijd en gastvrijheid.

Bedankt Mpho, Emmanuel, Tshidi & Karabo van het Family Strengthening Programme Rustenburg voor jullie tijd, informatie en jullie bewonderenswaardig werk.

Bedankt mama's, oma's, tantes en zussen uit Ramochana en Sunrise Park om me jullie verhaal te vertellen, en om in moeilijke omstandigheden (wees)kinderen een goede toekomst te bieden.

Bedankt Pia Dejonckheere van Steunpunt Adoptie Gent, voor het interview en de verhelderende inzichten omtrent adoptie.

Bedankt Sophie Withaecx, voor een interessant gesprek en het doorgeven van contacten en bronnen.

Bedankt Ludwig & Goedele, om als adoptieouders Moses & Tshwarelo hun Zuid-Afrikaanse identiteit mee te geven en mijn interesse in Zuid-Afrika aan te wakkeren.

Bedankt Tshwarelo & Moses, om me sinds jullie aankomst in België als nichtje en babysit in jullie hart te sluiten.

Bedankt mama, voor de kritische discussies, het grondig nalezen, motiverende woorden en vooral voor de onvoorwaardelijke steun.

Bedankt papa, om me enkele dagen in Watervliet te ontvangen waar ik in alle rust, ver weg van m'n drukke stadsleven, de motivatie en focus terugvond om aan dit eindwerk te schrijven.

Bedankt Leen, om als zus en afgestudeerde gezinswetenschapster me te motiveren en te pushen het voorbije jaar om dit eindwerk af te werken, en voor de lay-out tips.

Tot slot bedankt iedereen die de voorbije jaren met me in discussie gegaan is over dit thema, en op die manier bijgedragen heeft tot het tot stand komen van dit eindwerk.

1. Interlandelijke adoptie: een discutabel fenomeen

1.1 Argumentatie voor keuze van thema

Ter inleiding van deze bachelorproef zou ik graag eerst schetsen hoe mijn grote interesse in het thema interlandelijke adoptie is ontstaan, omdat mijn motivatie om me in dit thema te verdiepen niet onbelangrijk is voor de gekozen invalshoeken.

Als jonge tiener was ik van dichtbij betrokken bij een nonkel en tante die hun tweejarig dochtertje verloren en enkele jaren later twee Zuid-Afrikaanse kinderen adopteerden. Als regelmatige babysit was ik betrokken bij het opgroeien en ontwikkelen van mijn neefje en nichtje. Interlandelijke adoptie was in mijn ogen een goede oplossing voor weeskinderen en een aanvaarde manier van gezinsvorming. Toen als jonge twintiger ook mijn kinderwens begon te dagen, kwam de altruïstische gedachte al snel om ook zelf te adopteren en zo 'arme Afrikaanse weeskindjes' hier een betere toekomst te kunnen bieden. Waarom zelf kinderen op de wereld zetten terwijl de groeiende overbevolking enorme ecologische schade toebrengt aan onze planeet en er ondertussen miljoenen weeskinderen niet de kans krijgen om op te groeien in een gezin? Interlandelijke adoptie klinkt vanuit deze gedachte als een mooi verhaal.

Maar een combinatie van ervaringen bracht mijn gedachtegang op een ander spoor. Ten eerste leerde ik een geadopteerde Rwandees kennen met wie het niet opperbest ging, zijn niet-biologische Rwandese adoptiebroer had recent zelfmoord gepleegd, vermoedelijk omdat hij psychologisch te zwaar leed. Van mijn Rwandese kennis hoorde ik verwijten en boosheid tegenover zijn adoptieouders, ik hoorde de wens om in Rwanda te zijn opgegroeid, ook al was het in armoede. Zijn verhaal en ervaringen hebben me enorm aan het denken gezet over de mogelijk enorme impact van interlandelijke adoptie op een kind, bovenop de soms eerdere traumatische verlieservaringen. Ik begon me af te vragen of de al dan niet altruïstische kinderwens van adoptieouders in evenwicht is met het belang van het kind. Ik heb geadopteerde kennissen waar het goed mee gaat, maar ik hoorde ook meer verhalen van adopties niet goed verlopen. En ik begon me af te vragen waarom.

Gedurende de verschillende vakken in de opleiding Gezinswetenschappen kwam ik meer te weten over ontwikkelingspsychologie en het belang van familiebanden. Bij adoptiekinderen worden de banden met hun biologische familie juridisch radicaal doorgeknipt, dikwijls op een cruciaal moment in de vroegkinderlijke ontwikkeling. Maar het grote verlangen bij vele geadopteerden om te weten wie hun biologische familie is, vertelt ons dat biologische banden niet zomaar kunnen worden doorgeknipt.

In 2012 deed ik vijf weken vrijwilligerswerk in een weeshuis in het arme noorden van Ghana. Deze ervaring opende mijn ogen: veel weeskinderen hebben eigenlijk wel familie. Ik vroeg me af waarom deze kinderen in weeshuizen terecht komen en niet worden opgevangen door hun familieleden. Het antwoord van de oprichter van het weeshuis op deze vraag luidde als volgt: "de kinderen hebben hier kans op onderwijs. Hun familie heeft de middelen niet om in hun

onderhoud te voorzien. Als ze bij hun familie zouden blijven moeten ze op het land gaan werken of zeep, fruit of eieren gaan verkopen om geld te verdienen.” Onderwijs is inderdaad zeer belangrijk maar het zou toch veel beter zijn om hun familieleden te ondersteunen om een extra kind op te vangen en naar school te kunnen laten gaan. Echter is dit niet vanzelfsprekend in ontwikkelingslanden waar de sociale diensten te wensen overlaten en basisonderwijs op zich wel gratis is maar kosten voor transport en schooluniformen dikwijls onbetaalbaar zijn voor vele families.

Bij een volgende vrijwilligerservaring in 2013, in een kindertehuis in Khayelitsha, een armoedige sloppenwijk nabij Kaapstad, Zuid-Afrika ging het er anders aan toe. Maatschappelijk werkers trekken er op uit om in de townships problematische opvoedingsituaties op te sporen om op tijd te kunnen ingrijpen. Het kind weghalen uit het gezin is de laatste optie en als een kind toch noodzakelijk geplaatst wordt in het kindertehuis is hereniging met de familie prioritair. Indien dat geen optie is, worden er pleegouders gezocht. Ik merkte wel dat de pleegzorg er allesbehalve op punt staat. Er zijn te weinig middelen om kandidaat-pleeggezinnen grondig te screenen en op te volgen. Sommige gezinnen stellen zich kandidaat vanwege de vergoeding die ze krijgen, soms met het dramatische gevolg dat de pleegkinderen verwaarloosd worden en terug naar het kindertehuis moeten komen. Van interlandelijke adoptie is in dit kindertehuis geen sprake. Indien er geen familiehereniging of pleegzorg mogelijk is, biedt het tehuis een stabiele en permanente thuis voor de kinderen tot ze op eigen benen kunnen staan.

In Soweto, Zuid-Afrika raakte ik bevriend met Zakhele, 33 jaar, een wees die opgevoed was door zijn tante. Na zijn eerste jaren vreugdevol en omringd door veel liefde opgegroeid te zijn in een arm ruraal gebied, overleed zijn mama toen hij vijf was. Volgens zijn herinneringen was zijn vader de avond ervoor zeer dronken, de volgende ochtend vond Zakhele zijn moeder levenloos op de grond. Er werd nooit een officiële doodsoorzaak vastgesteld. Zijn zus was vier en zijn broer amper een jaar en kreeg nog borstvoeding. Hun vader kampte met een alcoholverslaving en kon niet voor de drie jonge kinderen zorgen. Een tante uit de stad heeft de drie kinderen in huis genomen en opgevoed als ware het haar eigen kinderen, met behulp van de overheidstoelage voor het opvoeden van weeskinderen. Toen Zakhele vijftien was overleed ook hun vader. Het verlies van zijn ouders blijft hem dagelijks achtervolgen, vooral het feit dat hun mama nooit de kans heeft gehad om hen te zien opgroeien. In een conversatie over internationale adoptie van afgestane kinderen, kon hij zich inbeelden hoe het is om op te groeien zonder biologische ouders. “My mother died, but when she’s alive it must feel even worse.” Hij zei dat het hem veel geholpen heeft dat hij bij zijn tante kon opgroeien, niet weggerukt van zijn familie. Zo heeft hij zich doorheen de jaren een beeld van zijn moeder kunnen vormen, waar hij zeer dankbaar voor is aangezien er geen foto’s waren. Zakhele’s verhaal was voor mij een praktijkvoorbeeld van hoe er in het beste geval voor weeskinderen kan gezorgd worden: opgenomen worden in het gezin van familieleden. Echter valt wel te bemerken dat niet elk weeskind familieleden heeft die willen en kunnen instaan voor de zorg van een extra kind.

Door veel te reizen geraakte ik geleidelijk ook af van het ingebakken eurocentrisme en de gedachte dat het hier in het westen op alle vlakken beter is. In verband met interlandelijke

adoptie gingen mijn oogkleppen af dat kinderen automatisch beter af zijn in het rijke westen dan in een arm -maar warm?!- gezin in het zuiden.

Door deze combinatie van ervaringen geraakte ik meer en meer overtuigd van het belang van preventie: het voorkomen dat kinderen hun ouderlijke zorg verliezen door hun gezinnen te ondersteunen. En indien de ouderlijke zorg weggevallen is, andere familieleden ondersteunen om de zorg op zich te nemen. Het werd me doorheen deze laatste drie jaar ook duidelijk dat ik absoluut mijn bachelorproef over dit thema wou schrijven.

Toen ik tijdens de opleiding Gezinswetenschappen in het vak kinderrechten het Kinderrechtenverdrag eens onder de loep nam stuitte ik op artikel 21b waarin staat dat interlandelijke adoptie pas kan als er geen andere mogelijke passende opvangvormen in het land van herkomst zijn. Hierbij stelde ik mij de grote vraag of er voor de aanvang van elke interlandelijke adoptie werkelijk voldoende gestreefd is naar een eventuele opvangmogelijkheid in het land van oorsprong en of er door beleidsmakers en lokale organisaties voldoende mogelijkheden beschikbaar worden gesteld voor binnenlandse alternatieve zorg voor weeskinderen.

Ik ging op zoek naar wat er wereldwijd al gebeurt op vlak van preventie om kinderen en hun gezinnen in hun land van herkomst te ondersteunen, en stuitte op het Family Strengthening Programme van SOS Kinderdorpen. Het leek me ideaal om als praktijkervaring in het kader van deze bachelorproef een dergelijk project te bezoeken. Na een gesprek op het hoofdkantoor van SOS Kinderdorpen in Brussel, en wat heen-en-weer e-mailverkeer, bleek het mogelijk om het SOS Kinderdorp en het Family Strengthening Programme in Rustenburg, Zuid-Afrika te bezoeken.

Door me meer te verdiepen in het thema interlandelijke adoptie bleek hoe complex de problematiek is. Er zijn ontzettend veel interessante aspecten die in aanmerking kunnen komen voor het schrijven van een bachelorproef. De kinderwens van adoptieouders wordt dikwijls ingevuld met een kind dat het psychologisch extra moeilijk kan hebben, welke invloed heeft dit op het ouderschap? Welke correlatie is er tussen het psychologisch proces van adoptieouders, die dikwijls onvruchtbaarheid moeten verwerken, en de ontwikkeling van adoptiekinderen? Is het ethisch verantwoord kinderen weg te halen van hun roots, ook al is het met de beste bedoelingen? Staat het belang van het kind altijd voorop bij interlandelijke adoptie? Hoe kan een adoptiekind omgaan met rouwverwerking van de verloren ouder indien de leefwereld van zijn/haar familie hier mijlenver vandaan is? Is interlandelijke adoptie een goede oplossing voor het probleem van weeskinderen? Volgens het Kinderrechtenverdrag en Haags Adoptieverdrag kan er pas interlandelijk geadopteerd worden indien het kind niet in een pleeg- of adoptiegezin kan worden geplaatst en op geen enkele manier kan worden verzorgd in het land van herkomst, maar wordt werkelijk alles in het werk gesteld om oplossingen te zoeken in het land van herkomst?

Het komt er op neer dat interlandelijke adoptie algemeen gezien wordt als oplossing voor het probleem van weeskinderen, in combinatie met het invullen van een kinderwens. Echter worden deze kinderen wees, of worden ze afgestaan of achtergelaten door bepaalde oorzaken. In mijn ogen moeten problemen bij de wortels aangepakt worden. Waarom staan ouders hun

kinderen af? Waarom worden kinderen achtergelaten en hoe kan dat voorkomen worden? Als de biologische ouders overleden zijn, wordt er voldoende inspanning geleverd zodat kinderen opgenomen worden in gezinnen van familieleden in plaats van in weeshuizen terecht te komen? Worden de redenen van vroegtijdig overlijden van ouders voldoende aangepakt door middel van bijvoorbeeld AIDS-preventie? Is er voldoende seksuele opvoeding en zijn er voldoende mogelijkheden voor anticonceptie?

Er zijn kinderen die ouders en een gezin nodig hebben, en er zijn ouders met een kinderwens die deze kinderen willen adopteren. Maar hoe kan er in de eerste plaats voorkomen worden dat kinderen hun oorspronkelijk gezin verliezen en adoptabel worden?

De grootste vraag die me de laatste jaren bezighoudt is wat er kan gedaan worden om kinderen optimaal de kans te geven om in hun gezin van oorsprong, gemeenschap van oorsprong, land van oorsprong te kunnen opgroeien zodat interlandelijke adoptie als kindbeschermingsmaatregel en noodoplossing geleidelijk aan kan uitdoven. Ik ben me bewust van het risico op subjectiviteit wegens mijn ervaringen. Maar om niemand tegen de borst te stuiten, wil ik echter duidelijk maken dat het niet mijn bedoeling is om in deze bachelorproef te pleiten tegen interlandelijke adoptie. Maar ik wil me wel vooral focussen, zo objectief mogelijk, op preventie van interlandelijke adoptie in de vorm van het ondersteunen van gezinnen waar kinderen het risico lopen hun ouderlijke zorg te verliezen. En rekening houdend met de doelgroep van het Family Strengthening Programme van SOS Kinderdorpen, het ondersteunen van families waar kinderen opgenomen zijn die hun ouderlijke zorg al verloren zijn. Hoe kunnen deze families optimaal ondersteund worden zodat kinderen binnen hun gemeenschap, bij familieleden kunnen opgroeien?

1.2 Juridisch kader

1.2.1 Wat is adoptie?

In de cursus familierecht (Eggermont, 2012) staat te lezen dat “adoptie een instelling is waarbij tussen twee personen, op basis van een rechterlijke uitspraak, een juridische band gecreëerd wordt die grotendeels dezelfde rechtsgevolgen meebrengt als bij een gewone afstammingsband.” De adoptant wordt de adoptieve ouder van de adoptandus. De adoptandus wordt het adoptieve kind van de adoptant.

Op de website van de Belgische Federale Overheidsdienst Justitie (http://www.justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/personen_en_gezinnen/adoptie) staat adoptie omschreven als een beschermingsmaatregel voor kinderen zonder familie. “Elk kind heeft het recht om op te groeien in gezinsverband, maar niet elke ouder heeft recht op een kind.”

De website van justitie vermeldt dat binnen ons recht onderscheid wordt gemaakt tussen gewone en volle adoptie. Bij gewone adoptie krijgen adoptieouders het ouderlijk gezag over het adoptiekind, echter worden de banden met de oorspronkelijke familie niet verbroken. Het

erfrecht van het adoptiekind van zijn oorspronkelijke familie blijft zo voortbestaan. Bij volle adoptie worden alle banden met de biologische ouders verbroken en behoort het adoptiekind volledig tot zijn adoptiefamilie.

Ook in de cursus familierecht van Eggermont (2012) staat te lezen dat bij gewone adoptie in tegenstelling tot volle adoptie de verwantschapsband enkel gevestigd wordt tussen familieleden van de eerste graad: ouder en kind. Het adoptiekind blijft dus kleinkind van zijn biologische grootouders, blijft broer of zus van zijn biologische broers of zussen en is niet verwant met ouders en kinderen van zijn/haar adoptieouders.

Een gewone adoptie kan herroepen worden, maar enkel om gewichtige redenen. Een volle adoptie kan onmogelijk herroepen worden maar herziening is wel mogelijk indien er aanwijzingen zijn dat de adoptie tot stand is gekomen door ontvoering, verkoop van of handel in minderjarigen. (Eggermont, 2012)

Eén van de voorwaarden voor adoptie is dat de adoptie in het hoger belang van het kind staat. Een buitenlandse adoptie kan volgens de Federale Overheidsdienst Justitie enkel wanneer alle mogelijke middelen tot plaatsing in het herkomstland zijn uitgeput. En enkel wanneer er geen andere duurzame oplossing kan gevonden worden. Subsidiariteit bij adoptie houdt volgens Hoksbergen (2011) in dat alleen als alle mogelijkheden ontbreken om het kind in het geboorteland een menswaardig bestaan te bieden, buitenlandse adoptie mag overwogen worden.

1.2.2 Kinderrechtenverdrag

In 1989 werd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind aangenomen.

Dit verdrag was het resultaat van een decennialang moeizaam ijveren voor het verbeteren van de maatschappelijke en juridische positie van het kind. Er ging een lange maatschappelijke discussie aan vooraf. De ratificatie van het verdrag betekende de formele start van een hernieuwd denken en handelen omtrent kinderen. Het verdrag is een juridisch instrument met in consensus bereikte internationale juridische minimumnormen wat kinderrechten betreft. (Verhellen, 2008)

Vooraf artikel 21b van het kinderrechtenverdrag heeft betrekking tot het thema van deze bachelorproef:

“De staten die partij zijn en die de methode van adoptie erkennen en/of toestaan, waarborgen dat het belang van het kind daarbij de voornaamste overweging is, en erkennen dat interlandelijke adoptie kan worden overwogen als andere oplossing voor de zorg voor het kind, indien het kind niet in een pleeg- of adoptiegezin kan worden geplaatst en op geen enkele andere passende wijze kan worden verzorgd in het land van zijn of haar herkomst.”

Vooraf de laatste zin is belangrijk: interlandelijke adoptie kan pas als het kind op geen enkele andere passende wijze kan worden verzorgd in het land van herkomst. Overigens vermeldt het Kinderrechtenverdrag ook dat interlandelijke adoptie pas kan worden overwogen nadat de mogelijkheden in het land van oorsprong van het kind zijn uitgeput. Ook de eerder vermelde Belgische adoptiewetgeving benadrukt dit.

In de preambule van het Kinderrechtenverdrag staat dat “het gezin, als kern van de samenleving en de natuurlijke omgeving voor de ontplooiing en het welzijn van al haar leden en van kinderen in het bijzonder, de nodige bescherming en bijstand dient te krijgen zodat het zijn verantwoordelijkheden binnen de gemeenschap volledig kan dragen.” In verband met het thema preventie van verliezen van ouderlijke zorg zouden gezinnen dus optimaal ondersteund moeten worden om voor hun kinderen te zorgen.

In het Kinderrechtenverdrag staat niet letterlijk dat een kind recht heeft op zijn of haar biologische ouders. Ook volgens de UN (2012) zelf is er geen specifiek recht tot opgroeien binnen eigen familie, maar verschillende artikels tonen volgens de UN wel duidelijk de voorkeur voor instandhouding van familiale banden. In de preambule staat “dat voor de volledige en harmonische ontplooiing van zijn (of haar) persoonlijkheid, het kind dient op te groeien in een familie-omgeving, in een sfeer van geluk, liefde en begrip”. In artikel 7, dat vooral gaat over het recht op een naam en nationaliteit staat wel dat het kind het recht heeft om zijn of haar ouders te kennen en door hen te worden verzorgd.

Voor een kind dat “tijdelijk of blijvend het leven in het gezin waartoe het behoort moet missen, of dat men in zijn of haar eigen belang niet kan toestaan in het gezin te blijven” is er ook een artikel voorzien. Volgens artikel 20 hebben deze kinderen recht op bijzondere bescherming en bijstand van staatswege en moet er in overeenstemming met het nationale recht een andere vorm van zorg voor die kinderen gewaarborgd worden.

“Deze zorg kan, onder andere, plaatsing in een pleeggezin omvatten, kafala volgens het Islamitisch recht, adoptie, of, indien noodzakelijk, plaatsing in geschikte instellingen voor kinderverzorging. Bij het overwegen van oplossingen wordt op passende wijze rekening gehouden met de wenselijkheid van continuïteit in de opvoeding van het kind en met de etnische, godsdienstige en culturele achtergrond van het kind en met zijn of haar achtergrond wat betreft de taal.”

Uit dit artikel is duidelijk dat plaatsing in instellingen als laatste alternatief wordt geopperd. Interlandelijke adoptie valt moeilijk te rijmen met dit artikel aangezien rekening gehouden moet worden met de etnische, godsdienstige, culturele achtergrond en taalachtergrond van het kind.

1.2.3 Haags Adoptieverdrag

In 1993 werd het Verdrag inzake de bescherming van kinderen en de samenwerking op het gebied van de interlandelijke adoptie aangenomen. Op de website van de Haagse Conferentie (<http://www.hcch.net>) staat te lezen dat het verdrag momenteel geratificeerd is door 93

landen. Het verdrag werd opgesteld met als doel de adoptiesector te behoeden voor de risico's: door professionalisering van de sector, door adoptieprocedures te verbeteren en degelijk toezicht op die procedures te voorzien. (Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, 2009)

In het verdrag zelf staat te lezen dat het is opgesteld met als doel noodzakelijke maatregelen te nemen om te waarborgen dat interlandelijke adopties plaatsvinden op zodanige wijze dat het hoogste belang van het kind daarmee is gediend en dat zijn grondrechten worden geëerbiedigd, en om ontvoering, verkoop van of handel in kinderen te voorkomen.

In dit verdrag wordt duidelijk de voorkeur voor binnenlandse adoptie uitgesproken.

Overeenkomstig met het Kinderrechtenverdrag erkent het verdrag ook dat het noodzakelijk is voor de volledige en harmonieuze ontwikkeling van de persoonlijkheid van een kind, dat het opgroeit in een gezinsverband, in een sfeer van geluk, liefde en begrip. Elke Staat hoort volgens dit verdrag ook de passende maatregelen te nemen opdat het kind in zijn familie van herkomst kan blijven. Maar het verdrag erkent ook dat interlandelijk adoptie het voordeel van een vast gezinsverband kan bieden aan kinderen waarvoor geen geschikt gezin kan worden gevonden in zijn staat van herkomst.

1.3. Huidige trends en discussie rond interlandelijke adoptie

"International adoption, c'est un monde, It's a world in itself"
(Hans Van Loon, ex-secretaris generaal van de Haagse Conventie)

Internationale adoptie is een uiterst complex fenomeen met een grote mix aan betrokkenen en belangen. Een fenomeen waarbij de groeiende vraag naar adoptiekinderen illegale praktijken in de hand heeft gewerkt. Een fenomeen dat zodanig complex is geworden dat het veel vragen oproept en daardoor meer en meer ter discussie staat.

Momenteel is er een grote daling van interlandelijke adopties aan de gang. Op 6 januari 2015, twee dagen voordat ik naar het SOS kinderdorp in Zuid-Afrika vertrok, verscheen op <http://www.deredactie.be> een artikel met als titel 'Buitenlandse adopties in België gehalveerd in 4 jaar tijd'. Van 394 in 2010 tot 213 in 2013. Didier Dehou, verantwoordelijke van de adoptiecentrale bij de Franse Gemeenschap geeft verschillende redenen voor die daling: verbeterde omstandigheden in ontwikkelingslanden waardoor er steeds minder vondelingen zijn en het ontstaan van een nieuwe middenklasse in ontwikkelingslanden die zich een binnenlandse adoptie kan veroorloven zoals het Haags Adoptieverdrag verkiest. Kinderen die wel nog voor interlandelijke adoptie beschikbaar worden gesteld in ontwikkelingslanden voldoen niet aan de hoge eisen -een zo jong en gezond mogelijk kind- van kandidaat-adoptieouders. Dehou geeft ook aan dat door de economische crisis mensen meer terughoudend zijn een dure adoptie aan te gaan. (Vanherle, 2015)

De in de laatste decennia toegenomen aandacht voor de rechten en het belang van het kind is essentieel in de discussie. Volgens verdragen en organisaties wordt interlandelijke adoptie gezien als mogelijke -echter laatste- permanente oplossing voor kinderen die niet in het land van oorsprong kunnen worden opgevangen. Maar volgens Saclier (2000), internationale project manager van International Social Service (een internationale NGO), kan dit verkeerd geïnterpreteerd worden: dat interlandelijke adoptie zou moeten aangemoedigd en gepromoot worden omdat er nu eenmaal veel kinderen lijden in instellingen in ontwikkelingslanden en er veel gezinnen zijn die willen adopteren in bevoorrechte landen.

Bij adoptie worden alle juridische banden tussen het kind en de oorspronkelijke ouders verbroken. Volgens Hoksbergen (2011) blijken de consequenties van de adoptiewetgeving van meet af aan controversieel te zijn aangezien adoptieouders geen gegevens krijgen over de oorspronkelijke ouders en omgekeerd dat de eersteouders niet mogen weten waar hun kind naartoe gaat. Veel adoptiekinderen gaan op zoek naar hun oorspronkelijke ouders, hetzelfde geldt voor eersteouders die op zoek kunnen gaan naar hun kind. Hoksbergen schrijft dat er dus in cognitieve en emotionele zin geen volledige verbreking kan zijn van oorspronkelijke familiebanden.

Om de discussie rond interlandelijke adoptie te kaderen baseer ik me op literatuur van deskundigen. Tal van onderzoekers hebben de laatste decennia proberen peilen naar eventuele ontwikkelingsproblemen bij geadopteerden. Hoksbergen (2011) verwijst naar kinderpsychiater Stibane: "men mag blij zijn als het goed gaat maar zeker niet verbaasd als het anders blijkt te zijn."

Echter blijkt uit de samenvattingen van onderzoeken door Hoksbergen (2011) dat eventuele problemen niet rechtstreeks het gevolg zijn van geadopteerd te zijn, maar wel van een eventueel eerder verblijf in een kindertehuis. Wetenschappelijk onderzoek laat zien hoe een langdurig verblijf in kindertehuizen desastreus kan zijn voor de toekomstmogelijkheden van kinderen wegens het gebrek aan de hoognodige specifieke aandacht, zorg en liefde. (Hoksbergen 2011). Juffer (2008) verwijst naar een onderzoek van Van der Vegt (2007) waaruit ook blijkt dat ernstige deprivatie in het land van herkomst de kans verhoogt op psychiatrische problemen in de volwassenheid. Uit eigen onderzoek concludeert Juffer dat zeer jonge kinderen die tot hun adoptie bij hun biologische moeder of zeer korte tijd in een tehuis zijn opgevangen, en dus weinig deprivatie meegemaakt hebben, zich qua vroege gehechtheid vergelijkbaar ontwikkelen als niet-geadopteerden. Vanaf de leeftijd van zeven jaar vertonen ze wel meer emotionele – of gedragsproblemen in hun thuissituatie.

Juffer deed samen met Van Ijzendoorn in 2008 een meta-analyse waarbij alle relevante adoptieonderzoeken over hetzelfde onderwerp samen geanalyseerd werden. De uitkomsten van dit onderzoek laten volgens Juffer overtuigend zien dat adoptiekinderen een indrukwekkende inhaalbeweging maken op alle terreinen van de kinderlijke ontwikkeling vergeleken met achtergebleven kinderen in een tehuis of in gezin. Vergeleken met leeftijdsgenoten in het adoptieland is er wel een relatief bescheiden achterstand.

Hechting is een veel besproken thema bij interlandelijke adoptie. Ook volgens Hoksbergen (2011) blijkt dat hoe jonger het kind geplaatst wordt, hoe meer kans op veilige hechting met de

adoptieouder. In een verwijzing van Hoksbergen (2011) naar hoogleraar orthopedagogiek Schuengel (2007) blijkt dat een gedesorganiseerde vorm van onveilige gehechtheid een verhoogde kans geeft op de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag zoals agressief en opstandig gedrag. Deze kinderen vertonen ook vaak een achterstand in mentale en motorische ontwikkeling. Dit wijst er eveneens op dat eventueel probleemgedrag of ontwikkelingsachterstanden niet rechtstreeks met adoptie te maken hebben, maar wel met een eventuele onveilige hechting van voor en/of na de adoptie, dit wordt volgens Hoksbergen (2011) bevestigd door adoptieouders.

Volgens Selman (2000) blijkt uit onderzoek dat desondanks moeilijkheden in de adolescentie, de meerderheid van geadopteerden zowel psychologisch als fysiek goed ontwikkeld zijn.

Een verhelderend gesprek met Pia Dejonckheere, nazorgmedewerkster bij Steunpunt Adoptie in Gent, gaf me het inzicht dat ik niet moet vertrekken vanuit de gedachte dat adoptie ontwikkelingsproblemen veroorzaakt. "Het is niet omdat iets een bonus is in uw leven, een opdracht, dat dit a priori een probleem is." Na vele onderzoeken zijn er verschillende meningen en wetenschappelijke interpretaties van feiten en cijfers. Maar het is volgens Hoksbergen (2011) ondertussen wel doorgedrongen dat kinderen die afgestaan en vervolgens geadopteerd zijn, een gecompliceerde start in het leven hebben.

Onderzoek laat volgens Hoksbergen (2011) zien hoezeer geadopteerden kunnen worstelen met hun identiteit, met het afgestaan zijn, met het verdriet om het verlies van de oorspronkelijke familie en met het vertrek uit het geboorteland.

Kirton (2000) relateert eventuele ontwikkelingsproblemen. "Wat de problemen ook mogen zijn die adoptie met zich meebrengen, ze zijn relatief minder vergeleken met de problemen die een kind zou ervaren hebben als het in herkomst was gebleven. Voordelen van interlandelijke adoptie wegen op tegen eventuele moeilijkheden door ras- en etniciteitsverschillen". "A price worth paying" aldus Kirton.

Volgens Dejonckheere (persoonlijke mededeling, november 2014) stelt elke geadopteerde zich de vraag 'wie ben ik?' Een deel geadopteerden gaat tijdens een bepaalde fase in zijn of haar leven, vroeg of heel laat, over tot het effectief op zoek gaan. Sommigen gaan niet actief op zoek, om zichzelf te beschermen uit schrik om nog eens afgewezen te worden. Iedereen, geadopteerd of niet, stelt zich op bepaalde momenten in het leven de vraag 'wie ben ik', maar bij geadopteerden is deze vraag echter veel complexer.

Los van welke ontwikkelings- en identiteitsproblemen of moeilijkheden interlandelijke adoptie met zich kan meebrengen, zijn er in de media zeer veel verontrustende adoptieschandalen aan het licht gekomen. Volgens Scheepmaker & Slot (2008) overtreft de vraag in westerse landen naar adoptiekinderen in grote mate het aanbod. Dat leidde tot kinderroof in China, kangoeroemoeders in Guatemala, misleiding van alleenstaande moeders in India die denken dat hun kind slechts een tijdelijk goed onderkomen zal krijgen in een tehuis, en dit lijstje kan aangevuld worden met nog veel meer voorbeelden. Buitenlandse adopties zijn ook soms gebaseerd op onvolledige en vervalste adoptiepapieren en afstandsverklaringen. Er wordt

volgens Scheepmaker & Slot (2008) steeds vaker gepleit voor een verbod op interlandelijke adoptie.

Volgens Slot (2008) is de discussie ook toegenomen sinds de nurture-gedachte, die in de jaren '60 en '70 overheerste, van verschillende kanten genuanceerd werd. "Medici en biologen zijn tot het inzicht gekomen dat naast goede omgevingsfactoren ook persoonlijke aanleg veel belangrijker is dan lange tijd werd aangenomen. De opwaardering van het belang van naturefactoren kan tot de conclusie leiden dat kinderen overplaatsen naar een natuurlijk milieu -een andere familie, afwijkende cultuur, vreemd ras- dat hen vreemd is, op zijn minst niet onproblematisch is." Ook Westra en Slot (2011) schrijven dat nu in tegenstelling tot de jaren tachtig veel meer wordt aangenomen dat onze identiteit, gedrag, wensen en verlangens meer door onze biologische afkomst bepaald worden. Dit inzicht wordt volgens hen bevestigd door volwassen geadopteerden.

Ook therapeuten zetten meer en meer vraagtekens bij adoptie. Slot (2008) verwijst naar familie- en systeemtherapeut Bert Hellinger die zegt dat adoptie een ingreep is op de natuurlijke ordening: kinderen zijn onlosmakelijk met genetische ouders verbonden en hij legt de nadruk op verborgen invloed van familiebanden. "Indien ouders overleden zijn of om een andere reden niet voor hun eigen kinderen kunnen zorgen, moeten kinderen primair worden toevertrouwd aan andere familieleden. Adoptie is alleen gerechtvaardigd indien ook die er niet zijn." Armoede mag volgens Hellinger geen argument zijn.

Adoptie wordt ook steeds meer door geadopteerden zelf ter discussie gesteld (Westra & Slot, 2011). Dit was in 2006 mede de aanleiding voor de oprichting van United Adoptees International, een organisatie van kritische geadopteerden, aldus Westra en Slot.

Slot (2008) schrijft ook dat een groeiende groep volwassen geadopteerden die een volkomen normaal en bevredigend leven leiden sinds enkele jaren meer kritiek uiten. Volgens Slot beschouwen sommige kritisch geadopteerden interlandelijke adoptie zelfs als een vorm van neokolonialisme. "Ze voelen zich geroofd, gedeporteerd en vragen zich af of hun moeder destijds wel goed is geholpen." Dejonckheere, nazorgmedewerkster bij Steunpunt Adoptie in Gent, gaf me het voorbeeld van een geadopteerde die de vraag stelde wat er gebeurd zou zijn moest de 25 000 euro die de adoptieouders aan de adoptie besteedden, aan de biologische moeder zou gegeven zijn. (persoonlijke mededeling, november 2014)

Volgens Hoksbergen (2011) wordt adoptie als noodoplossing voor kinderen die niet in hun land van herkomst konden blijven steeds vaker ter discussie gesteld. Het adoptieveld is volgens Hoksbergen momenteel doordrongen van de gedachte dat vertrek uit het geboorteland en opgroeien bij totaal vreemde ouders zoveel mogelijk voorkomen moet worden. Het geven van hulp aan een kind in nood door adoptie kan volgens Hoksbergen zelfs averechts werken. Het kan er toe leiden dat in sommige landen afstaan gestimuleerd wordt en moeders misschien onder druk gezet worden.

Hoksbergen (2011) verwijst naar pedagoog Van Ijendoorn (2009) die adoptie wel ziet als morele plicht omdat het voor de miljoenen verlaten kinderen in tehuizen de enige kans is op een beter leven. Echter wijst Van Ijendoorn er ook op dat de regels van vraag en aanbod op

adoptiemarkt geen rol mogen spelen omdat dat arme ouders kan stimuleren om hun kinderen achter te laten.

1.4. Een gevaarlijke cocktail van belangen

1.4.1 Belang van het kind

Het staat buiten kijf dat opgroeien in een gezin, volgens de woorden van het kinderrechtenverdrag, in een sfeer van geluk, liefde en begrip, in het belang is van het kind. Opgroeien in een familie-omgeving is volgens het kinderrechtenverdrag noodzakelijk voor de volledige en harmonische ontplooiing van de persoonlijkheid van een kind.

Volgens SOS Kinderdorpen zijn er miljoenen kinderen die het risico lopen om hun ouderlijke zorg te verliezen. Uit de meest recente cijfers van Unicef uit 2012 blijkt dat er wereldwijd 150 miljoen weeskinderen zijn. Echter betekent dit niet dat al deze kinderen nood hebben aan een vervangingsgezin via eventueel adoptie. Want ook kinderen van wie één ouder overleden is, en nog zorg ontvangen van hun overlevende ouder of andere familieleden, worden in deze statistieken opgenomen.

Er zijn sowieso wereldwijd een groot aantal kinderen die niet de mogelijkheid hebben om in een gezin op te groeien. Hoksbergen (2011) verwijst naar cijfers van Unicef dat in 2010 er 14 miljoen echte wezen en 132 miljoen wezen, van wie het merendeel nog één of twee ouders heeft, in kindertehuizen verbleven. Hoksbergen (2011) verwijst ook naar Westra dat volgens Unicef in 2009 zeker niet bij alle adopties sprake is van kinderen zonder ouders en familie.

Scheepmaker & Slot (2008) schrijven dat adoptie traditioneel wordt gezien als daad van mededogen. Voor wezen en verlaten kinderen betekent adoptie de kans op een betere toekomst, zowel materieel als emotioneel. Maar tegenwoordig wordt ook meer belang gehecht aan subsidiariteit, zoals blijkt uit de internationale verdragen. Indien er toch interlandelijke geadopteerd wordt, zou dit volgens NGO's, internationale verdragen en adoptieorganisaties, in functie moeten staan van het belang van het kind.

Hoksbergen (2011) vraagt zich af of de situatie van kinderen die geadopteerd worden echter altijd een noodsituatie is. En als het kind inderdaad in nood is, is vertrek naar het buitenland de beste oplossing is voor het kind? Het idee van aspirant adoptieouders dat ze een kind in nood helpen wordt door een volwassen geworden generatie geadopteerden tegengesproken.

Vlaardingerbroek (2008) pleit ook dat bij inderlandelijke adoptie niet het belang van aspirant adoptieouders voorop zou mogen staan. Adoptie zou pas gerealiseerd mogen worden als alle adoptieregelingen draaien om het belang van het kind. Maar volgens Van der Linden (2008) blijkt dat in de praktijk belangen van volwassenen voorop komen te staan.

1.4.2 Belang van wensouders

Volgens Vlaardingerbroek (2008) blijkt dat interlandelijke adoptie dikwijls een noodsprong is van mensen die door onvruchtbaarheid, ziekte of leeftijd geen eigen kind kunnen krijgen maar toch dolgraag een eigen kind willen. Daar is volgens Vlaardingerbroek niets mis mee, echter zijn er door de grote vraag en verminderd aanbod van kinderen langzamerhand meer verhalen over kwalijke praktijken en misstanden.

Ook volgens Saclier (2000) zien vele koppels interlandelijke adoptie als de laatst mogelijke oplossing op het einde van een lange pijnlijke weg van niet geslaagde vruchtbaarheidsbehandelingen. In geïndustrialiseerde landen wordt interlandelijke adoptie gezien als een manier voor kinderloze koppels om hun verlangen naar een kind in te vullen. Maar de trend dat adoptieouders willen dat hun kind voldoet aan een aantal criteria zoals bijvoorbeeld een zo jong mogelijk kind, of geen fysieke of mentale handicaps, heeft volgens Saclier bijgedragen tot de ontwikkeling in het westen van de schadelijke filosofie van het recht op een kind, wat de rechten van het kind kan schaden.

Het westers idee van het recht op een kind is ethisch zeker en vast in vraag te stellen. Op vlak van interlandelijke adoptie heeft dit idee invloed op de grote vraag naar adoptiekinderen. En om tegemoet te komen aan die vraag is er volgens Saclier (2000) een grote groei aan misbruik en kinderhandel met als gevolg een gebrek aan ondersteuning van risicogezinnen, psychologische druk op kwetsbare moeders, onderhandelingen met zwangere moeders, adopties georganiseerd voor de geboorte, valse moeder- en vaderschap certificaten, ontvoering van kinderen uit ziekenhuizen of op straat, kinderen verwekt voor adoptie, politieke en economische druk op regeringen, enzoverder.

Volgens Hoksbergen (2011) is het recht op een kind geen illusie meer maar werkelijkheid geworden. Het grondrecht 'vrijheid van voortplanting' is volgens Hoksbergen zodanig sterk dat alles wat technisch kan wel ergens ter wereld toegepast wordt. "De wensouder staat centraal, het kind heeft geen rechten. Wensouders zijn geen patiënten meer met een fysiek probleem maar cliënten die al het mogelijke willen proberen en die inwilliging van het recht op voortplanting eisen." De ethische vragen in verband met het recht op een kind die volgens mij gesteld kunnen worden bij de huidige voortplantingstechnieken gelden ook bij adoptie. De verregaande voortplantingstechnieken lijken onethisch maar dan is adoptie die uitgaat van recht op een kind ook onethisch.

Wensouders kunnen we indelen in twee groepen naargelang de adoptiemotivatie: ouders zonder eigen biologische kinderen met een eerder intern gerichte adoptiemotivatie, en ouders met eigen kinderen met een extern gerichte motivatie (Hoksbergen, 2011). Volgens Van der Linden (2008) ziet 95% van de adoptieouders adoptie als gezinsvorming en kiest 5% voor adoptie eerder uit idealisme. Echter ontwikkelt bij de eerste groep volgens Hoksbergen (2011) al snel een vergelijkbare externe gerichtheid omdat ze na de adoptie betrokken geraken bij de nood van kinderen in het geboorteland van hun kind.

1.4.3 Belang van biologische ouders

In de Universele verklaring van de rechten van de mens staat in artikel 16 dat mannen en vrouwen van huwbare leeftijd het recht hebben om te huwen en een gezin te stichten, en dat het gezin als natuurlijke en fundamentele groepseenheid van de maatschappij, het recht heeft op bescherming door de maatschappij en de staat.

Echter worden er wereldwijd kinderen achtergelaten of afgestaan voor adoptie. De motieven hiervoor verschillen wereldwijd.

Hoksbergen (2011) haalt verschillende redenen aan: sociale schande van ongehuwde moeders in India, kinderen die van hun ouders gescheiden worden door natuurrampen of oorlogsgeweld, ouders die in de wanhoop en chaos van oorlogen hun kind afstaan in uiterste nood voor een betere toekomst, afstaan of achterlaten van kinderen uit pure armoede, afstaan van kinderen in de hoop dat ze later als welvarende mensen voor eersteouders zullen zorgen, arme ongeletterde ouders die hun kind vanuit een noodsituatie voor beperkte tijd naar een tehuis brengen waar het echter geadopteerd wordt, etc.

In sommige gevallen zijn ouders niet op de hoogte wat de gevolgen zijn van het afstaan van hun kind, ze beseffen niet wat adoptie betekent. Sommige ouders leven later in wanhoop omdat ze hun kind zijn kwijtgeraakt. Ook volgens Hoksbergen kijken vrouwen die vier jaar of langer geleden hun kind hebben afgestaan, vaker met spijt terug naar het verlies van hun kind dan vrouwen die korter geleden afgestaan hebben. Ze vragen zich af hoe met hun kind gaat en worstelen levenslang met het verlies van hun kind.

Hoksbergen (2011) verwijst naar Minjon Tholen, geadopteerde en afgestudeerd aan een Amerikaanse universiteit in vrouwenstudies. Tholen wijst op ongelijke sociaal-economische en sociaal-culturele positie van veel eerstemoeders vergeleken met die van adoptieouders. Het verschil kan zo groot zijn dat een eerstemoeder concludeert niet in staat te zijn om haar kind op te voeden of dat het beter af zou zijn in een ander gezin. In de ogen van die moeders is afstaan de beste manier om voor hun kind te zorgen. Echter zorgt dit afstaan later voor een grote leegte.

1.4.4 Belang van instellingen en kindertehuizen

In de discussie of interlandelijke adoptie al dan niet in het belang is van het kind, staat het buiten kijf dat opgroeien in een instelling geen alternatief kan zijn voor weeskinderen of afgestane kinderen. Voldoende onderzoek wijst op de negatieve gevolgen op de ontwikkeling van kinderen die lange tijd in instellingen verblijven. Echter hebben kindertehuizen ook financiële belangen bij adopties die plaatsvinden vanuit hun tehuis. Weeshuizen hebben door het huidige systeem ook een aanzuigende werking.

1.4.5 Het voortbestaan van adoptie-organisaties

Is interlandelijke adoptie een maatregel die in functie staat van kindbescherming? Of hebben kinderen het recht in eigen land te blijven en is interlandelijke adoptie de een inbreuk op dat recht? Volgens Post (2008) moet er afstand genomen worden van de pro- en anti adoptielabels en moet de discussie teruggebracht worden naar de kern van de zaak. Post schrijft over de effecten van interlandelijke adoptie op lokale kindbescherming en verwijst daarbij naar Dickens (2002). Dickens concludeert dat interlandelijke adoptie om meer gaat dan het tegemoetkomen aan de behoeften van kinderen of zelfs die van toekomstige adoptieouders. "Het gaat er om om tegemoet te komen aan de wens tot voortbestaan van internationale adoptiebureaus, om de behoefte aan geld van de lokale kindbescherming en om de financiële en professionele behoeften van de diverse medewerkers. En het gaat om het tegemoetkomen aan internationale verplichtingen en belangen."

Dickens snijdt hiermee een essentiële factor aan in de discussie over het voortbestaan interlandelijke adoptie. Er is momenteel een daling van interlandelijke adopties, zowel een daling van het aanbod aan adoptiekinderen als een daling in het aantal verzoeken. Hiermee komt echter het bestaan van bemiddelingsorganisaties in het gedrang waardoor jobs op de helling komen te staan. Ook zij hebben dus hun belang in het adoptieverhaal. Zij hebben belang bij een grote vraag naar adopties en een voldoende groot aanbod aan kinderen om die vraag te kunnen invullen met zo kort mogelijke wachtlijsten. Bos (2009) schrijft dat het geld waar organisaties voor adoptiebemiddelingen zowel hier als daar van overleven, uit de zakken komt van adoptieouders die betalen voor een kind. En de financiële prikkel bij adoptie is volgens Bos de kern van het probleem.

Ook Scheepmaker & Slot (2008) bevestigen dat door de toenemende vraag vanuit rijke landen naar adoptiekinderen economische motieven van intermediaire instellingen, bureaus en individuen een steeds grotere rol spelen. Volgens Kirton (2000) is de toevoer van kinderen de stuwkracht achter adoptie, en is het duidelijk dat degene die daarbij betrokken zijn geen belang hebben bij het wegwerken van de nood aan interlandelijke adoptie.

Echter wil ik hierbij wel bemerken dat op de websites van alle Vlaamse bemiddelingsorganisaties Fiac, Ray of Hope en Het kleine mirakel, nadrukkelijk wordt vermeld dat ze enkel bemiddelen voor kinderen die geen mogelijkheden hebben om op te groeien in een liefdevol gezin in hun eigen omgeving of land.

Hoksbergen (2011) verwijst naar de Nederlandse adoptieorganisatie Wereldkinderen (WK) die in hun beleid meer en meer interlandelijke adoptie wil beperken maar dat dit echter voor het voortbestaan van de organisatie niet mogelijk is omdat het meeste geld via adopties binnenkomt. Met dat geld worden de bureaunkosten en medewerkers betaald. Dus desondanks het beleid om buitenlandse adoptie zoveel mogelijk te voorkomen blijft WK toch zoeken naar mogelijkheden en nieuwe kanalen om het aantal adopties te vergroten. Het is een huidige ambivalentie die volgens Hoksbergen ook bij andere bemiddelingsorganisaties zichtbaar is. WK blijft adoptie als interventiestrategie toepassen maar houdt zich ook bezig met het voorkomen dat gezinnen uit elkaar vallen, met reïntegratie, en lokaal pleeggezinnen of vervangende tehuizen vinden. Ter illustratie: in 2009 heeft WK voor 741 kinderen een lokaal alternatief

gevonden, 11 000 kinderen ondersteund om in hun gezin te blijven en voor 257 kinderen bemiddeld voor interlandelijke adoptie. Echter krijgt de organisatie kritiek omdat het zoveel aandacht besteed aan projectwerk in de derde wereld terwijl de wachtlijst van aspirant adoptieouders nog steeds zeer groot is.

De explosieve cocktail van belangen leidde ertoe dat de vraag/aanbodwerking problematisch is geworden. Wensouders willen hun belang blijven nastreven om hun kinderwens in te vullen en bemiddelingsorganisaties willen hun belang blijven nastreven om wensouders daarin te helpen en als organisatie te kunnen blijven bestaan. Adoptieouders willen via hun kinderwens een kind in nood helpen maar volgens Hoksbergen (2011) kan hun belang tegenstrijdig zijn met dat van het kind, als dat kind zich niet in een noodsituatie bevond voorafgaand aan de adoptie.

Hoksbergen (2011) schrijft dat Ina Hut, voormalig directeur van adoptieorganisatie WK in Nederland in 2009 besloot haar functie neer te leggen "omdat de te grote risico's van kinderhandel inherent zijn aan het huidige systeem en omdat centrale autoriteiten andere belangen dan belangen van kinderen laten prevaleren." Volgens Bos (2009) stapte Ina Hut op omdat bij adoptie economische belangen en de westerse kinderwens zou voorop staan in plaats van het belang van het kind. Hut kreeg volgens Hoksbergen (2011) zeer veel kritiek van Nederlandse adoptieouders omdat ze met het veranderend en eerder preventief adoptiebeleid verantwoordelijk zou zijn voor de teruggang in het aantal adopties en geen nieuwe kanalen wou aanboren. Hut zou ook onder druk gezet zijn door ambtenaren van het Nederlands ministerie van Justitie om onderzoek naar misstanden bij adopties uit China te staken. (Bos, 2009)

Ouders voor een kind in nood zoeken, dat moet volgens Hoksbergen het basisprincipe van adoptieorganisaties zijn. En niet het zoeken naar een kind voor de zo naar een kind verlangende volwassenen. Het basisprincipe wordt door alle betrokken organisaties onderschreven maar de druk van aspirant-adoptieouders is veel te groot om dit basisprincipe strikt te handhaven. (Hoksbergen, 2011)

Frankrijk bijvoorbeeld ontving in 2004 meer dan 25 000 adoptieaanvragen. Om aan die vraag te kunnen voldoen werd met subsidies van het Frans ministerie voor buitenlandse zaken, en met de bekende acteur Gérard Depardieu als aanvoerder, het Vredescorps ingeroepen: studenten-vrijwilligers die de missie-opdracht kregen om in het buitenland adoptabele kinderen te zoeken voor Franse gezinnen. (Post, 2008)

1.4.6 Verschuiving herkomstlanden op zoek naar adoptiekinderen

Volgens Vlaardingerbroek (2008) heeft de daling van adopties te maken met het feit dat landen tegenwoordig meer binnenlandse adoptie verkiezen, mede door het ondertekenen van het Haags verdrag. Daardoor valt te verwachten dat steeds meer landen hun grenzen zullen sluiten voor interlandelijke adoptie. Met als gevolg dat wensouders en dus ook bemiddelende organisaties hun toevlucht nemen tot landen waar wel nog kinderen te vinden zijn die voor adoptie worden vrijgegeven. Scheepmaker & Slot (2008) stellen dat meer landen de grenzen sluiten onder invloed van schandalen en misstanden zoals kinderroof en -handel. Daardoor "trekt de adoptiekaravaan verder en zoekt men vooral kinderen in Afrikaanse landen." Door de

vele binnenlandse oorlogen, tribaal geweld en AIDS, is er volgens Vlaardingebroek (2008) een groot aanbod aan weeskinderen in Centraal-Afrika. Omdat er minder kinderen aangeboden worden voor interlandelijke adoptie in de oorspronkelijk belangrijke herkomstlanden zoals bijvoorbeeld China en Vietnam, is ook volgens Van der Linden (2008) het risico groot dat men vanuit vraagzijde meer nieuwe bronnen aanboort in onder andere Ethiopië, Mali, Oeganda en Zuid-Afrika.

Post (2008) schrijft dat het aantal interlandelijke adopties sinds 2005 gestaag terug loopt omdat Roemenië gestopt is en omdat landen zoals Cambodja, Guatemala, Vietnam, Rusland een voortdurend proces laten zien van vertraging, tijdelijke sluiting en heropening. "Terwijl er oude markten dichtgaan, trekt het reizende circus van de adoptiebureaus verder en ontstaat er een nieuwe markt in Afrika. Vooral Ethiopië heeft een exponentiële groei doorgemaakt in de afgelopen jaren."

1.5 Effecten interlandelijke adoptie op lokale kindbescherming

Volgens Post (2008) leidde de grote vraag naar kinderen tot 'advies' aan ouders om afstand te doen van hun kinderen, ouders die met minimale hulp zelf voor hun kinderen hadden kunnen zorgen. Interlandelijke adoptie had dus volgens Post negatieve effecten op de integriteit en onafhankelijkheid van de lokale kindbescherming. Post verwijst naar een paradox geschreven door Dickens (2002): "terwijl interlandelijke adoptie kan leiden tot meer geld voor ontwikkeling van lokale kindbescherming, ondermijnt zij de opvang en zorg voor kinderen die achterblijven." In Roemenië hadden bijvoorbeeld beter betalende adoptiebureaus ook een aanzuigende werking op personeel van de lokale kindbescherming, zodat de effectiviteit van deze laatste werd ondermijnd. Ter illustratie: In 1999 ontving Roemenië 30 miljoen euro inkomsten uit interlandelijke adoptie, daarvan werd slechts 4 miljoen in lokale kindbescherming geïnvesteerd. (Post, 2008)

Volgens Post (2008) was er bepaald moment sprake van een opkomende trend: het geven van projecthulp, dus ontwikkelingshulp combineren met adoptie. Echter bleek volgens Post dat landen die dit doen, meer kinderen voor adoptie ontvangen. Maar volgens Van der Linden (2008) is het belangrijk om de noodzaak van interlandelijke adoptie te minimaliseren en constructieve lokale ontwikkelingen te stimuleren zodat men ter plaatse niet langer afhankelijk hoeft te zijn van inkomsten uit interlandelijke adoptie.

Kinderbeschermingsoplossingen op lokaal niveau zoals pleegzorg of binnenlandse adoptie blijven volgens Scheepmaker & Slot (2008) onderontwikkeld zolang er met interlandelijke adoptie veel geld te verdienen valt.

Hoksbergen (2011) schrijft dat bemiddelaars steeds voor het dilemma staan wat ze kunnen doen voor kinderen die in een tehuis moeten blijven omdat ze niet acceptabel zijn. Plaatselijke kindbescherming wil of kan niet bijspringen, soms met de gedachte dat het tehuis aan voldoende geld kan komen via buitenlandse adopties. In hun ogen hebben westerse ouders voldoende geld om bij te springen. Daarom verhogen sommige organisaties de prijzen met als excuus oudere of gehandicapte kinderen in het tehuis verder te kunnen opvangen.

Hoksbergen verwijst ook naar een oudere uitspraak van adoptiekritische hoogleraar in jeugdrecht De Langen uit 1979 die volgens Hoksbergen nog steeds actueel is: "Het zonder meer weghalen van kinderen draagt bepaald niet bij tot de ontwikkeling van voorzieningen ten behoeve van kinderen in die landen en bevestigt de afhankelijkheid van deze landen aan het westen, bezwaren die voortdurend vanuit de derde wereld naar voren worden gebracht. Het kan kortom het tegendeel van ontwikkelingshulp betekenen."

Door de grote vraag naar adoptiekinderen is er volgens Saclier (2000) ook een gebrek aan ondersteuning van kwetsbare gezinnen.

1.6 Alternatieven en nood aan preventie

Interlandelijke adoptie kan geen oplossing bieden voor de miljoenen weeskinderen ter wereld. Qua aantal is het een druppel op een hete plaat. Ik vraag me af of zolang interlandelijke adoptie blijft bestaan als mogelijkheid, er voldoende moeite gedaan wordt om zoveel mogelijk naar alternatieve oplossingen in eigen land te zoeken. Zolang er een grote vraag blijft naar adoptiekinderen, zullen bemiddelingsorganisaties kinderen zoeken die voor adoptie in aanmerking kunnen komen.

Volgens het kinderrechtenverdrag is adoptie de allerlaatste oplossing voor kinderen die een gezin nodig hebben indien er in het land van herkomst geen passende verzorging kon voorzien worden. Maar hierbij stel ik mij de essentiële vraag of er in landen van oorsprong voldoende gedaan wordt om ten eerste die passende verzorging te voorzien en ten tweede te voorkomen dat kinderen hun ouderlijke zorg verliezen.

Het is noodzakelijk is dat er actie ondernomen wordt zodat kinderen niet achtergelaten worden maar bij hun families kunnen blijven. Vanuit mensenrechtenperspectief kan adoptie onmogelijk als toereikend antwoord gezien worden voor verwaarloosde en achtergelaten kinderen. Preventie van het achterlaten en afstaan van kinderen moet de hoogste prioriteit krijgen. (Saclier, 2000)

Daarbovenop komt het feit dat veel 'weeskinderen' wel degelijk familie hebben, zoals ik ervaren heb in Ghana. Ook volgens Saclier (2000) is het duidelijk dat een groeiend aantal kinderen die geadopteerd zijn eigenlijk geen vervangingsgezin nodig hadden. Kinderen die rechtstreeks uit geboortefamilie geadopteerd zijn, die al dan niet naar een instelling gegaan zijn, en kinderen die konden opgroeien in hun familie, moest de nodige steun gegeven worden.

Volgens Saclier (2000) moet ook de instellingmentaliteit van officials, NGO's en liefdadigheidsorganisaties van geïndustrialiseerde landen veranderen als ze hulp willen bieden aan kinderen met nood aan zorg en bescherming. Er moet voorrang gegeven worden aan familiegebaseerde alternatieven en psychosociale steun aan gezinnen. Ze vraagt zich vooral af hoe we kunnen vermijden dat kinderen voor interlandelijke adoptie worden geplaatst terwijl er een oplossing zou gevonden kunnen worden binnen hun eigen biologische familie of hun eigen gemeenschap? Dit is dan ook de voornaamste vraagstelling van mijn bachelorproef.

1.7 Lokale familieversterking: SOS Kinderdorpen en hun Family Strengthening Programme

In mijn zoektocht naar voorbeelden van preventie stuitte ik zoals eerder vermeld op het Family Strengthening Programme van SOS Kinderdorpen. Een bezoek aan het Kinderdorp in Rustenburg, Zuid-Afrika en hun Family Strengthening Programme gaf me een goed inzicht in hoe op een duurzame manier kinderen binnen hun omgeving kunnen ondersteund worden. Omdat ik in de volgende fases praktijkvoorbeelden zal gebruiken van deze organisatie omschrijf ik hun visie en werkwijze.

SOS Kinderdorpen is een internationale NGO die wereldwijd in 134 landen actief is. De SOS Kinderdorpen bieden een permanent gezin voor kinderen die hun ouderlijke zorg verloren hebben. Een SOS moeder wordt tewerkgesteld om permanente zorg te verlenen aan haar SOS kinderen.

Daarnaast heeft SOS ook een Family Strengthening Programme ontwikkeld, dat kwetsbare gezinnen ondersteunt waar kinderen verblijven die hun ouderlijke zorg al verloren hebben of waar kinderen het risico lopen hun ouderlijke zorg te verliezen, in naburige gemeenschappen van het kinderdorp. Het doel van het Family Strengthening Programme is om kinderen in hun oorspronkelijke familie en gemeenschap te laten opgroeien.

In Zuid-Afrika zijn er acht SOS Kinderdorpen met elk een Family Strengthening Programme dat de gemeenschap in de buurt van het kinderdorp ondersteunt via partnerships met 'community based organisations' (lokale gemeenschapsorganisaties, vanaf nu afgekort als CBO). Deze CBO's kunnen organisaties zijn die al actief waren voor het Family Strengthening Programme er kwam, of opgericht met ondersteuning van het Family Strengthening Programme.

Het kinderdorp van Rustenburg bevindt zich in een middenklasse buurt genaamd Tlhabane West op de helling van een kleine bergketen. Het is een vrij recent gebouwd kinderdorp en daardoor meer geïntegreerd in de gemeenschap dan de meeste andere SOS Kinderdorpen. In een straat van Tlhabane West staan er tussen gewone huizen tien SOS-huizen, waar in elk huis een SOS-moeder zorgt voor maximum acht kinderen. Heel bewust wordt er niet gelabeld. In het straatbeeld is het helemaal niet zichtbaar dat er een SOS Kinderdorp is. Enkel binnen in het kantoor, dat zich ook bevindt in een huis in dezelfde straat, is er een SOS Kinderdorpen-banner zichtbaar. De eerder gebouwde kinderdorpen zijn afgescheiden van de buitenwereld met hekken en een poort met een veiligheidsagent, met dikwijls een school en/of crèche op het gebied zelf of vlakbij. In het kinderdorp van Rustenburg hebben de kinderen echter de vrijheid om op straat met hun buurmeisjes en -jongens te spelen, en nemen ze het openbaar vervoer naar school, wat de integratie in de gemeenschap bevordert. Dit past ook in de strategie om een zo normaal mogelijk gezinsleven voor de kinderen te creëren.

Het Family Strengthening Programme van Rustenburg is actief in een mijngemeenschap aan de voet van de bergketen. Het kantoor bevindt zich middenin twee wijken waar het actief is: Ramochana en Sunrise Park. Naast de coördinator en assistent van het programma, die beide ook in Tlhabane West nabij het kinderdorp wonen, werken er twee 'straatwerkers' (field

workers) die in de mijngemeenschap zelf wonen en dus optimale kennis hebben van de moeilijkheden waar gezinnen voor komen te staan.

Veel huizen in Ramochana en Sunrise Park zijn eigendom van de nabij gelegen platinummijnen en stellen deze beschikbaar voor hun werknemers. Andere huizen zijn RDP-huizen, gebouwd door de overheid in het kader van een huisvestingsprogramma voor mensen met lage inkomens. Naast de mijnen zijn er echter ook veel zogenaamde 'squatter camps': sloppenwijken waar mensen zonder elektriciteit, water of sanitaire voorzieningen in met golfplaten in elkaar geknutselde 'shacks' hun onderkomen vinden, meestal geëmigreerd van het platteland op zoek naar werk in de mijnen.

Het Family Strengthening Programme van Rustenburg ondersteunt momenteel ongeveer 130 gezinnen met in totaal 412 kinderen als begunstigden. De doelgroep van het programma zijn vooral gezinnen waar kinderen, oudere broers of zussen, grootouders, tantes, of terminaal zieke ouders aan het hoofd van het gezin staan. Het doel van het Family Strengthening Programme is om deze gezinnen tijdelijk te ondersteunen en vooral te streven naar zelfredzaamheid. Dit gebeurt door financiële training, opzetten van inkomstgenererende projecten, hulp met het zoeken naar werk, assisteren in aanvragen van kindergeld en pleegzorgtoelagen, ondersteunen van studenten voor inschrijvingen aan universiteiten en het aanvragen van studiebeurzen etc. Indien noodzakelijk worden er ook voedselpakketten toegekend, schooluniformen en –materiaal aangekocht, of parafine voor gezinnen zonder elektriciteit voorzien.

Het Family Strengthening Programme werkt samen met twee lokale gemeenschapsorganisaties: Bophelo Pele, dat zich vooral focust op kwetsbare kinderen, en Mphatlalatsane dat zich vooral focust op ouderen en mensen met beperkingen. Het Family Strengthening Programme streeft ernaar deze organisaties ook zelfredzaam te maken in het ondersteunen van gezinnen. Zo kan het Family Strengthening Programme uiteindelijk verhuizen naar een andere gemeenschap om ook daar opnieuw zowel andere lokale organisaties te ondersteunen of op te richten, als gezinnen te ondersteunen in het streven naar zelfredzaamheid om optimaal (naar normen binnen deze gemeenschap) voor hun kinderen te kunnen zorgen.

De familieversterkende werking van SOS Kinderdorpen is nota bene geen rechtstreekse preventie van interlandelijk adoptie, maar het is een voorbeeld hoe met minimale middelen gezinnen kunnen ondersteund worden om hun kinderen bij zich te houden.

1.8 Mini-casus

Om deze bachelorproef voldoende concreet te houden op micro-gezinsniveau beschrijf ik een voorbeeld van een situatie ten tijde van mijn bezoek aan het SOS Kinderdorp in Rustenburg. Het is een situatie die de werking (en beperkingen) van zowel het SOS Kinderdorp, het Family Strengthening Programme en de samenwerking met externe maatschappelijk werkers illustreert.

G., de directrice van het kinderdorp, krijgt telefoon. "Oh mijn genade"... "I can't split them!" ... "Six of them?" ... "Only 9 months?" ... "I will see what I can do" .... Na het telefoongesprek passeerde ze op de gang en ik vroeg haar wat er aan de hand was. "Emergency call" van N., de externe maatschappelijk werkster, actief in Sunrise Park. Zes kinderen hebben dringend permanente opvang nodig. De oudste is 12, jongste is 9 maanden. De moeder is twee maand geleden verdwenen. De vader is terminaal ziek, later kreeg ik te horen door AIDS, en ligt momenteel op sterven. Er zijn verder geen familieleden die de kinderen kunnen opvangen.

G. zit samen met haar staff om te zien wat ze kunnen doen. Het nieuwe schooljaar is net gestart, er zijn enkele jongeren vertrokken uit het kinderdorp naar de stad om te studeren. Helaas is er maar plaats voor vier nieuwe kinderen. G. beslist dat de vier jongste kinderen samen opgenomen kunnen worden in het SOS-gezin van mama M. Een staffmember denkt hardop na om eventueel twee oudere kinderen van mama M. te laten switchen van huis zodat de zes samen kunnen zitten. Maar dat is 'not done'. "They are used to mama M., we can't do that." De maatschappelijk werker zal helaas een andere oplossing moeten vinden voor de twee oudste. G. informeert mama M.: "tomorrow you'll be mama of four new children, including a 9months old baby, go and prepare yourself."

Later in een interview met de maatschappelijk werkster N. kwam ik meer te weten over de situatie. De moeder had om niet nader verklaarde redenen een slechte naam in de gemeenschap en heeft haar gezin in de steek gelaten uit schrik voor vervolging door de gemeenschap. Voordat de vader op sterven lag, was het gezin net in aanmerking gekomen voor ondersteuning van het Family Strengthening Programme, maar omdat de vader door de verre staat van zijn ziekte de zorg voor deze zes kinderen onmogelijk aankon, was een plaatsing noodzakelijk. Echter was N. wel van plan om contact te zoeken met de moeder, haar te overtuigen voor een 'parenting skills training', en indien ze een plaats zou vinden om te wonen in een andere gemeenschap, zou familiehereniging eventueel op termijn mogelijk zijn. De twee oudste kinderen bleven bij de papa wonen tot er een andere opvangmogelijkheid gevonden zou worden.

1.9 Conclusie

De kern van het probleem is dat er kinderen nood hebben aan een gezin. Aangezien er in het westen vraag is naar kinderen, lijkt adoptie een oplossing te zijn voor die nood. Echter is adoptie en het regelen van de 'adoptiemarkt' symptoombestrijding. Het probleem van kinderen met nood aan een gezin moet in mijn ogen bij de wortels aangepakt worden: zorgen dat die nood er niet zou zijn door de oorzaken aan te pakken. Oudersterfte tegengaan, voorkomen dat vrouwen de nood voelen hun kind af te staan, zorgen voor ondersteuning van kwetsbare gezinnen. De werking van SOS Kinderdorpen en hun Family Strengthening Programmes zijn daar een voorbeeld van. Echter wordt aangetoond dat de economische wetten van vraag en aanbod in werking zijn getreden binnen interlandelijke adoptie: zolang er vraag is naar adoptiekinderen, zal er aanbod zijn. Dus is het ook belangrijk iets te doen aan de drukkende vraag. Vooraleer tot borgende oplossingen te komen, volgt een historische analyse

van de wereldwijde 'adoptiemarkt' en een analyse van het aanbod aan adoptiekinderen in Zuid-Afrika. Daarna bekijk ik of het vanuit ontwikkelingspsychologisch perspectief voordelig is om op te groeien in het land van herkomst en analyseer ik op welke manier de nood van kinderen aan een vervangingsgezin op een duurzame manier kan weggewerkt worden.

2. Probleemanalyse en koppeling aan SOS Kinderdorpen & Family Strenghtening Programme

2.1 Historische analyse

2.1.1 Ontstaan van interlandelijke adoptie

Volgens Hoksbergen (2011) wordt door steeds meer adoptieprofessionals openlijk uitgesproken dat voor het fenomeen buitenlandse adoptie de wetten van vraag en aanbod gelden. Er is dus sprake van een marktwerking.

Om de vraag- en aanbodwerking te schetsen is een historisch inzicht in het ontstaan van interlandelijke adoptie noodzakelijk. De bronnen waar ik me op baseer zijn geschreven door internationale auteurs zoals Nederlander Renee Hoksbergen (2011). Hij schrijft expliciet dat België en Scandinavische landen overeenkomstige ontwikkelingen hebben doorgemaakt als Nederland. Dus indien verder de Nederlandse situatie beschreven wordt, kan dit doorgetrokken worden naar de situatie in België.

De oorsprong van het concept adoptie op zich kent een zeer lange uitgebreide geschiedenis. Adoptie kwam al voor bij de meeste oude samenlevingen zoals bij de Egyptenaren, de Chinezen, de Indiërs, de Grieken en de Romeinen. Toen ging het vooral over het in stand houden van erflijnen en continuïteit van de familie (Brodzinsky e.a., 1998). Aan het eind van de 19e eeuw komt de bescherming van het kind echter meer centraal te staan, met adoptie gericht op twee doelgroepen: enerzijds weeskinderen en anderzijds verlaten en onwettige kinderen. De doelgroep van de adoptanten waren destijds vooral kindlozen. (Nijs, 2002)

Volgens Hoksbergen (2000) werden er twee eeuwen geleden al kinderen verhuisd tussen landen. In 1800 werden na de Ierse aardappelcrisis die hongersnood veroorzaakte, Ierse kinderen naar Canada en de Verenigde Staten gestuurd. Tussen 1866 en 1915 werden ook kinderen uit het Verenigd Koninkrijk naar Noord-Amerika gestuurd. In de Verenigde Staten ontwikkelde interlandelijke adoptie zich verder als gevolg van de Tweede Wereldoorlog, er werden toen duizenden weeskinderen geadopteerd door Amerikaanse families. Interlandelijke adoptie is dus aanvankelijk op grote schaal begonnen als Noord-Amerikaans humanitair antwoord op de verwoestende tweede wereldoorlog met duizenden weeskinderen als gevolg. (Hoksbergen 2000, Selman 2000, Cantwell 1998). Volgens Cantwell (1998) was het een humanitair antwoord op de nood van de vele Duitse, Italiaanse en Griekse weeskinderen. Later werden ook kinderen uit China en Japan geadopteerd en sinds de oorlog in Korea ook meer en meer Koreaanse kinderen. Vanaf de late jaren '60 werd de adoptie-ideologie meer gericht op solidariteit met derde wereldlanden. (Cantwell, 1998)

In West-Europa is interlandelijke adoptie dus gestart in de jaren '60 (Hoksbergen, 2000). Voor de jaren '60 werd er intralandelijk geadopteerd maar omdat er minder kinderen afgestaan werden binnen de landsgrenzen verminderde het intralandelijk aanbod. Een andere reden

volgen Hoksbergen voor de verschuiving van intralandelijke naar interlandelijke adoptie is dat adoptieouders op die manier zo min mogelijk kans hebben op confrontatie met de biologische ouders. Omdat het aanbod van Nederlandse adoptiekinderen daalde, adopteerden kinderloze echtparen steeds vaker kinderen uit het buitenland, eerst binnen Europa en later ook daarbuiten (Scheepmaker & Slot, 2008). Het afstaan van kinderen in West-Europese landen nam echter sterk af. Er zijn ook voldoende adoptieouders binnen Europa dus de kinderen blijven in hun Europees geboorteland. Midden jaren '70 is er daardoor een verschuiving van adoptie van kinderen binnen Nederland en Europa naar kinderen uit Aziatische en Zuid-Amerikaanse landen. Interlandelijke adoptie als mogelijkheid tot gezinsvorming geraakt ondertussen in het westen meer en meer ingeburgerd. Adoptie als wijze van gezinsvorming kan tegenwoordig enkel nog via interlandelijke adoptie omdat het afstaan van een kind hier tot het verleden behoort (Hoksbergen 2011). Volgens Selman (2000) was er vanaf de jaren '70 tot 2000 een grote groei van het aantal adopties, met aan het einde van de eeuw ongeveer 32 000 adopties per jaar. Volgens Hoksbergen (2011) was er ook een grote invloed door de opkomst van de televisie en de groeiende welvaart in het westen. Door het nieuwe medium televisie werd voor gezinnen het venster geopend naar de toestand in de wereld. Volgens Selman (2000) werd interlandelijke adoptie niet alleen gezien als humanitair antwoord op oorlogscrisis maar ook op hongersnood en ziektes. Voor arme landen was het onmogelijk om oplossingen aan te reiken voor alle kinderen (Selman, 2000). Beelden van ellende in de derde wereld riepen emoties op bij kijkers in het westen met als gevolg een sterke bewogenheid en groeiende betrokkenheid. "Het opnemen van zo'n kindje in je gezin lijkt op een concrete vorm van ontwikkelingshulp." Sinds eind de jaren '70 werd het opnemen van een adoptiekind in het gezin ook meer en meer in de Nederlandse samenleving aanvaard. (Hoksbergen, 2011)

Het aantal adopties uit Afrikaanse landen is bij de aanvankelijke groei van interlandelijke adopties gering. Volgens Hoksbergen (2011) vindt het BIA (Bureau Interlandelijke Adoptie) in de jaren '80 moeilijk ouders voor 'negroïde' kinderen. In Nederland hadden aspirant adoptieouders tot 1984 de mogelijkheid om voor de keuze van het adoptiekind een bepaalde voorkeur te geven. Meestal is dit voor een zo jong mogelijk niet-negroïde meisje.

Tegenwoordig worden er meer kinderen uit Afrikaanse landen geadopteerd, onder meer omdat het aantal adoptabele jonge kinderen in andere continenten daalde en de vraag in het westen steeg. (Högbacka, 2012)

2.1.2 Ontstaan van een vraaggestuurde adoptiemarkt

Volgens Post (2008) heeft interlandelijke adoptie zich ontwikkeld tot een volgroeide markt, die functioneert volgens economische wetten van vraag en aanbod.

Door het ontstaan van de gedachte dat adoptie een aanvaarde manier van gezinsvorming is, leek adoptie meer en meer naast liefdadigheid ook een manier om voor kinderloze koppels hun verlangen naar een kind in te vullen (Saclier, 2000). Zo ontstond er een grotere vraag naar adoptiekinderen. Saclier (2000) spreekt van de schadelijke filosofie van 'het recht op een kind'. Gedurende de laatste twee decennia van de 20e eeuw veranderde volgens Saclier het eerste doel van interlandelijke adoptie om een gezinsomgeving te bieden aan weeskinderen, naar een

vraaggestuurde markt om een kinderwens in te vullen. Ook Selman (2000) verwijst naar Hoksbergen die schrijft dat de 'nature' van interlandelijke adoptie over de tijd heen veranderd is en dat de humanitaire motivatie van de beginjaren plaats heeft gemaakt voor de vraag van kinderloze koppels. Ook volgens Scheepmaker & Slot (2008) werd de 'markt' van adoptiekinderen vanaf de jaren '90 vraaggestuurd terwijl daarvoor vooral het aanbod van kinderen bepalend was.

Het groeiende aantal adopties gebeurde aanvankelijk vooral uit landen waar kinderen gevonden kunnen worden die voldoen aan de eisen van aspirant-adoptieouders: zeer jonge kinderen, liefst met zo weinig mogelijk uiterlijke verschillen, en geen fysieke of mentale handicappen of ernstige ziektes. Volgens Saclier (2000) heeft net deze trend in het westen bijgedragen tot de schadelijke filosofie van het recht op een kind, wat de rechten van het kind kan schaden.

Slot (2008) vraagt zich af hoe onschuldig adoptie eigenlijk is. Adoptie is volgens Slot naast een laatste redmiddel om een kind zonder ouders een kans te bieden op een menswaardig bestaan ook handel. Slot maakt een korte analyse van de vraag en aanbod van adoptiekinderen. Er is de vraag (echtparen of alleenstaanden die onvrijwillig kinderloos zijn), er is aanbod (kinderen zonder ouders of door hun ouders verlaten of afgestaan, er zijn intermediairs (bonafide adoptieorganisaties maar ook corrupte overheidsorganisaties en criminele netwerken, er zijn kosten (bijvoorbeeld de adoptie van een kind uit China kost ongeveer 15 000 euro) en er zijn prijzen (aspirant-adoptieouders zijn bereid meer te betalen om zo de wachttijd te verkorten en de kans op adoptie te vergroten). Volgens Slot moet een economische analyse in de discussie worden meegenomen: onderbouwde schattingen, gegevens en berekeningen afkomstig van de Britse demograaf Peter Selman tonen volgens Slot aan dat adoptie een regelrechte groeimarkt was ten tijde van het schrijven van haar boek. In 2008 werden er wereldwijd 45 000 kinderen geadopteerd. Dat aantal was toen twee keer zo hoog als tien jaar daarvoor en verdrievoudigd sinds de jaren '80. (Slot, 2008)

Högbacka (2012) verwijst naar cijfers van Selman (2010). In 2004 was er een piek van 45 000 interlandelijke adopties. In 2009 waren er ruw geschat 30 000. In België is het aantal buitenlandse adopties sinds 2010 gehalveerd (Vanherle, 2015). Er is dus momenteel sprake van een daling.

Interlandelijke adoptie is een fenomeen waarbij kinderen uit arme landen naar rijke landen komen voor wensouders die grote bedragen neertellen. Volgens Selman (2000) wordt het aantal adopties bepaald door de vraag naar kinderen in rijke westerse landen in combinatie met de beschikbaarheid van kinderen in landen waar armoede en andere problemen zijn. Hoewel interlandelijke adoptie vooral een verhuizing van kinderen van arme naar rijke landen betreft, zijn de grootste zendende landen niet altijd de armste landen. De vraag naar kinderen is volgens Selman een 'keyfactor'. Ook volgens Slot (2008) gebeurt adoptie van arme naar rijke landen maar is het opmerkelijk dat bij de meeste gevallen het niet de allerarmste landen zijn die kinderen afstaan. Van de 18 belangrijkste donorlanden vallen er slechts 4 in de 'low-income' categorie: Ethiopië, Haïti, Madagaskar en Vietnam. Adoptie is dus niet alleen en kwestie van armoede of rijkdom. Volgens Slot spelen er ook andere factoren mee zoals

historische bindingen, geografische nabijheid, geboortepolitiek, en meer algemeen het beleid dat het land vormt om kinderen al dan niet voor interlandelijke adoptie af te staan.

Post (2008) vraagt zich af of interlandelijke adoptie wettelijk kan worden geregeld zonder dat dit leidt tot een vraaggestuurde kindermarkt. Onder de huidige voorzieningen van het Haags Adoptie-verdrag uit '93 is dit volgens Post alleszins niet mogelijk.

De aanhoudende vraag door echtparen en alleenstaanden in het rijke westen lokt volgens Slot (2008) telkens een nieuw aanbod van adoptiekinderen uit arme landen uit. Adoptie is op die manier een industrie geworden waarbij de belangen van het kind op de achtergrond geraken en commerciële belangen van bemiddelaars en andere dienstverleners op de voorgrond treden. "Deze economische wetmatigheden moeten naast ethische en psychologische argumenten in de discussie over de toekomst van interlandelijke adoptie serieus worden meegewogen." (Slot 2008)

2.1.3 Illegale praktijken als problematische gevolg

"De wereldwijde vraag naar adoptiekinderen heeft de afgelopen vijftientig jaar geleid tot het ontstaan van een bloeiende adoptie industrie – waarin goede bedoelingen, commercieel belang en regelrechte criminele praktijken op een onduidelijke manier met elkaar vervlochten zijn geraakt. Veel internationaal geadopteerden zullen mede daarom nooit kunnen weten wie hun oorspronkelijke moeder of familie is geweest." (Westra & Slot, 2008)

Het plaatsen van kinderen bij ouders die zo vurig naar een kind verlangen kan blind maken voor onacceptabele praktijken in landen van herkomst. Ook al lijkt een contact in een zendend land aanvankelijk betrouwbaar, door de verleiding om gemakkelijk veel geld te verdienen, gebeurt dit niet altijd alles volgens de regels. Ondanks de internationale verdragen blijkt het moeilijk om als de vraag te groot is, foute praktijken die niet in het belang zijn van het kind uit te sluiten. (Hoksbergen, 2011)

Hoksbergen (2011) vermeldt ook fenomenen waarbij vrouwen bewust zwanger worden om enige tijd goed verzorgd te worden, of om geld voor het kind te vragen. Ouders met een grote kinderwens kunnen in de verleiding komen grote sommen geld te betalen aan malafide tussenpersonen. Ook Saclier (2000) maakt melding van kinderen die bewust verwekt worden voor adoptie. Om te kunnen tegemoetkomen aan de grote vraag ontstond er volgens Saclier misbruik en kinderhandel. Daardoor was er een gebrek aan ondersteuning van risicogezinnen, psychologische druk op kwetsbare moeders, onderhandelingen met 'birthfamilies', adopties die al georganiseerd werden voor de geboorte, valse moeder- en vaderschapscertificaten, ontvoering van kinderen uit materniteiten of zelfs van op straat, politieke en economische druk op overheden, etc. De handel wordt volgens Saclier gevoed door de verleiding om winst te maken in samenlevingen die gedestabiliseerd zijn door armoede. Daardoor is het kind een object geworden, een ruilbaar handelsartikel, waarbij de rechten van het kind ver te zoeken zijn. (Saclier, 2000)

Ook Scheepmaker en Slot (2008) zijn van mening dat de westerse vraag naar adoptiekinderen het aanbod verre overtreft en daardoor schrijnende excessen veroorzaakte. Volgens hen is er een grote discrepantie tussen vraag en aanbod en werden daardoor krachtige economische mechanismen in werking gezet waardoor adoptie 'big business' werd. Ze geven een opsomming van een resem bedenkelijke praktijken die uitgebreid in de media aan bod kwamen: kangoeroemoeders in Guatemala, misleiding van alleenstaande moeders in India die denken dat hun kind slechts tijdelijk een goed onderkomen te geven in een tehuis, kinderroof in China, dubieuze praktijken in kindertehuizen in Roemenië, etcetera. Scheepmaker en Slot spreken van een 'voordeur-achterdeurproblematiek'. Langs de voordeur zijn er keurige wettelijke procedures met welwillende aspirant adoptieouders en overheidstoezicht, maar langs de achterdeur zijn criminele praktijken schering en inslag. Ondanks verdragen en procedures is het moeilijk om grip te krijgen op misbruiken.

Ook Hoksbergen (2011) beschrijft verschillende misstanden:

Arme ongeletterde ouders brengen hun kind slechts vanuit een noodsituatie voor beperkte tijd naar een tehuis. Als ze echter enkele weken of maanden later naar dat tehuis teruggaan, is hun kind soms verdwenen en ter adoptie naar het buitenland gestuurd.

Projecten die ongehuwde zwangere moeders in erbarmelijke toestanden opvangen om ze te verzorgen en goed onderwijs te geven tijdens hun zwangerschap alvorens hun kind af te staan. Sommige meisjes kwamen echter later weer zwanger terug, het 'hotel' was ze goed bevallen en ze wilden terug. Dit lijkt op babyfarming.

In Ethiopië is de betrouwbaarheid van de afstandsverklaring van de moeder een groot probleem. Er is geen enkele instantie verantwoordelijk voor het adviseren van ouders en sommige moeders begrijpen soms niet dat adoptie het definitief verlies van hun kind betekent. Er is in Ethiopië ook geen centrale autoriteit die nagaat of het kind ter plaatse had kunnen worden geadopteerd. In 2009 paar Nederlandse organisaties besloten adopties uit Ethiopië te stoppen omdat gegevens over de kinderen niet bleken te kloppen: bij als wees opgegeven kinderen bleek de moeder nog te leven. De vraag is of deze wel echt afstand gedaan hebben van hun kind, of is dit regelrechte kinderhandel? De woorden van een Ethiopische leidster van een radioprogramma voor vrouwenzaken: "Adoption is becoming the new export industry for our country. Experts I have spoken with are of the opinion that it might overtake coffee as major export industry".

Volgens een kinderhandelleider in China: "Alle weeshuizen betalen voor baby's." Baby's werden gekocht en verkocht, de directie van kindertehuizen vervalsten zelfs papieren die cruciaal zijn bij buitenlandse adoptie. Dit gaat over meer dan 100 kinderen bestemd voor buitenlandse adoptie.

Uiteraard zijn er ook veel adopties die volledig legitiem en volgens alle voorgeschreven wettelijke procedures verlopen. Pien Bos, cultureel antropologe die zelf lang voor een adoptiebureau gewerkt heeft en lang pro-adoptie was, is nu anti-adoptie geworden. Ze deed onderzoek bij geboortemoeders in India. In november 2014 was ze te gast in een Nederlands discussieprogramma over het afschaffen van adoptie. Daar bleek dat ze ook twijfels heeft bij

adopties die 'correct' verlopen. "Een moeder zet een handtekening op een afstandsverklaring. Maar toch blijft het een papieren constructie. Want zij wordt nooit de ex-moeder. Ik snap het belang van een kinderwens aan de andere kant. Maar de het is nog steeds haar kind en zij voelt dat nooit aan als haar ex-kind. Zelfs al gebeurt het legaal, toch wordt een kind afgesneden van haar of zijn moeder, een kind dat misschien op een andere manier had worden kunnen opgevangen."

2.1.4 Ontstaan van SOS Kinderdorpen

Uit de geschiedenis blijkt dat interlandelijke adoptie op grote schaal ontstaan is als humanitair hulpmiddel voor weeskinderen in nood na de tweede wereldoorlog. Echter waren er gelijktijdig ook andere initiatieven om weeskinderen op te vangen.

Op de Belgische website van SOS Kinderdorpen (<http://www.sos-kinderdorpen.be/geschiedenis>) staat het ontstaan en de groei van SOS Kinderdorpen beschreven.

Hermann Gmeiner, Oostenrijkse student geneeskunde die aan de wieg stond van SOS Kinderdorpen, merkte dat na de tweede wereldoorlog er in Europa zeer veel weeskinderen in erbarmelijke situaties verkeerden. Hij wilde deze kinderen helpen en geloofde dat hulp alleen effectief kon zijn als kind kan opgroeien binnen een familie. Het eerste kinderdorp werd opgericht in Oostenrijk in 1949.

Toen Hermann Gmeiner merkte dat zijn vorm van hulpverlening werkte, werden er eerst binnen Europa en later in Azië en Latijns-Amerika meer en meer kinderdorpen opgericht. Toen de eerste generatie SOS-kinderen opgroeide tot jongvolwassenen werden er ook jongerentehuizen opgericht, waar de jongeren worden voorbereid op een zelfstandig leven. Vanaf de jaren '70 werden er ook SOS Kinderdorpen in Afrika opgericht. Begin jaren '80 ondernam SOS Kinderdorpen ook initiatief tot oprichten van scholen, beroepsopleidingen en medische en sociale centra. Vanaf de jaren '90 werden de eerste Family Strengthening Programmes opgericht. Hiermee werd gewerkt aan zelfredzaamheid van kwetsbare families om voor hun eigen kinderen te kunnen blijven zorgen.

In zuidelijk Afrika begon SOS Kinderdorpen zich te focussen op families in HIV/AIDS getroffen gemeenschappen en op het voorkomen dat kinderen de zorg van hun biologische familie verliezen (SOS Children's Villages, 2014).

De visie van SOS Kinderdorpen om kinderen met nood aan een gezin op te vangen binnen hun lokale gemeenschap, zorgt er niet alleen voor dat deze kinderen opgevoed worden door mensen uit hun eigen cultuur, maar zorgt ook voor een grote impuls voor de omgeving en de plaatselijke werkgelegenheid.

Het ontstaan van de SOS Kinderdorpen is op een totaal ander niveau een oplossing voor hetzelfde probleem waarvoor adoptie een oplossing lijkt te zijn. Er valt wel op te merken dat de duizenden weeskinderen ten gevolge van de tweede wereldoorlog aanvankelijk onmogelijk

binnen het concept van SOS Kinderdorpen konden worden opgevangen. Maar het ontstaan van SOS Kinderdorpen toonde wel aan dat een oplossing naast interlandelijke adoptie of onderbrengen van kinderen in weeshuizen, mogelijk was. Kinderen met nood aan een familiale omgeving worden er opgevangen en grootgebracht in familieverband in hun land van herkomst. Kinderen die door hun kwetsbare situatie adoptabel worden gesteld, vormen het ‘aanbod’ in de adoptiemarkt. Door de ontstane vraag naar adoptiekinderen werden niet alleen weeskinderen uit oorlogscrisissen geadopteerd, maar werden ook kinderen afgestaan voor adoptie. Bij de hulpverleningsvorm van SOS Kinderdorpen is er geen sprake van vraag en aanbod of marktwerking. Er is geen risico op illegale handel in kinderen. Kinderen krijgen wel een permanente familiale omgeving waar ze nood aan hebben zonder het risico te lopen als handelsproduct gebruikt te worden.

2.1.5 Ter illustratie: twijfelachtige adoptiepraktijk in Zuid-Afrika

Als afsluiter van dit hoofdstuk vertel ik het verhaal over de organisatie Neobirth. Een verhaal dat me deed denken aan iets wat Pia Dejonckheere, nazorgmedewerker bij Steunpunt Adoptie te Gent, vertelde in het interview dat ik met haar deed. Ze zei dat de adopties in België vanuit Zuid-Afrika vroeger via één tehuis gebeurden, een tehuis gerund door zeer streng protestantse vrouwen. Daar werden zwangere vrouwen in het traject van adoptie gebracht door hen te overtuigen dat abortus kindermoord is en werd hun de mogelijkheid voor ogen gehouden hun kind daar af te geven.

In de auto sprak ik E., de assistent van de coördinator van het Family Strengthening Programme, aan over de opvallende abortie-advertenties die op bijna elke vuilnisbak in het straatbeeld te zien zijn. Die ochtend in een gesprek over kinderverkrachting had hij nog verteld hoe gemakkelijk het is voor een 12-jarig meisje om volledig anoniem, zonder lastige vragen en zonder toestemming van ouders of voogd een kliniek binnen te stappen en het moment zelf gratis een abortus te laten uitvoeren. Ik zei tegen E. dat ik het opmerkelijk vind dat desondanks het zo gemakkelijk is in klinieken, er toch zoveel geadverteerd wordt door privépersonen die abortussen uitvoeren. E. antwoordde dat het niet voor iedereen even gemakkelijk is. Meerderjarige vrouwen moeten wel betalen (in privéklinieken) en moeten soms lang wachten voor een afspraak. E. vertelde dat er hier in Rustenburg enkele jaren een organisatie met de naam ‘Neobirth’ actief was die adverteerde voor abortus, echter niet onder de naam Neobirth. Maar eens de meisjes bij de organisatie kwamen om hun abortus te laten uitvoeren, overtuigde Neobirth hen hun zwangerschap uit te doen en het kind af te staan voor adoptie direct na de bevalling. Ze overtuigden de vrouwen met de woorden “you don’t have to see the child, we will take it away immediately!” De organisatie zorgde voor een maandelijkse medische check-up en gaf de meisjes en vrouwen geld om gezonde voeding te kopen zodat ze zouden bevallen van een gezonde baby. Alles was perfect legaal, de moeders ondertekenden een afstandsverklaring en de baby’s werden geadopteerd. Meer achtergrond over die organisatie wist E. me niet te vertellen maar ik stel me serieuze vragen bij de ethische aanvaardbaarheid van praktijken als dit.

Ofwel was dit een organisatie die pure winst wou halen uit adopties, ofwel werd dit gedaan vanuit het protestants anti-abortus idee en het recht op leven. Maar dan vraag ik me af: kan en mag een kind afstaan ter adoptie een alternatief zijn voor abortus? Wat is hier belang van het kind: niet op de wereld komen? Of toch geboren worden, en opgroeien wetende (of onwetend indien gezin met zelfde huidskleur dat verkiest niet te vertellen) dat biologische ouders hem/haar niet wilden? In Nederland deden nota bene voor de invoering van Abortuswet in 1984 jaarlijks zo'n duizend vrouwen afstand van hun pasgeboren baby. Vijfentwintig jaar later slechts zo'n twintig vrouwen (Pronk, 2011). Pronk verwijst naar een grootschalig onderzoek in Nederland naar zogenaamde 'afstandsmoeders' die hun kind afgestaan hebben ter adoptie. Uit dit onderzoek bleek dat het afstaan van een kind dikwijls een trauma is dat kwellend ervaren wordt door afstandsmoeders. Wat betreft de vraag of adoptie een alternatief is voor abortus, vraag ik me af of verwerking van abortus al dan niet gemakkelijker zou zijn dan het afstaan van een reeds geboren kind. Dit lijkt me een interessant thema voor verder onderzoek.

2.1.6 Conclusie

Met het verhaal over Neobirth zou ik graag besluiten met de gedachte dat omdat adoptie bestaat en wettelijk geregeld is, dit twijfelachtige praktijken in de hand kan werken. De visie dat het fenomeen interlandelijke adoptie tot een vraaggestuurde markt is geëvolueerd, is volgens mij een geldige reden om grondig na te denken over alternatieven voor interlandelijke adoptie voor kinderen die nood hebben aan een familie-omgeving. Hoe kunnen we drukkende vraag naar adoptiekinderen verminderen? Echter nog belangrijker is het probleem bij de wortels aan te pakken. Wat zijn de wortels van het probleem? Hoe komt het dat deze kinderen nood hebben aan een familie-omgeving?

2.2 Sociaal-antropologische analyse met focus op situatie in Zuid-Afrika

2.2.1 Ontstaan van ‘aanbod’ adoptabele kinderen

Een grote vraag werkt handel met kinderen als marktartikelen in de hand. Volgens Hoksbergen (2011) zal het aanbod gestimuleerd worden zolang er in zendende landen grote bedragen worden gevraagd. “Waar vraag is, is aanbod. En zeker als de vraag groot is en er veel geld mee gemoeid is”, aldus Hoksbergen.

Maar laten we stellen dat de grote vraag er niet zou zijn, en er geen sprake zou zijn van een vraaggestuurde markt, vanwaar komt het aanbod aan kinderen dan? Hoe komt het dat er kinderen nood hebben aan een vervangingsgezin en hoe komt het dat kinderen de status ‘adoptabel’ krijgen? Naast het nadenken over alternatieven voor interlandelijke adoptie lijkt het me ook belangrijk om de oorzaken van het ontstaan van de nood aan een familie-omgeving te analyseren, om deze oorzaken te kunnen aanpakken.

Zoals eerder geschreven ontstond interlandelijke adoptie vooral met als doel oorlogsweskinderen een nieuwe familie te bieden. Echter worden niet alleen kinderen geadopteerd waarvan de ouders overleden zijn. Ook kinderen die achtergelaten worden, en afgestane kinderen worden geadopteerd.

2.2.1.1 Afgestaan? Reproductieve onrechtvaardigheid

De door Hoksbergen (2011) vermelde Tholen spreekt van ‘reproductive injustice’, reproductieve onrechtvaardigheid. Sommige vrouwen denken weinig andere mogelijkheden te hebben dan hun kind af te staan. Dit is volgens Tholen onrechtvaardig omdat deze vrouwen weinig tot geen controle hebben over hun reproductieve mogelijkheden en onvoldoende middelen hebben om een kind op te voeden, in tegenstelling tot de adoptieouders die in materieel en cultureel opzicht goed in staat zijn om voor het kind te zorgen. Ook wordt ongehuwd moederschap in sommige oorspronglanden nog gestigmatiseerd en ook worden sommige ongewenste eigenschappen van het kind, bijvoorbeeld het vrouwelijk geslacht cultureel minder aanvaard wat de opvoeding moeilijk maakt. Door deze ongelijke sociaal-economische en sociaal-culturele positie van eerstemoeders en adoptieouders, kunnen eerstemoeders concluderen dat ze niet in staat zijn een kind op te voeden en dat het beter af is in een ander gezin. In de ogen van eerstemoeders is afstaan dus de beste manier om voor hun kind te zorgen: ‘taking care of a child’ in plaats van ‘raising a child’. Volgens Tholen is het erkennen van deze reproductieve onrechtvaardigheid belangrijk om het oordeel over het moederschap te herzien, en kan het leiden tot een rechtvaardigere plaats van de eerstemoeder in de adoptiediscussie en –praktijk. Tholen pleit daarom dat het beleid zich zou moeten richten op het zoveel mogelijk voorkomen dat kinderen om financieel-economische of cultureel bepaalde redenen worden afgestaan.

Ook uit onderzoek van Högbäck (2012) blijkt dat geboortemoeders zich bewust zijn van de ongelijkheid. Högbäck verwijst naar Yngvesson (2010): "Some people have all the wealth in the world but cannot have children, while others have children but no means to raise them". In het onderzoek van Högbäck bleek dat sommige moeders door maatschappelijk werkers werden geïnformeerd dat er zeer veel rijke families zijn die zeer graag kinderen willen maar geen kinderen kunnen krijgen. Moeders die het beste willen voor hun kind, hebben een idealistisch beeld van het westen. Daar zullen hun kinderen beter onderwijs krijgen en een betere toekomst tegemoet gaan. Ze willen hun kinderen kansen geven die ze zelf nooit gehad hebben vanuit het idee dat ze zelf hun kind niet het beste kunnen bieden en anderen wel. Dit speelt een grote rol in de beslissing om een kind af te staan voor adoptie. Uit de veel uitgesproken citaten van geïnterviewde birthmothers zoals "I love my child", "I want a better life for my child" en "I don't want my child to suffer" blijkt ook dat volgens deze moeders het afstaan van hun kind in hun ogen een teken is van verantwoordelijkheid en liefde voor hun kind. Högbäck verwijst naar Beck-Gernsheim (2011): "Motherhood means looking after the child and its needs. Deze vrouwen houden van hun kind. In een context van schaarse middelen en kansen, en een verzwakt netwerk van extended family, is het hoogste bewijs van moederliefde afscheid nemen van het kind in plaats van samen te blijven."

2.2.2 Focus-Zuid Afrika

Zuid-Afrika is een 'middle-income' land maar toch leven twee derde van alle kinderen in huishoudens met inkomens onder de armoedegrens. (Martin, 2010)

Tijdens mijn bezoek aan het SOS Kinderdorp en Family Strengthening Programme in Rustenburg, Zuid-Afrika heb ik enkele interviews gedaan met families 'at risk' en maatschappelijk werkers. Maar om deze bevindingen te kaderen zou ik eerst graag kort het adoptiebeleid van Zuid-Afrika schetsen.

2.2.2.1 Beleid in Zuid-Afrika: Children's Act

Interlandelijke adoptie vanuit Zuid-Afrika is pas in de 21e eeuw gestart, wat relatief laat is vergeleken met andere landen. De start hing samen met een grote toename van het aantal zwarte kinderen in kindertehuizen. De Haagse Conventie werd in 2003 aangenomen en in april 2010 kwam er de recentste versie van de Children's Act, een wettekst die adoptie reguleert en de Haagse Conventie integreert. De Children's Act is gebaseerd op het westerse model van volle adoptie, waar legale banden tussen het kind en biologische ouders worden doorgesneden. Maar de nieuwe wetgeving maakt het bij binnenlandse adoptie ook mogelijk om een post-adoptie-overeenkomst te sluiten tussen biologische ouders en adoptieouders. Deze overeenkomst maakt het mogelijk, indien door beide partijen gewenst, om het behoud van contact te regelen. (Högbäck, 2012)

Op het kantoor van SOS Kinderdorpen Rustenburg was een exemplaar van deze Children's Act uit 2010 beschikbaar en haalde ik er de volgende informatie uit.

Preventie

Vooraleer er in deze Children's Act gesproken wordt over pleegzorg en adoptie wordt er eerst en vooral veel belang gehecht aan 'prevention programmes'. Deze preventieprogramma's moeten voorzien worden voor families waar kinderen als kwetsbaar geïdentificeerd worden, of het risico lopen om verwijderd te worden en geplaatst te worden in alternatieve zorg. Het doel van deze programma's is het versterken en zelfredzaam maken van families met problemen die kunnen leiden tot interventie.

Pleegzorg

Pleegzorg moet voorzien worden om kinderen een veilige en gezonde omgeving te bieden om in eerste instantie te streven naar familiehereniging of om kinderen andere veilige en verzorgende levenslange familiebanden te bezorgen, met respect voor de culturele, etnische en gemeenschapsdiversiteit.

Adoptie

Bij adoptie wordt hetzelfde doel als bij pleegzorg omschreven maar zonder de mogelijkheid tot familiehereniging. En ook het respect voor de culturele, etnische en gemeenschapsdiversiteit staat er niet bij vermeld.

Een kind kan geadopteerd worden als het in het belang is van het kind en als het kind adoptabel verklaard wordt. Een maatschappelijk werker moet een evaluatie maken om te bepalen of een kind adoptabel is. Een kind is adoptabel als het een weeskind is, als er geen voogd of verzorger is die het kind wil adopteren, als de verblijfplaats van de ouders of voogd niet gevonden kan worden, als het kind achtergelaten is, als de ouders of voogd het kind misbruikt of doelbewust verwaarloosd hebben, of toegelaten om misbruikt of doelbewust verwaarloosd te worden, of als het kind een permanente alternatieve plaatsing nodig heeft.

Toestemming

Toestemming moet gegeven worden door elke ouder, of ze getrouwd zijn of niet. Als de ouder minderjarig is, moet hij/zij bijgestaan zijn door zijn/haar voogd. Toestemming is niet noodzakelijk als de ouder of voogd incompetent is door een mentale ziekte, indien het kind achtergelaten is, als de verblijfplaats van de ouder of voogd niet kan gevonden worden, als de identiteit ongekend is, als er misbruik of doelbewuste verwaarlozing plaatsvond of als de ouderlijke verantwoordelijkheden gedurende langer dan 12 maanden niet vervuld werden.

Interlandelijke adoptie

Wat interlandelijke adoptie betreft, geldt de Haagse conventie als wet. Bij conflict tussen de nationale wet en conventie, heeft de conventie voorrang.

Vereisten interlandelijke adoptie

Interlandelijke adoptie kan enkel en alleen als de betrokken autoriteiten het kind als adoptabel beoordeeld hebben, reeds alle mogelijkheden overwogen hebben om het kind in het land van oorsprong te plaatsen, als interlandelijke adoptie in het belang van het kind is, als de personen die toestemming gegeven hebben behoorlijk geïnformeerd zijn wat de gevolgen zijn van hun toestemming, vooral of de adoptie al dan niet wettelijke banden tussen het kind en zijn familie zal beëindigen. Toestemmingen mogen niet het gevolg zijn van betalingen of compensaties van alle soort, en de toestemming mag enkel gegeven worden na de geboorte.

2.2.2.2 Onderzoek naar perspectieven van geboortemoeders in Zuid-Afrika

Om mijn kleinschalige bevindingen te toetsen aan grootschaliger onderzoek is een onderzoek van Högbacka uit 2012 naar perspectieven van eerstemoeders in Zuid-Afrika uiterst interessant.

Högbacka interviewde 32 moeders waarvan er 24 reeds een kind hadden afgestaan en waarvan 8 zwanger waren met de bedoeling hun kind af te staan voor adoptie. Over het achterlaten van kinderen heeft Högbacka het volgende te zeggen: “In omgevingen met schaarse middelen en geen sociale ondersteuning is het moederschap moeilijk en kan dat leiden tot verminderde ‘maternal commitment’ en het achterlaten van zuigelingen. Moeders leggen de kansen om hun kind succesvol op te voeden in de weegschaal tegenover het zelf overleven en het overleven van hun huidige en toekomstige kinderen.”

In de Zuid-Afrikaanse context hebben de hoge waarde van een kind, samen met het belang van de ‘extended family’ en traditionele pleegzorg, invloed op de betekenis van het afstand doen van een kind. Een groot aantal kinderen leven niet permanent bij hun geboortemoeders en worden opgevoed door verwanten of niet-verwanten. Daardoor wordt adoptie niet beschouwd als het permanent doorknippen van banden. De meeste geïnterviewde moeders zagen interlandelijke adoptie als een manier om kinderen van beter kansen te voorzien.

Op het moment van de beslissing om het kind af te staan was de situatie van de geboortemoeders hopeloos. Ze worstelden om financieel rond te komen en hadden geen dak boven hun hoofd. Hun dagelijks leven was een kwestie van overleven en voldoende te eten te hebben. “I can’t keep it, I have to look after myself.” In Zuid-Afrika heerst er een hoge werkloosheid. Werk vinden is voor veel vrouwen cruciaal. Echter hadden 22 van de 32 geïnterviewde vrouwen een job met klein inkomen maar hadden ze al kinderen waar ze keihard voor werkten. Veel vrouwen werken in Zuid-Afrika als huishoudhulp, maar kunnen hun kind niet bij zich houden. De kinderen worden grootgebracht door de ‘gogo’, de grootmoeder langs moeder’s zijde, of andere familieleden.

Een geïnterviewde mama bezocht haar kind elke dag in het tehuis van de adoptie-organisatie, ze wou eigenlijk haar kind graag houden maar voelde zich genoodzaakt haar kind af te staan. Ze

had al twee kinderen waar ze moeilijk voor kon zorgen die bij haar werkloze tante op het platteland verbleven.

De gogo is zeer belangrijk in Zuid-Afrika. Als ze er niet meer is, of als er een slechte relatie is met de gogo, is dit volgens Högbacka ook een belangrijk element in de beslissing. Een geïnterviewde moeder over de gogo: "She would never allow adoption." De steun van de vader van het kind is ook belangrijk. Maar de toewijding van de vader naar het kind toe is afhankelijk van de relatie met de moeder. Högbacka verwijst naar cijfers van UNICEF uit 2008 dat in de helft van de Zuid-Afrikaanse gezinnen de vader afwezig is.

Veel vrouwen geloven dat onderwijs dé manier is om uit armoede te geraken, maar moesten de keuze maken tussen hun laatst geboren kind en school. Ze willen bijvoorbeeld het schoolgeld kunnen betalen en niet altijd nee hoeven te zeggen tegen de noden van hun kind. Er zijn ook veel vrouwen die met hun inkomsten verwanten ondersteunen en daardoor geen geld over hebben voor nog een kind. Een positieve HIV-status speelt ook mee in de beslissing tot afstaan, omdat ze bezorgd zijn hoe lang ze zullen leven. Bij veel vrouwen was er in de directe omgeving ook een gebrek aan een sociaal netwerk. Hun familie woont in landelijke gebieden terwijl zij voor werk in steden verblijven.

Gebrek aan alternatieven

Voor de vrouwen uit het onderzoek was er geen derde haalbare mogelijkheid. Ze hadden de keuze tussen het kind houden, wat niet mogelijk was door economische of andere omstandigheden, en het kind voor altijd weggeven. Pleegzorg was geen optie want dat wordt alleen verleend in gevallen van ernstige verwaarlozing of misbruik. Er was ook geen andere tijdelijke hulp beschikbaar, noch programma's vanuit overheidswege om alleenstaande of arme moeders te ondersteunen om hun kind te kunnen houden.

De door Högbacka geïnterviewde maatschappelijk werkers zeiden dat de vrouwen wanhopig zijn. De maatschappelijk werkers zijn bovendien gefrustreerd omdat ze die vrouwen niet kunnen wat ze meest nodig hebben. Ze geven hun kind weg omdat dat de enige mogelijkheid is. De maatschappelijk werkers zeiden dat ze dikwijls veranderingen zagen in de situaties van de moeders tot 6 à 12 maanden of 2 jaar na het afstand doen. Indien er een mogelijkheid zou geweest zijn om tijdelijke zorg voor het kind te voorzien, zouden de moeders terug de zorg voor hun kinderen kunnen opnemen, eens ze zich in een verbeterde situatie bevinden.

Er zijn ook moeders die twee jaar of later terugkomen om te zeggen dat hun situatie verbeterd is en dat ze hun kind terug willen. Sommige maatschappelijk werkers proberen sponsoring te zoeken voor huisvesting en kindercare, en helpen naar werk te zoeken om de vrouwen 'back on their feet' te krijgen, maar zonder resultaat. Andere maatschappelijk werkers zeggen dat ze proberen om de regels van kindertehuizen te omzeilen om kinderen er langer dan toegestaan onder te brengen (places of safety maximaal 3 maand) terwijl de moeder haar situatie probeert te verbeteren. Vooral studerende moeders/zwangere vrouwen kunnen in de nabije toekomst in een veel betere financiële situatie zitten, maar gebaseerd op hun onmiddellijke nood situatie maken ze de beslissing om hun kind af te staan.

Vier van de geïnterviewde vrouwen hadden liefst tijdelijke zorg voor hun kind gehad in plaats van adoptie. Een meisje van 19 dat 7 maanden zwanger was, verbleef in een tehuis voor zwangere vrouwen. Ze wou eigenlijk niet afstaan maar het tehuis was zeer 'adoptieminded'. Een vrouw die 3 jaar geleden haar kind had afgestaan woonde in een 'informal settlement' in zeer slechte omstandigheden en verkoos binnenlandse adoptie zodat ze contact zou kunnen houden maar door de adoptiedienst werd enkel over interlandelijke adoptie gesproken. Nu wacht ze vol hoop af tot haar dochter haar op oudere leeftijd komt opzoeken.

Högbacka besluit dat de beslissing van moeders in moeilijke hopeloze situaties bepaald wordt door een combinatie van het onvermogen om in hun basisbehoeftes te voorzien, een gebrek aan sociale steun en de noodzaak om oudere kinderen op te voeden. Of soms bevonden ze zich tijdelijk in een ongelukkige situatie, en verkozen ze eigenlijk tijdelijke hulp in plaats van permanente adoptie. De Haagse conventie heeft veel belang in Zuid-Afrika en interlandelijke adoptie wordt er zorgvuldig opgevolgd en is er transparant. Toch vraagt Högbacka zich af of interlandelijke adoptie er werkelijk de allerlaatste oplossing is na alle pogingen tot bijeenhouden van families of eventueel bieden van tijdelijke oplossingen. Als hier de rechten van birthfamilies al niet beschermd kunnen worden, hoe erg is het er dan aan toe in landen waar de Haagse conventie niet is aangenomen, vraagt Högbacka zich af.

De geïnterviewde moeders wilden hun kinderen naar een veilige omgeving sturen met meer kansen. Dus deze adoptiekinderen zijn niet alleen geen weeskinderen, maar ook niet ongewenst of achtergelaten. In de ogen van geboortemoeders is adoptie meer een vorm van pleegzorg dan permanente beëindiging van hun ouderschap.

De Children's Act is in Zuid-Afrika in werking getreden in 2010. De publicatie van het onderzoek van Högbacka dateert uit 2012 maar de meeste van haar interviews gebeurden tussen 2006 en 2009. Dit kan verklaren waarom er destijds voor deze moeders weinig of geen andere mogelijkheden waren dan hun kind af te staan voor interlandelijke adoptie.

2.2.2.3 Weeskinderen in Zuid-Afrika: AIDS als voornaamste doodsoorzaak

Zuid-Afrika staat gekend als land met de meeste HIV-infecties ter wereld. Volgens cijfers uit 2009 is ongeveer elf procent van de Zuid-Afrikaanse volwassen bevolking geïnfecteerd met HIV. Bijna dertien procent van alle kinderen tussen de leeftijd van 2 en 18 heeft één of beide ouders verloren, en bijna de helft daarvan door AIDS. (Martin, 2010)

Ik deed een steekproef uit de achtergronddocumenten van de families uit het Family Strengthening Programme om te kijken wat de meest voorkomende doodsoorzaken zijn van de ouders. Op 18 van 24 bekeken overlijdensaktes stond 'natural cause'. Bij de 6 andere stond de doodsoorzaak gespecificeerd: tuberculose, longontsteking, hartfalen, 'unnatural cause' (dikwijls auto-ongeval). Ik vroeg aan de medewerkers wat die 'natural cause' betekent. Ze vertelden me dat dit hoogstwaarschijnlijk over AIDS gaat want AIDS wordt nooit specifiek op de overlijdensaktes vermeld. Het is een steekproef en ik heb maar 24 overlijdensaktes bekeken, maar dit doet me wel vermoeden dat het percentage van AIDS-wezen in deze gemeenschap

zeer hoog ligt. Op basis van deze informatie zijn drie op vier ouders overleden als gevolg van AIDS.

E., de assistent van het Family Strengthening Programme, vertelde dat er tegenwoordig in Zuid-Afrika zeer weinig schrik is voor HIV, omdat men er mits medicatie niet meer dood van gaat en tot het einde der dagen een kwaliteitsvol leven kan hebben. Maar door die verminderde schrik, blijft het gebruik van condoms om infectie te voorkomen ook zeer laag. De medicatie is gratis te verkrijgen maar door bijgeloof (en groot belang van 'traditional healers') wordt die niet altijd correct ingenomen, wat ervoor zorgt dat toch veel HIV-geïnfecteerden ziek worden en uiteindelijk overlijden.

2.2.2.4 Eigen bevindingen uit interviews

In de gemeenschap waar het Family Strengthening Programme (afgekort als FSP) van Rustenburg werkt, deed ik 8 interviews met 'gezinshoofden' van families die ondersteund worden door het FSP. Ik peilde vooral naar hun situatie voor het FSP, hoe het FSP hen ondersteunt, en of bij een ongeplande zwangerschap het afstaan van een kind voor adoptie een mogelijkheid zou zijn die ze al dan niet zouden overwegen indien er geen steun van het FSP zou zijn. Er valt direct wel op te merken dat de gestelde vragen hypothetisch waren. Ik peilde naar de 'wat als'-perspectieven van deze vrouwen.

Hier volgt een samenvatting van mijn interviews en eventuele toetsing aan bovenstaand grootschaliger onderzoek.

Interview 1: 'siblingheaded household' = huishouden gerund door oudere zus

V. is 28j en zwanger van haar eerste kind. Haar moeder is vijf jaar geleden gestorven, van haar vader is nooit een spoor geweest. Ze heeft twee broers van 14 en 16 waar ze voor zorgt sinds de dood van hun moeder. V. had een tijdelijke job maar moest stoppen omdat ze hoogzwanger is. Het FSP voorziet de familie met voedselpakketten en garandeert onderwijs voor de twee tieners. Het FSP ondersteunt V. met het zoeken naar jobs. Haar zwangerschap is niet gepland maar ze ziet het volledig zitten. De vader van het kind woont bij haar en heeft een job. Hij kan en wil in het onderhoud van het kind voorzien. Ook al zou V. niet ondersteund worden door het FSP, het kind afstaan zou ze in geen geval overwegen. "I'd rather suffer, I'm 28 and I want my first child." Moest de vader niet betrokken zijn zou de situatie moeilijker zijn maar zou ze toch liefst het kind houden.

Interview 2: 'siblingheaded household' = huishouden gerund door oudere zus

T. is 21 en is vorige maand mama geworden. Ze woont met haar 3 jongere broers (18, 16 en 15) in het huis van hun oudere broer die onlangs overleden is. Hun moeder was zeer ziek en is

een tijdje geleden overleden. Door een familieconflict was er geen steun van nonkels of tantes. Voor de familie steun ontving van het FSP was de situatie erbarmelijk, geen inkomen, geen geld voor voedsel, geen toelages. Het FSP stimuleerde het onderwijs van de broers door hen van uniformen en materiaal te voorzien en hun schoolgeld te betalen en kindergeld aan te vragen.

Toen T. merkte dat ze zwanger was, was ze zeer bezorgd want ze ging nog naar school. Haar leraar adviseerde haar adoptie maar ze zou enkel akkoord gaan als het om een tijdelijke oplossing zou gaan. Maar zeker geen permanente adoptie en zeker niet internationaal. Ze wil haar kind zien opgroeien, ze zou bang zijn dat haar kind zijn of haar eigen moeder niet zou herkennen. Ze is blij dat haar vriend bij haar gebleven is. Hij werkt en voorziet melkpoeder en pampers voor de baby. Ik vroeg aan de fieldworker die erbij was wat de mogelijkheden zouden zijn indien de vriend niet voor melkpoeder of pampers zou zorgen. Openbare ziekenhuizen ondersteunen sommige families met melkpoeder.

T. heeft grote ambities en plannen voor de toekomst. Ze wil sowieso eerst trouwen met haar vriend voor ze weer zwanger wordt. En eens ze het 'trustfund' van de overleden broer zou ontvangen, wil ze een slagerij opstarten. Dan zou ze de hulp van het FSP niet meer nodig hebben.

Bij deze twee jonge vrouwen kan een parallel getrokken worden met de bevindingen van Högbacka, dat als de vader van het kind aanwezig is, adoptie minder snel zou overwogen worden.

Interview 3: 'Singleparent headed household' = huishouden gerund door een alleenstaande moeder

F. is moeder van vier. Haar oudste dochter is 22 en haar jongste is pas 6 maand. De vader van de oudste drie kinderen is overleden. De vader van de jongste is uit het beeld verdwenen tijdens de zwangerschap. Ze woont in een 'shack' zonder elektriciteit of sanitaire voorzieningen. Toen het FSP met haar in contact kwam hadden de kinderen geen schoenen om naar school te gaan. Momenteel ondersteunt het FSP haar maandelijks met parafine. Ze zal haar best doen om niet meer zwanger te geraken maar als ze toch weer zwanger zou zijn, zou ze adoptie overwegen. Ook als haar dochters zwanger zou worden zou ze ze aanmoedigen om het kind weg te geven. Maar geen internationale adoptie want ze wil in contact blijven met het kind. Ook al zou ze extra steun krijgen, ze zou voor zichzelf toch adoptie overwegen.

Ook hier is gelijkenis te zien met sommige bevindingen van Högbacka. Deze alleenstaande moeder van vier zou (binnenlandse) adoptie overwegen moest ze zwanger zijn van een vijfde kind. Ze is alleenstaand, van de vader(s) is geen spoor, heeft geen job of inkomen, leeft in moeilijke omstandigheden en heeft geen netwerk van familie in de omgeving.

Interview 4: 'Auntheaded household' = huishouden gerund door een tante

De familie met O. aan het hoofd is zeer ingewikkeld. Ze heeft zelf 1 dochter van 26 met 2 kindjes, maar ook de dochter van haar overleden zus woont bij haar. Zij is 21, heeft 1 kindje en is opnieuw zwanger. Vervolgens woont er ook nog een blinde jongen van 17 bij hun, de zoon van nog een andere zus die overleden is.

De man van O. neemt de financiële verantwoordelijkheid voor elk kind. Hij koopt schooluniformen etc. De familie doet het vrij goed maar wordt ondersteund door het FSP om de blinde jongen van 17 op een speciale school te krijgen.

Ik vroeg het meisje van 21 (met een baby op de rug en opnieuw zwanger), zonder vriend, gestopt met school, en onder financiële zorg van haar nonkel, naar haar mening over internationale adoptie. Opnieuw kreeg ik het antwoord: "no way I rather suffer." Toen ik dezelfde vraag aan de dochter van 26 stelde, kreeg ik hetzelfde antwoord. Ik stelde de vraag ook aan de tante, het gezinshoofd. Ze houdt niet van interlandelijke adoptie. Want het kind van een tante van haar was weggegeven voor adoptie. De moeder was ziek en had een afstandsverklaring getekend voor ze overleed. De adoptiefamilie heeft één keer een foto gestuurd. O. vindt dat niet ok. Niemand in de familie weet hoe het met het kind gaat, en iedereen vraagt het zich af. Toen ik haar de vraag stelde of er geen familieleden waren die de zorg wilden opnemen zei ze dat zij het had gedaan als het dichtere familie was. Maar ze had geen hechte band met die tante en de tante wou zelf internationale adoptie.

In deze familie is er sprake van een man, met werk, die de verantwoordelijkheid opneemt voor de kinderen binnen de familie. Voor de twee jonge vrouwen is er van adoptie geen sprake. De jonge vrouw van 21 met al 1 kind en zwanger heeft haar tante waar ze op kan rekenen.

Interview 5: 'Grandparentheaded household' = huishouden gerund door grootmoeder

S. heeft 2 dochters en 2 kleinkinderen. Ze heeft een klein inkomen uit haar 'job' als traditioneel genezer. Ze heeft tijdelijk voedselpakketten gekregen maar eens haar inkomen voldoende was viel dat weg. Het FSP volgt de familie wel op.

S. haar oudste dochter werd zwanger toen ze 17 was en nog naar school ging. Ondertussen is ze 20 met nog een tweede baby van 3 maanden. De oma zorgt voor de twee kleintjes terwijl haar dochter naar school gaat. "Even if my daughter didn't want the babies, I would take care of them. Give them away for adoption? No way, I'd rather suffer than let her give them away". Als ik haar mening vraag over internationale adoptie antwoordt ze zeer overtuigend: "I don't want to hear about it!"

Hier is het belang en verantwoordelijkheid van de 'gogo' zeer duidelijk zoals in Högbäck haar bevindingen. Oma zorgt voor de kleintjes terwijl haar dochter naar school gaat.

Interview 6: 'Grandparentheaded household' = huishouden gerund door grootmoeder

A. heeft twee dochters. Haar ene dochter is seropositief, ze was ten tijde van het interview zeer ziek en zou de volgende dag naar het ziekenhuis gaan. A. heeft de zorg opgenomen voor de 4 nagelaten dochters van haar overleden tweede dochter. Haar twee kleindochters zijn 13 en 8. Als ik vraag of ze met hen (vooral met de 13-jarige) over seksualiteit en zwangerschap praat zegt A. dat ze hen elke dag adviseert "run away from boys!" Ik vraag A. hoe ze zich zou voelen en wat ze zou doen als haar oudste kleindochter zwanger zou geraken: "I would be heartbroken, I would get sick." Ze wil zo graag dat ze slagen op school en ver geraken met onderwijs. Ik vraag haar wat haar mening is over adoptie. Als haar kleindochter de baby wil houden zou ze haar overtuigen om het kind weg te geven. "We would suffer too much" en onderwijs is zo belangrijk. Ook interlandelijke adoptie vindt ze ok, "as long as the child is taken good care of, even with a white family". Maar echter mits extra ondersteuning, zoals voeding en kleren, zou ze het kind wel willen opvoeden.

Zoals in de bevindingen van Högbacka is het voor deze oma duidelijk dat onderwijs deze familie uit de armoede kan helpen. Moederschap van de jonge meisjes zou deze uitweg beperken, daarom vindt ze de gedachte van adoptie wel ok. Echter valt hier ook wel op te merken dat als er een alternatief zou zijn voor de keuze om het kind al dan niet te houden, in de vorm van extra ondersteuning, dat het kind wel zou kunnen blijven, en ze haar verantwoordelijkheid als gogo zou opnemen.

Interview 7: 'Grandparentheaded household' = huishouden gerund door grootmoeder

L. is een jonge oma. Haar dochter heeft een gehandicapte zoon. Het gezin wordt ondersteund door FSP wegens de handicap. Als ik haar mening vraag over een kind afstaan voor adoptie is haar antwoord "No way, i want a big family and more kids. But my daughter doesn't want to get pregnant again because she is scared to have another disabled child."

Interview 8: 'Grandparentheaded household' = huishouden gerund door grootouders

Een oma die de zorg opneemt voor haar twee kleindochters van 16 en 4, van haar overleden dochter, zei dat het moeilijk zou worden als het meisje van 16 zwanger zou worden. Haar man zou zich verzetten maar ze zouden aanvaarden dat het meisje een fout gemaakt heeft en ze zouden zorg dragen voor de baby. Van adoptie zou geen sprake zijn, "I love children too much."

Ook bij deze twee oma's is het belang van de gogo duidelijk. Kost wat kost zouden ze de zorg voor extra kinderen in de familie opnemen.

Uit deze interviews vallen niet direct algemene besluiten te trekken maar het viel me wel op dat ook al leven deze vrouwen in erbarmelijke situaties, ze toch liever afzien dan een kind af te staan voor adoptie. Slechts twee van de tien bevraagde vrouwen zouden adoptie overwegen. Echter valt wel te bemerken dat de antwoorden van deze vrouwen zeer afhankelijk zijn van de situatie waar ze zich in bevonden. Ze werden allen al een tijdje ondersteund door het FSP. Ze weten dat er alternatieven zijn en extra ondersteuning om op te rekenen. Het FSP is er als een vangnet voor hen. Als deze vrouwen in ernstigere situaties zouden terechtkomen, met een kleiner netwerk om op terug te vallen en zonder ondersteuning van het FSP, zouden ze misschien wel kunnen overtuigd geraken door maatschappelijk werkers die pro-adoptie zijn.

2.2.2.5 Interview met maatschappelijk werkster

In Rustenburg zijn er dertig maatschappelijk werkers tewerkgesteld door de overheid. N. is maatschappelijk werkster in de regio waar het FSP tewerk gaat, ze werkt nauw samen met het SOS Kinderdorp en het FSP.

In Rustenburg zijn er twee locaties waar kinderen in nood terechtkunnen. Het SOS Kinderdorp heeft plaats voor 80 kinderen, maar is bijna altijd vol, en de lokale 'place of safety'. De jongste kinderen worden na de eerste noodopvang van gemiddeld drie maanden in de 'place of safety', in pleegzorg geplaatst of geadopteerd indien geen familiehereniging mogelijk is. Voor oudere kinderen is dat moeilijk aangezien kandidaat pleeg- of adoptieouders liefst jonge kinderen willen.

Indien de maatschappelijk werkers te maken krijgen met een zwangere vrouw in zeer moeilijke omstandigheden, of met moeders die de opvoeding van een kind moeilijk aankunnen om verschillende redenen, wordt de mogelijkheid tot adoptie nooit vermeld door de maatschappelijk werkers. Als een vrouw zelf zegt dat ze haar kind niet wil, dan zal een maatschappelijk werker in de eerste plaats andere familieleden proberen te vinden. Indien er geen familie te vinden is die de zorg op zich wil nemen, dan zal de maatschappelijk werker de vrouw ondersteunen om via de rechtbank om een afstandsverklaring te doen. Bij haar weten zijn er in de regio Rustenburg geen maatschappelijk werkers gelinkt aan kindertehuizen waar interlandelijke adopties plaatsvinden, wel NGO's die plaatselijke adopties regelen.

Volgens N. is er een groot verschil tussen mama's die hun kinderen achterlaten en mama's die hun kind afstaan. Alle pogingen die ondernomen worden om familie van een achtergelaten baby op te sporen zijn vaak vruchteloos. Als een baby te vondeling gelegd wordt is het in Zuid-Afrika de regel dat er minstens gedurende drie maand een advertentie in de plaatselijke kranten staat met een oproep naar familieleden van die baby. Gedurende die drie maanden kan het kind niet geadopteerd worden. Op die advertenties komt er echter zelden of nooit reactie. Echter komt het wel vaak voor dat een moeder die beslist heeft om haar kind af te staan voor adoptie, later terugkomt om haar kind terug te vragen. Dit is een analogie met Högbäck's bevindingen uit haar interviews met maatschappelijk werkers. N. had zelf onlangs een cliënt die tijdens haar zwangerschap overwoog haar kind af te staan, maar zich bedacht na de geboorte en het kind gehouden heeft.

In Zuid-Afrika worden volgens N. zeer veel abortussen uitgevoerd. Het gebruik van condooms ligt laag. De anticonceptiepil is gratis te verkrijgen in openbare ziekenhuizen maar daar wordt weinig gebruik van gemaakt.

Indien kinderen uit noodzaak verwijderd worden uit hun familie, is familiehereniging een zeer belangrijk deel van haar werk.

2.2.2.6 Interview met directrice SOS Kinderdorp Rustenburg

Volgens de directrice van het SOS Kinderdorp zijn er vier voornamelijk redenen dat kinderen er terecht komen: het achterlaten van kinderen, het overlijden van één of beide ouders, verwaarlozing en misbruik. Maar dikwijls is er sprake van een combinatie van redenen. Ongeveer 60% van de kinderen zijn weeskinderen van wie de moeder overleden is. Soms is de vader wel nog in beeld. Als de maatschappelijk werker op zoek gaat naar de vader, zit de kans erin dat hij terug opdaagt en de zorg opneemt, mits eventuele ondersteuning van andere familieleden.

Van de tachtig kinderen in het Kinderdorp is er momenteel één kind dat achtergelaten werd als boorling en gevonden werd langs een weg in een 'informal settlement'. Een intense zoektocht naar eventuele familieleden (door advertenties in kranten en gemeenschapswerkers die mensen uit de buurt bevroegden) leverde geen resultaat op.

2.2.2.7 Mini-casus toegepast

De zes kinderen waar ik in hoofdstuk 1.8 de situatie van schetste zouden op basis van de Zuid-Afrikaanse Children's Act na het overlijden van de vader adoptabel kunnen zijn indien de moeder niet gevonden wordt. Interlandelijke adoptie zou een optie kunnen zijn indien "reeds alle mogelijkheden overwogen zijn om het kind in land van oorsprong te plaatsen". Indien er bijvoorbeeld geen plaats was in het SOS Kinderdorp van Rustenburg, waren er weinig andere mogelijkheden.

Op basis van de Children's Act moet de maatschappelijk werker een beoordeling maken of de kinderen al dan niet adoptabel zijn. Echter bleek dat de betrokken maatschappelijk werker zeer veel belang hecht aan familiehereniging en ze zou kost wat kost de moeder proberen opsporen. Voor mijn vertrek terug naar België sprak ik in de wandelgangen nog even met N. Ze had contact kunnen leggen met de moeder en de moeder toonde intentie om haar kinderen in de eerste plaats te bezoeken. N. zei dat ze zeker zou streven om deze kinderen op termijn te herenigen met hun moeder. Hier wil ik bemerken dat er veel afhangt van de individuele maatschappelijk werker die betrokken is bij een situatie als dit. Een groot probleem in Zuid-Afrika is dat er veel maatschappelijk enorm overwerkt zijn (merkte ik ook tijdens mijn eerste vrijwilligerswerk-ervaring in Kaapstad) en helaas de tijd niet hebben om alles in het werk te stellen om familie op te sporen en te ondersteunen.

Ik merkte dat N. haar job deed met hart en ziel en het allerbeste wou voor de kinderen. Daar komt nog eens bovenop dat de maatschappelijk werker van het SOS Kinderdorp zelf onlangs

overleden is in een auto-ongeluk, en N. in principe een groot deel van zijn werk overnam bovenop haar werk als extern maatschappelijk werker. Ik kan me echter inbeelden dat een andere overwerkte maatschappelijk werker minder tijd en moeite zou (kunnen) steken in het vinden van die moeder. Zo zouden deze kinderen op basis van de Children's Act adoptabel kunnen verklaard worden en misschien permanent naar het buitenland gaan voor internationale adoptie (indien er geen plaatselijke adoptie mogelijk is), terwijl hereniging met de moeder wel mogelijk was geweest.

2.2.3 Conclusie

In de regio Rustenburg zijn er volgens mijn bevindingen geen kinderen die gebaat zouden zijn met interlandelijke adoptie. Er zijn wel kinderen met nood aan een vervangende familie-omgeving maar meestal zijn het oudere kinderen, die niet beantwoorden aan de vraag bij interlandelijke adoptie naar jonge baby's. En als er baby's zijn, hebben ze dikwijls oudere broers en/of zussen. 'Siblings' hebben er baat bij om samen te blijven. En de nood is ook dikwijls slechts tijdelijk. Om de mogelijkheid tot hereniging met familieleden open te houden, toont dit de nood en het belang aan van programma's zoals het Family Strengthening Programme en SOS Kinderdorpen om kinderen in hun omgeving te ondersteunen.

Volgens de eerder besproken wetten van vraag en aanbod die binnen interlandelijke adoptie gelden, stemt het aanbod dus niet overeen met de vraag. Dus om te voldoen aan de vraag, zou er al aanbod gecreëerd moeten worden. Moest vanuit de visie van de maatschappelijk werkers het niet belangrijk zijn om 'siblings' samen te houden, zouden baby's die broers/zussen hebben kunnen geadopteerd worden. Om te zorgen dat er geen onnodig aanbod aan kinderen gecreëerd wordt is niet alleen het werk van maatschappelijk werkers als N. van belang, maar is het ook belangrijk dat de vraag naar adoptiekinderen geen druk creëert. Dus daarom moet er nagedacht worden over op welke manieren we de vraag vanuit het westen naar vooral jonge baby's nog kunnen verminderen.

Uit eigen bevindingen gelinkt aan die van Högbäck blijkt duidelijk dat tijdelijke oplossingen of ondersteuning voor verschillende moeders een betere oplossing zou zijn dan hun kind af te staan voor adoptie. Deze moeders staan hun kind af op een moment dat hun situatie uitzichtloos is. Na verbetering van hun situatie willen ze hun kind echter terug, maar door de permanente beëindiging van alle banden bij adoptie is dit onmogelijk. Hoe kunnen deze moeders tijdelijk ondersteund worden? Welke alternatieven zouden er moeten zijn voor deze permanente beëindiging?

Verder moet er ook nagedacht worden hoe er kan vermeden worden dat kinderen nood hebben aan permanente alternatieve zorg. Hoe kunnen we voorkomen dat kinderen achtergelaten worden of afgestaan ter adoptie? Hoe kunnen we AIDS-gevoelens voorkomen?

2.3 Ontwikkelingspsychologische analyse

2.3.1 Invloed van adoptie op de ontwikkeling

Al decennia lang worden er onderzoeken gedaan over de ontwikkeling van adoptiekinderen. Adoptie-experte Pia Dejonckheere vindt het niet juist om te denken in termen van ‘problemen’ als het gaat over moeilijkheden of hulpvragen bij geadopteerden. “Een vraag is niet altijd a priori een probleem.”

Echter blijkt uit onderzoek dat er sprake is van ontwikkelingsmoeilijkheden en gedragsproblemen bij een deel adoptiekinderen. Hoksbergen (2011) schrijft dat adoptieouders van de eerste generatie adoptiekinderen aan de alarmbel trokken toen deze kinderen in hun puberteit kwamen. Over hechtingsmoeilijkheden is ook al heel wat onderzoek gedaan. De leeftijd op moment van de adoptie blijkt een belangrijke factor te zijn in het al dan niet ontwikkelen van een onveilige hechting. Kinderen die jonger zijn dan 12 maanden bij plaatsing blijken zich even vaak veilig te hechten aan de moeder als kinderen die bij hun biologische moeder opgroeien. Als de adoptiekinderen ouder zijn op moment van de plaatsing is er vaker sprake van een gedesorganiseerde vorm van onveilige hechting. Veel onderzoek heeft uitgewezen dat onveilige hechting de kans vergroot op: gevoelens van minderwaardigheid, gebrek aan vertrouwen in mens en omgeving, gebrek aan invoelingsvermogen, een gebrekkige gewetensontwikkeling en impulscontrole, het beperkt in staat zijn om eigen gevoelens te reguleren, onzekerheid bij het aangaan van relaties en ontstaan van bindingsangst. (Hoksbergen, 2011)

De Nederlandse kinder- en jeugd psychologe Anneke Vinke, die adoptiekinderen en -ouders met moeilijkheden begeleidt, zei in het Nederlands discussieprogramma over het afschaffen van adoptie, waar eerder naar verwezen werd, dat uit grootschalige onderzoeken blijkt dat het goed gaat met 80 tot 90% van alle geadopteerden. Met een kleine groep gaat het echter absoluut niet goed. Eventuele hechtingsproblemen zijn volgens haar vooral gerelateerd aan trauma en stress. Adoptiekinderen hebben allen op jonge leeftijd, onvrijwillig, minstens één scheiding meegemaakt. Verder is er volgens Vinke dikwijls trauma door stress tijdens de zwangerschap, ondervoeding en gebrek aan zorg. Dit trauma kan zich uiten in het moeite hebben met het aangaan van relaties. Vinke wijst erop dat adoptiekinderen altijd een gehechtheidsontwikkeling doormaken die extra aandacht vereist. (van den Brink, 2014)

2.3.2 Gevolgen van verwaarlozing in tehuizen/instellingen

Verschillende landen hebben gedurende lange tijd het verblijf in instellingen gezien als een goede manier om kinderen alternatieve zorg te bieden. Echter blijkt uit de praktijk en uit onderzoek dat een verblijf in een instelling schadelijke effecten kan hebben voor kinderen. Het is bewezen dat ‘family and community based forms of care’ beter voldoen aan de noden van kinderen. (Mulheir & Browne, 2007)

Volgens Juffer (2008) blijkt uit studies dat emotionele en gedragsproblemen deels hun oorsprong hebben in vroegkinderlijke deprivatie door bijvoorbeeld weinig stimulering en aandacht tijdens verblijf in tehuizen voorafgaand aan de adoptie. Studies laten volgens Juffer ook zien dat de ontwikkeling meestal normaal verloopt als adoptiekinderen weinig negatieve ervaringen hadden alvorens de adoptie.

Het is duidelijk dat een verblijf in een instelling de minst goede oplossing is voor kinderen met nood aan alternatieve zorg. Veel wetenschappelijk onderzoek laat zien dat verblijf in een slecht kindertehuis desastreus is voor de toekomstmogelijkheden van kinderen. (Hoksbergen, 2011) Volgens Saclier (2000) heeft een verblijf in een instelling met zorgwekkende omstandigheden directe gevolgen voor de ontwikkeling. Door gebrek aan materiële noodzakelijkheden zoals bedden, kledij en spelmateriaal, onaangepaste gebouwen, gebrek aan voeding, te weinig personeel of te laag opgeleid personeel, groeien kinderen op met het gevoel dat ze geen waarde hebben en nooit gewild of geliefd geweest zijn. Rutter e.a. (2000) bevestigen in hun samenvatting van onderzoeksresultaten betreffende dit onderwerp dat naast gevolgen van ondervoeding vooral psychologische deprivatie door gebrek aan spel en speelgoed, gebrek aan conversaties met verzorgend personeel en 'opsluiting' in kinderbedjes een schaarste creëert aan sociale en cognitieve leer-ervaringen. Vooral bij kinderen die in zorgwekkende tehuizen verbleven onder de leeftijd van twee jaar kwamen gehechtheidsproblemen, atypische patronen van onaanbachtigheid en impulsiviteit en quasi-autistisch gedrag meer voor. Het aantal adoptiekinderen met zware problemen is zeer laag maar echter is er toch een minderheid die lijdt onder continue psychologische en sociale moeilijkheden, vooral kinderen met deprivatie voor langere periodes. Volgens Verhulst (2000) vertonen kinderen die lang in instellingen verbleven gestoorde sociale relaties. Om te kunnen overleven binnen de instelling hebben ze interactiestijlen verworven die niet aangepast zijn aan de buitenwereld.

Als bij onderzoeken 'tehuiskinderen' vergeleken worden met adoptiekinderen, ligt het volgens Hoksbergen (2011) voor de hand dat adoptiekinderen er beter uitkomen. Hoksbergen wijst er echter ook op dat de positieve effecten van adoptie (vergeleken met langdurig verblijf in een tehuis) ons de ogen niet mogen doen sluiten voor de levenslange effecten van het afgestaan zijn en vervolgens in een ver land geadopteerd te zijn.

Adoptie kan een alternatief zijn voor een langdurig verblijf in een instelling. Maar volgens artikel 21 van het Kinderrechtenverdrag zou adoptie het allerlaatste overwogen alternatief mogen zijn. (Mulheir & Browne, 2007)

2.3.3 Complexe identiteitsvorming

Identiteit geeft de eenheid aan van een persoon in de persoonlijke, culturele en sociale betekenis. Onderzoek laat zien hoezeer geadopteerden soms worstelen met het afgestaan zijn en met hun identiteit. (Hoksbergen, 2011)

Volgens Hoksbergen (2011) is "identiteit de vindplaats van het ware zelf, van karaktereigenschappen en talenten en is identiteit in die zin relevant voor de persoonlijke problemen en gevoelens van authenticiteit". Net die authenticiteit kan voor geadopteerden

een groot probleem zijn. Identiteitsvragen zoals 'Wie ben ik?', 'Van wie heb ik mijn talenten en eigenschappen geërfd?', 'Op wie lijk ik?', 'Hoe zien anderen mij?' zijn vragen die gaan over de beleving van authenticiteit. Voor geadopteerden is het moeilijk om op deze vragen een bevredigend antwoord te vinden, wat kan leiden tot gevoelens van leegte en eenzaamheid, en dit maakt het moeilijk om tot een stabiel en positief zelfbeeld tekomen. (Hoksbergen, 2011)

Hoksbergen (2011) verwijst naar Van Loon, secretaris generaal van de Haagse Conventie: "Adoptie is een unieke cross culturele ervaring. Adoptie is geen vrijwillige migratie." Het cross culturele is volgens Van Loon voor geadopteerden complexer en verschilt veel van de beleving van kinderen van migranten.

Geadopteerden moeten leren balanceren tussen twee werelden. Ze hebben twee paar ouders van verschillende etnische afkomst. Hoe moet een geadopteerde omgaan met het bezitten van twee paar ouders en familieverbanden en dus twee ethniciteiten? Het belangrijkste probleem voor iemand die afgestaan is en daarna duizenden kilometers verplaatst is om vervolgens bij totaal onbekenden op te groeien is dat er geen continuïteit in de levensgeschiedenis is. Het zou voor kinderen een heel ingrijpende zaak zijn om ontworteld en overgeplaatst te worden in een totaal andere cultuur, met andere levensgewoonten en gebruiken. (Hoksbergen, 2011)

Hoksbergen verwijst naar hoogleraar in het jeugdrecht Miek de Langen, die in 1976 al zeer kritisch was voor buitenlandse adoptie. Volgens de Langen moeten kinderen in hun geboorteland blijven omdat er door de overgang van een arm naar een rijk land sprake zou zijn van een enorme cultuurshock.

Echter is volgens Scheepmaker en Slot (2008) de problematisering van culturele verschillen onterecht, tal van onderzoeken laten volgens hen zien dat ervaringen met honger, geweld en armoede op jonge leeftijd grotere risicofactoren blijken te zijn voor een sociaal-psychologische en cognitieve ontwikkeling en aanpassing van adoptiekinderen.

Volgens Juffer (2008) is er bij adoptiekinderen meer sprake van probleemgedrag tijdens de basisschoolleeftijd dan tijdens de adolescentie. Rond ongeveer de leeftijd van 7 jaar beginnen adoptiekinderen verstandelijk te begrijpen dat ze een nieuw gezin kregen, maar ook familie verloren hebben. Er is dus sprake van gevoelens van verdriet en verlies. Ook de door Hoksbergen (2011) naar verwezen Tholen vermeldt naast het in meer of mindere mate worstelen met de identiteit, ook het verdriet om het verlies van de oorspronkelijke familie en het vertrek uit het geboorteland.

Adoptiekinderen beginnen volgens Juffer (2008) op basisschoolleeftijd te beseffen dat hun adoptie meer inhoudt dan het vrolijke adoptieverhaal dat ze horen van de adoptieouders. Ze beseffen wat er vooraf ging aan de adoptie: het afgestaan worden door of verliezen van de oorspronkelijke ouders. Kinderen op deze leeftijd kunnen het afstaan op zichzelf betrekken door bijvoorbeeld te denken dat ze geen lieve mooie baby waren. Daar komt bovenop dat tijdens de basisschoolleeftijd kinderen graag willen lijken op hun vriendjes. Vanuit dat identificatieproces komt op deze leeftijd vaak de wens om in het adoptiegezin geboren te zijn in plaats van geadopteerd te zijn. De puberteit is volgens Juffer (2008) de moeilijkste periode omdat jongeren zich dan gaan afvragen wie ze zijn en op wie ze willen lijken. Het

identificatieproces is bij adoptiekinderen extra gecompliceerd omdat ze te maken hebben met twee paar ouders en een onbekende biologische achtergrond. Wat betreft het afstaan beginnen jongeren in de puberteit wel beter de motieven van de oorspronkelijke moeder te begrijpen. (Juffer, 2008)

Hoksbergen (2011) verwijst naar Sonja Van Den Berg, medeoprichtster van United Adoptees International: "Het andere raciale uiterlijk weerhoudt de geadopteerden ervan zich een coherente en harmonieuze Nederlandse nationale en etnische identiteit toe te eigenen, terwijl er een essentieel belang wordt gehecht aan nationale en etnische identiteit. Tegelijk is het raciale uiterlijk de continue verwijzing naar de verbroken banden met de biologisch-genetische ouders." Het verwantschapsvraagstuk gaat dus dieper dan de uiterlijke identiteit.

Uit een Zweeds onderzoek van Cederblad & Irhammar (2000) bleek dat twee derde van de geadopteerde respondenten het gevoel had als vreemdeling beschouwd te worden. De studie toonde ook een verband aan tussen identiteitsproblemen en mentale gezondheid. Het leven met een innerlijk Zweedse identiteit en een uiterlijk andere verschijning is volgens Cederblad & Irhammar een onvermijdelijk dilemma dat de kost is van transraciaal geadopteerd te zijn.

Een belangrijke factor voor identificatie bij geadopteerden is volgens Kirton (2000) de eventuele aanwezigheid van gemigreerde gemeenschappen met gelijkaardige etnische oorsprong en afkomst. Interactie met mensen uit die gemeenschappen kan moeilijk en bedreigend zijn maar biedt ook mogelijkheden voor de ontwikkeling van etnische identiteit en is een mogelijke bron van ondersteuning op vlak van eventuele discriminatie. 'Multiraciale' gemeenschappen bieden dus meer kansen voor interactie met anderen die ook in de minderheid zijn qua etnische achtergrond. Deze interactie kan bevordelijk zijn voor het identificatieproces van geadopteerden.

Geldhof (2011) gebruikte in zijn cursus sociologie in de opleiding Gezinswetenschappen het begrip meervoudige identiteit, wanneer het ging over migratie. Dit is ook een term die bij geadopteerden van toepassing zou kunnen zijn. Wekker e.a. (2007) deden onderzoek naar identiteitsvorming bij geadopteerden. Ook Wekker e.a. gebruiken de term meervoudige identiteit. Echter zijn er volgens Wekker e.a. in een maatschappij waarin wordt verwacht dat je een eenduidig antwoord kunt geven op vragen over identiteit en afkomst, nauwelijks mogelijkheden om een meervoudige identiteit te vormen. Geadopteerden hebben de taak om op basis van beschikbare gegevens een eigen betekenis te geven aan hun biologische en etnische achtergrond.

2.3.4 Verlangen naar het kennen van de roots

Samengaand met de identiteitsvorming bij geadopteerden komt er bij de meesten vroeg of laat de vraag naar de roots. Volgens adoptie-experte Pia Dejonckheere stelt elke geadopteerde zich vroeg of laat de vraag van waar hij komt. Echter is er een verschil tussen het zich afvragen en het effectief op zoek gaan. Volgens Dejonckheere zijn er geadopteerden die niet zoeken om zichzelf te beschermen en om niet opnieuw afgewezen te worden. Want door op zoek te gaan wordt er aldus Dejonckheere deuren opgedaan die niet meer gesloten kunnen worden

(persoonlijke mededeling, november 2014). Volgens Juffer (2008) gaan geadopteerden op zoek naar hun roots vooral tijdens het identificatieproces van de adolescentieperiode.

De kern van de adoptiewet is echter de volledige verbreking van alle juridische banden met de oorspronkelijke ouders, met als gevolg dat een adoptiekind en zijn adoptieouders geen gegevens over de oorspronkelijke ouders krijgen. Ook de eersteouders mogen niet weten waar hun kind exact naartoe gaat (Hoksbergen, 2011). Volgens Hoksbergen (2011) blijkt uit onderzoek en adoptiepraktijk dat dit veel moeilijkheden oplevert. Veel adoptiekinderen gaan immers op zoek naar hun oorspronkelijke ouders. Ook eerstemoeders en in mindere mate eerstevaders blijken eveneens op zoek te gaan naar hun kind. In het eerder naar verwezen onderzoek van Högbäck (2012) bleek dat de meerderheid van de geboortemoeders de wil uitdrukten om in contact te blijven met hun kind. Uit Högbäck's onderzoek en ook in de documentaire over de adoptiedriehoek in Zuid-Afrika van Somers e.a. (2002) bleek dat de meeste Zuid-Afrikaanse organisaties de mogelijkheid voorzien om gedurende de eerste twee jaar informatie, in de vorm van brieven en foto's, uit te wisselen via de maatschappelijk werkers van de organisatie. Twee geïnterviewde moeders zeiden uitdrukkelijk dat ze hoopten dat eens hun kind 18 was, het zijn/haar moeder zou opzoeken. Niet alleen bij de adoptiekinderen kunnen er gevoelens van verdriet en verlies opkomen, ook veel van de door Högbäck geïnterviewde moeders hadden gevoelens van verdriet, hartzeer, verlangen en sommigen ook spijt. De verjaardag van het kind bleek voor de moeders een moeilijke dag te zijn. Hier wil ik even de link leggen met mijn uit Zuid-Afrika geadopteerd nichtje, een jonge tiener, die in een gesprek dat ik met haar had ook vertelde dat ze het soms moeilijk heeft op haar verjaardag en op moederdag. Zowel geboortemoeders als adoptiekinderen denken aan elkaar op deze momenten, maar als gevolg van de huidige adoptieregeling is er geen contact mogelijk.

Dit toont volgens Hoksbergen (2011) aan dat in emotionele en cognitieve zin geen sprake is van een volledige verbreking van de oorspronkelijke familiebanden. Juridisch zijn de banden verbroken, maar emotioneel blijft er verdriet en verlangen over.

Een hoge interesse in de etnische oorsprong heeft volgens Cederblad en Irhammar (2000) verband met drie factoren: het gebrek aan openheid van de adoptieouders over de herkomst, het gebrek aan identificatie van het kind met de adoptieouders en de ontevredenheid van de geadopteerde met zijn of haar uiterlijk. Het gevoel van anders zijn kan resulteren in een actieve interesse in de etnische roots. (Cederblad & Irhammar, 2000)

Ook al gaat men niet altijd effectief op zoek, men wil gewoon weten van wie men afstamt. Dit wordt soms nog versterkt wanneer men zelf kinderen krijgt of als er zich medische vragen voordoen (Hoksbergen, 2011). Ook Dejonckheere bevestigt dit.

Volgens Hoksbergen (2011) heeft de adoptiepraktijk aangetoond hoezeer mensen waarde hechten aan het weten van wie men afstamt. De opgroeiende mens wil vooral tijdens de adolescentie duidelijkheid over zichzelf als persoon: de wijze van verwekking, genetische achtergrond, plaats in de directe sociale omgeving en identiteit. Deze zaken zijn volgens Hoksbergen medebepalend en soms dominant voor de kwaliteit van iemands leven.

Het recht op het kennen van de genetische achtergrond (in het Kinderrechtenverdrag artikel 7: recht op kennen van ouders) wint volgens Hoksbergen (2011) aan belang. Hoksbergen verwijst naar een stelling van kinderrechter Jaap Doek: "Identiteit wordt niet alleen bepaald door recht (familierechtelijke betrekkingen, geslachtsnaam, nationaliteit) maar ook door de eigen afstammings- en herkomstgeschiedenis." Hoksbergen (2011) verwijst ook naar een stelling uit het boek 'Koekoekskinderen en het recht op afstammingsinformatie' uit 2007 geschreven door Jeanette van Raak-Kuiper: "Het niet weten en niet kunnen weten wie je vader en moeder zijn, grijpt velen, in het bijzonder degene die het overkomt, zeer diep aan. Kennis over de afstamming biedt mensen een basis. Ontbreekt die basis dan missen mensen een bouwsteen die hen dieper inzicht in zichzelf zou kunnen geven."

Volgens Slot (2008) heerst er ook bij geadopteerden die een volkomen normaal en bevredigend leven leiden een gevoel van onvrede over het gebrek aan info over de eerste levensmaanden of -jaren, het afgesneden zijn van de eigen genetische familie en het opgroeien in een andere cultuur met vaak afwijkend uiterlijk en soms nieuwe naam. Deze aspecten kunnen volgens Slot een gevoel van vervreemding teweegbrengen en de identiteitsvorming bemoeilijken.

De meeste adopties zijn succesvol op vlak van familiale relaties en het psychologische welzijn van geadopteerden, aldus Kirton (2000). Toch ervaren, ook volgens Kirton, veel geadopteerden moeilijkheden in verband met vragen rond etniciteit en identiteit. Moeilijkheden omtrent de effecten van zichtbare verschillen met het adoptiegezin en de wens om blank te zijn, zijn daar voorbeelden van. De ervaren moeilijkheden zijn volgens Kirton ook afhankelijk van de afstand bij interlandelijke adoptie tussen de nieuwe en de oorspronkelijke omgeving. Zowel geografisch, sociaal, cultureel, wettelijk en administratief zijn er bij interlandelijke adoptie grotere afstanden tussen geboortefamilie en gemeenschap van oorsprong, en de omgeving van de adoptieouders. Deze afstand zorgt voor grotere uitdagingen voor geadopteerden om verschillende aspecten van hun leven en identiteit te integreren, met het zoeken naar verwanten als één van de meest duidelijke voorbeelden.

Het staat buiten kijf volgens Scheepmaker en Slot (2008) dat interlandelijk geadopteerden kunnen lijden onder het besef dat ze waarschijnlijk nooit hun roots zullen kennen. Scheepmaker en Slot vinden dat de drastische consequenties van de huidige wettelijke adoptiebepalingen, het doorsnijden van alle banden met de biologische ouders, niet in alle gevallen de beste oplossing is voor de betrokkenen.

2.3.5 Taak voor adoptieouders

Hoksbergen (2011) benadrukt het belang voor zowel adoptieouders als het te adopteren kind dat alles wat over het kind en zijn geschiedenis bekend is, ter beschikking wordt gesteld.

In een documentaire over de adoptiedriehoek in Zuid-Afrika (Somers e.a., 2002) blijkt ook dat er veel belang gehecht wordt aan het doorgeven van informatie en bewaren van eerste spullen van de baby zoals knuffelbeertjes, kledij, fles, dekentje etc. Ook foto's van de eerste levensmaanden zijn belangrijk. Zo kan er gezorgd worden dat er voor het kind geen leegte is in zijn of haar levensverhaal.

Het is volgens Hoksbergen (2011) belangrijk dat adoptieouders zoveel mogelijk informatie trachten te verzamelen over de cultuur van het geboorteland, de familiale achtergrond, de redenen van het afgestaan zijn en de levensgeschiedenis. Het is volgens Hoksbergen ook een belangrijke taak voor adoptieouders om gevoelens van leegte en eenzaamheid te onderkennen, hun kinderen te helpen een antwoord te vinden op hun vele vragen, hen ermee te leren leven en moeilijke gevoelens te overwinnen. Kirton (2000) schrijft dat erkenning geven aan identiteitsmoeilijkheden echter een delicate taak is voor ouders, wegens het risico voor gevoel van onderscheid tussen het geadopteerde kind en andere gezinsleden.

Volgens Kirton (2000) beweren adopteerdere dat ze etnisch sensitief zijn maar toch blijkt dat assimilatie de norm is. Met als gevolg dat de meeste geadopteerden opgevoed worden met relatief beperkte input van etnische of culturele identiteit. Het gevaar daarvan is dat ervaringen van racisme geadopteerden kunnen isoleren omdat ze op dat vlak niet voldoende ondersteund en begrepen worden door hun familie. Ze voelen zich een vreemde waar ze opgroeien maar ook waar ze vandaan komen. Volgens Kirton is het land van oorsprong meestal toevallig, door de adoptiemotivatie van kinderloosheid in combinatie met de grote praktische moeilijkheden om een kind te vinden doet het er weinig toe voor ouders uit welk land het kind komt. De gedachte dat een kind door adoptie 'gered' wordt, kan ook het belang van cultuur bij adoptieouders minimaliseren volgens Kirton, omdat het kind 'gered' is van die cultuur. Dit kan ook resulteren in het gevoel bij geadopteerden dat er dankbaarheid verwacht wordt. In een gesprek met een geadopteerde Rwandese kennis van mij, bleek dit gevoel zeer duidelijk.

Kirton benadrukt ook het risico dat ouders in het samen zoeken naar de identiteit van hun kind zich beperken tot een 'museum view of culture' wat niet bevordelijk is voor de geadopteerde. De Graeve (2013) deed onderzoek hoe Vlaamse adoptieouders van Ethiopische kinderen de afkomst van hun kinderen een plaats geven. Volgens De Graeve heeft het assimilatiediscours plaats gemaakt voor erkennen van het belang van de roots. De meeste adoptieouders engageren zich om hun kinderen bloot te stellen aan hun herkomstcultuur door bijvoorbeeld naar Ethiopische muziek te luisteren, naar Ethiopische restaurants te gaan, boeken over Ethiopië te kopen en deel te nemen aan evenementen waar de Ethiopische cultuur aan bod komt. Echter is hier te betwijfelen of dit een vorm is van de door Kirton benoemde 'museum view of culture'. Het risico bestaat dat men zich beperkt tot stereotypen. Hier wil ik toch even terugkoppelen naar mijn tante en nonkel die twee Zuid-Afrikaanse kinderen adopteerden. Zij hebben intussen al twee reizen gedaan met hun kinderen naar Zuid-Afrika, zeer bewust vòòr hun puberteit. Tijdens deze reizen beperkten ze zich niet tot toeristische trekpleisters maar gingen ze op zoek naar guesthouses en lodges in traditionele dorpen, waar zoveel mogelijk contact is met plaatselijke bevolking. Dit lijkt me zeer goed voor mijn neefje en nichtje omdat ze op die manier gemakkelijk het Zuid-Afrikaans zijn kunnen integreren in hun identiteit. Eens ze in hun puberteit komen en op zoek gaan naar zichzelf, hebben ze zo een houvast. Echter hoorde ik ook soms bij mijn nichtje na die reizen de wens om daar te blijven of later te gaan wonen.

Wat betreft actief zoekgedrag naar roots op latere leeftijd bleek uit Zweeds onderzoek van Cederblad & Irhammar (2000) dat de interesse en het zoekgedrag naar de roots deels te maken hebben met openheid van adoptieouders over de afkomst. De ervaring van het anders zijn kan

verminderd worden door open te communiceren over de achtergrond van het kind en de roots in positieve zin te bevestigen.

2.3.6 'Familybased care' van SOS Kinderdorpen als alternatief

Zoals eerder beschreven kan een verblijf in een instelling negatieve gevolgen hebben op de ontwikkeling van een kind. Een kind opnemen in een gezin door middel van adoptie is in vergelijking met langdurig verblijf in een instelling zeker voordelig voor het kind. Door de eerder beschreven vraag- en aanbodwerking kan er vanuit adoptieperspectief geredeneerd worden dat ouders die dolgraag een kind in hun gezin willen opnemen tehuis kinderen dus een betere toekomst kunnen geven. De grote gevolgen van verwaarlozing in tehuizen is een gegronde reden om te zorgen dat kinderen vroeg in een 'family based' vorm van zorg terecht moeten komen. Echter zou het voorkomen dat een kind in een instelling terecht komt (en vervolgens vandaaruit geadopteerd wordt) prioritair moeten zijn. De vorm van 'family based care' bij SOS Kinderdorpen, en vooral de ondersteuning van het Family Strengthening Programme biedt in vergelijking met interlandelijke adoptie ook voordelen wat betreft identiteitsontwikkeling en nabijheid van roots.

Eerst wil ik graag even de koppeling maken met mijn vrijwilligerswerkervaring in Baphumelele Children's home in Zuid-Afrika in 2013. Daar stelde ik mij grote vragen over het nut van het uitgevoerde vrijwilligerswerk. In het kindertehuis kwamen op grote schaal en zeer regelmatig vrijwilligers over de vloer om de vaste begeleidsters te ondersteunen. Op het moment dat ik daar was waren we met acht vrijwilligers voor periodes van vier tot acht weken. Gedurende het ganse jaar zien de kinderen dus verschillende vrijwilligers komen en gaan. Bovenop de traumatische ervaring van het verlies van hun ouderlijke zorg, hechten de kleintjes zich aan vrijwilligers, die na enkele weken weer voorgoed uit hun leven verdwijnen. Echter zorgt de aanwezigheid van vrijwilligers voor extra zorg, aandacht en stimulering waar zonder vrijwilligers tekort aan zou zijn. Uit bovenstaande onderzoeksresultaten bleek hoe schadelijk tekort aan sensitieve responsiviteit van verzorgers in tehuizen kan zijn. Op dat vlak is het voordelig voor de kinderen dat vrijwilligers hun extra aandacht, liefde en leerervaringen kunnen bieden. Echter vraag ik me af of de extra zorg en aandacht van vrijwilligers opweegt tegen de schade die veroorzaakt wordt door het op regelmatige basis hechten aan vrijwilligers die later weer verdwijnen.

Vanuit Baphumelele Children's Home werd in ieder geval niet geadopteerd. De maatschappelijk werkers van het kindertehuis deden al het mogelijke om in de eerste plaats te voorkomen dat kinderen in het tehuis terecht kwamen en in de tweede plaats hereniging met familieleden te stimuleren. Indien er geen perspectief was voor hereniging werden er pleegouders gezocht.

Het Family Strengthening Programme van SOS Kinderdorpen werkt ook zeer doelgericht om verwijdering van kinderen uit hun familiale omgeving te voorkomen. Indien verwijdering noodzakelijk is, gelden de Kinderdorpen als goed alternatief. De SOS Kinderdorpen bieden een vorm van 'family based care'. Deze family based care doet de nadelen van instellingen teniet zonder dat er geadopteerd hoeft te worden.

Door de aanstelling van een fulltime mama wordt een familiale omgeving nagebootst, in tegenstelling tot instellingen waar verzorgend personeel afwisselend werkt en de kinderen dus geen vaste hechtingsfiguur hebben. De SOS-moeders worden uitgebreid opgeleid om op een zeer omzichtige manier om te gaan met eventuele trauma's van kinderen. Ook wordt er psychologische ondersteuning en begeleiding voorzien vanuit de SOS Kinderdorpen eventueel in samenwerking met externe psychologen. Vrijwilligerswerk door buitenlandse jongeren wordt bij SOS Kinderdorpen doorgaans niet toegestaan. De reden van SOS Kinderdorpen is hiervoor om zoveel mogelijk lokale mensen tewerk te stellen en zo ook de lokale gemeenschap te versterken. Echter is het volgens mij ook voordelig voor de kinderen qua hechting dat er geen buitenlandse vrijwilligers komen. Ik ben nu zeer kritisch over mijn eigen vrijwilligerswerk-ervaringen in Ghana en Zuid-Afrika maar ik geloof dat tegenover de kinderen dergelijk vrijwilligerswerk meer negatieve dan positieve effecten heeft. Bij commercieel georganiseerd vrijwilligerswerk staan in vele gevallen andere belangen dan het belang van het kind voorop. SOS Kinderdorpen stelt één belang voorop: dat van het kind.

De slogan van SOS Kinderdorpen is 'Zonder liefde kan een kind niet groeien'. Als dit effectief in de praktijk wordt uitgevoerd, wordt het gebrek aan liefde in tehuizen hiermee duidelijk tenietgedaan. Eén SOS-mama zorgt voor gemiddeld 8 tot 10 kinderen. Dit lijkt een groot aantal maar in kindertehuizen worden kinderen dikwijls in nog veel grotere groepen ondergebracht. De SOS-mama's met veel jonge kinderen in hun familie krijgen ook regelmatig ondersteuning van een assistente, dikwijls een SOS-mama in opleiding. Dit geeft de SOS-moeders de mogelijkheid en tijd om maximaal sensitief responsief te kunnen zijn voor de baby's. De kinderen binnen de SOS-familie worden verondersteld elkaar als broers en zussen te beschouwen, dit ook om het familiegevoel te versterken. De SOS-woonsten zijn ook zeer huiselijk ingericht, in tegenstelling tot kindertehuizen. Echter viel mij in het SOS Kinderdorp van Rustenburg wel op dat er weinig spel materiaal voorhanden was in de huizen. Toen ik hierover een vraag stelde aan de directeur bleek dat dit vooral is omdat het niet de bedoeling is de kinderen op te voeden naar westerse standaarden. En het contrast met een eventuele thuisomgeving en lokale levensstandaard mag niet te groot zijn. Er is wel spel materiaal maar er is geen overvloed. Het SOS Kinderdorp in Rustenburg is ook zeer geïntegreerd in de gemeenschap, in een poging om een zo normaal mogelijk gezinsleven te creëren.

Wat betreft de moeilijke identiteitsvorming van geadopteerden en de eventuele zoektocht naar roots biedt de werking van SOS Kinderdorpen ook veel voordelen tegenover interlandelijke adoptie. De roots zijn namelijk binnen handbereik. Contacten met familieleden worden niet verbroken en worden zelfs gestimuleerd. Wat ik zeer opmerkelijk vond is dat tijdens de feestmaand december het Kinderdorp 'sluit' en zo goed als alle kinderen hun vakantie doorbrengen bij familieleden. De SOS-moeders hebben op die manier ook de kans om de feestdagen bij eigen familie door te brengen. Deze vakantie bij familie is volgens de directrice van het Kinderdorp Rustenburg zéér belangrijk voor de kinderen om in contact te blijven met hun familie. Voor de weinige kinderen die echt niemand hebben (bijvoorbeeld het te vondeling gelegde meisje) gaat de directeur op zoek naar een gastgezin in de buurt die jaarlijks de zorg van dat kind tijdens de vakanties wil opnemen. Het verraste mij echter dat bijna alle kinderen familie hadden waar ze bij terecht kunnen. Indien die kinderen interlandelijk geadopteerd zouden geweest zijn, was er van contact met deze familieleden geen sprake geweest.

Vanuit het SOS Kinderdorp wordt ook opgevolgd of er bij die familieleden eventueel iemand is die de zorg permanent wil en kan opnemen. Soms is de wil er wel maar is het financieel moeilijk voor het familielid in kwestie. In het Kinderdorp in Rustenburg was er zo onlangs een jongen van 14 die zeer graag bij zijn oudere zus (waar hij in de vakanties op bezoek ging) wou gaan wonen. De zus in kwestie had het echter financieel moeilijk om de zorg op zich te nemen. Er werd dan een overeenkomst gesloten dat SOS Kinderdorpen zou blijven instaan voor de kosten van de studies van de jongen maar dat de jongen wel bij zijn zus kon intrekken.

Bij interlandelijke adoptie zijn de roots zeer ver buiten bereik. En het doorgeven van informatie over het land en de cultuur door adoptieouders kan gebeuren in stereotypen. Als een kind echter in zijn eigen gemeenschap kan opgroeien, stellen de extra moeilijke identiteitsvragen zich mogelijk minder. De psychologische problemen bij kinderen in het SOS Kinderdorp betreffen vooral het verwerken van trauma's als gevolg van misbruik of verwaarlozing. Maar ook bij misbruik en verwaarlozing blijven kinderen dikwijls loyaal tegenover hun ouders. Dus ook al is het in sommige gevallen in het belang van het kind om het (tijdelijk) te verwijderen uit zijn familie, vanuit die loyaliteit is het belangrijk om contact met de ouders te behouden.

In Zuid-Afrika zijn er elf officiële talen en verschillende bevolkingsgroepen zoals bijvoorbeeld de Xhosa, Zulu en Tshwane, elk met eigen taal, cultuur en tradities. Ik vroeg me af of er binnen de Kinderdorpen ook rekening gehouden wordt met deze diversiteit door bijvoorbeeld te zorgen dat een Xhosa-kind bij een Xhosa SOS-mama geplaatst wordt. De zwarte bevolking in de regio van Rustenburg zijn vooral Tshwane. Alle SOS-mama's zijn Tshwane en tot nu toe zijn alle kinderen die in het dorp wonen ook Tshwane dus het probleem dat een kind in een andere taal is opgevoed heeft zich daar nog niet gesteld. De directeur wist me wel te vertellen dat de kinderdorpen in Kaapstad verscheidener zijn qua afkomst van de kinderen en SOS-moeders. Er wordt gepoogd rekening te houden met de afkomst maar er wordt vooral Engels gesproken.

2.3.7 Binnenlandse adoptie in Zuid-Afrika

Het is paradoxaal dat bij interlandelijke adoptie aan de ene kant de geadopteerden willen weten waar ze vandaan komen, en aan de andere kant de ouders ten minste willen weten hoe het met hun kind gaat en toch alle banden en mogelijke communicatiewegen zijn doorgeknipt. Bij binnenlandse adoptie in Zuid-Afrika is de eerder vermelde mogelijkheid tot regelingen tussen adoptieouders en geboorteouders op dat vlak een stap in de goede richting.

Wat betreft alternatieven voor interlandelijke adoptie die meest bevredigend zijn voor identiteitsvorming en zoektocht naar roots kan binnenlandse adoptie ook een mogelijkheid zijn. En zeker zoals binnen de Zuid-Afrikaanse wetgeving contact tussen oorspronkelijke ouders en adoptieouders mogelijk is.

Binnenlandse adoptie is aan het opkomen in Zuid-Afrika en wordt ook erg gepromoot. In de documentaire over de adoptiedriehoek in Zuid-Afrika (Somers e.a., 2002), waar ik eerder naar verwezen heb, werd de Zuid-Afrikaanse kinder- en jeugdrechter Sarie Snyman geïnterviewd. Ze is tevens ook 'commissioner of child welfare'. Zij wees erop dat voor er beslist

wordt om een interlandelijke adoptie te laten doorgaan, ze als rechter er zeker van moet zijn dat het kind niet in het thuisland kan worden geplaatst. Ze gelooft dat een kind best in zijn eigen etnische groep kan blijven: indien mogelijk bij 'extended family' of in de eigen gemeenschap en pas als dat niet mogelijk is internationale adoptie. Echter zijn er veel beschikbare kinderen (ten tijde van de documentaire, 2002) en zijn er veel gezinnen die willen adopteren. Maar het probleem is volgens Snyman dat er wel veel zwarte gezinnen zijn die willen adopteren maar er de middelen niet voor hebben. Er wordt wel veel moeite gedaan om de zwarte gemeenschap aan te zetten om naar voor te treden. Want als zwarte kinderen interlandelijk geadopteerd worden door blanke ouders komen er aldus Snyman een hoop vragen.

Volgens E., de FSP-assistent is er intussen veel binnenlandse adoptie door blanke Zuid-Afrikaanse gezinnen waarvan de eigen kinderen uit huis zijn. Volgens hem is er bijna geen adoptie door de zwarte gemeenschap. Het gebeurt wel informeel dat kinderen opgenomen worden in andere gezinnen dan het gezin van oorsprong. Omdat het informeel gebeurt, worden geen juridische banden doorgesneden en kan het kind eventueel terug naar de ouders indien hun situatie verbetert. Echter wordt er volgens E. wel geld besteed aan naamveranderingen om bijvoorbeeld recht te hebben op bepaalde uitkeringen voor het kind.

Tijdens mijn verblijf in Rustenburg zag ik op de derde pagina van een populaire krant The Daily Sun een paginagrote advertentie voor adoptie. In deze advertentie staat een citaat van Zuid-Afrikaanse adoptieouders: "Adoption isn't well known in the African context, but we had known for many years that one day we would offer a home to an abandoned baby. The irony is that it's actually very similar to what we are already doing in the African culture."

Opvallend in deze advertentie is dat het enkel gaat over weeskinderen en achtergelaten kinderen en er dus niet wordt gesproken over afstaan van kinderen. De advertentie is dus vooral om adoptie te promoten om 'a loving home' te bieden aan weeskinderen en achtergelaten kinderen.

Uiteraard is ook bij binnenlandse adoptie de zoektocht naar roots bestaand. Een tante van de FSP-assistent had een kind geadopteerd. Het meisje zit nu in het laatste jaar van haar middelbare school en wil absoluut haar moeder vinden maar stuit op weinig begrip van haar omgeving. In verschillende gesprekken die ik had met onder andere de coördinator en ook de assistent van het FSP, bleek dat zij het niet nodig vinden om bij binnenlandse adoptie (binnen dezelfde huidskleur) het kind te informeren over de adoptie. Beiden waren ervan overtuigd dat het nefast is voor het kind om ervan op de hoogte te zijn. Ze vermeldden wel het risico dat bijvoorbeeld burens of andere kinderen hun mond voorbij zouden praten. Uit onderzoek blijkt volgens Hoksbergen (2011) hoe schadelijk het is dat een persoon op latere leeftijd, vanaf ongeveer twaalf jaar, verneemt dat zijn ouders niet zijn biologische ouders zijn. Als het per ongeluk ter sprake komt, of als derden hun mond voorbij praten of als er zich een medische vraag voordoet, moet het sowieso verteld worden. Het kind kan ook zelf het gevoel hebben dat er iets niet klopt. Aangezien binnenlandse adoptie aan het opkomen is in Zuid-Afrika, is bewustmaking over het belang van het zo vroeg mogelijk informeren van het kind over de adoptie dus zeer belangrijk.

2.3.8 Mini-casus

Om even terug te komen op de mini-casus van de zes 'siblings' die nood hadden aan alternatieve zorg door de situatie met hun verdwenen moeder en vader die op sterven lag, is het ook voor hen voordelig om niet adoptabel verklaard te worden en in de buurt van hun gemeenschap te kunnen blijven. De jongste kinderen konden na plaatsing in het SOS Kinderdorp bijvoorbeeld naar dezelfde school blijven gaan en dezelfde taal blijven spreken. Om voor continuïteit in de opvoeding te zorgen, wordt er ook belang aan gehecht dat kinderen naar dezelfde kerk kunnen blijven gaan waar ze oorspronkelijk met hun ouders naartoe gaan. Indien die kerk verschilt van de kerk van hun SOS-mama, kunnen ze meegaan met een andere SOS-mama die wel naar hun eigen kerk gaat of wisselt hun eigen SOS-mama wekelijks af.

Bij SOS Kinderdorpen is er wel de regel dat na plaatsing er gedurende drie maanden geen contact mag zijn tussen kinderen en eventuele familie. De reden hiervoor is om de kinderen de tijd te geven zich te hechten aan hun SOS-mama. Ik stelde me er echter vragen bij of dit wel OK is. In dit geval toonde de moeder twee weken na de plaatsing de wil om de kinderen te bezoeken maar was het dus niet mogelijk wegens de 3 maanden-regel. Het hechten aan de SOS mama is één kant van het verhaal. Maar het onderbroken hechtingsproces met de echte mama is een ander verhaal. Vooral voor de jongste baby lijkt me dit vanuit ontwikkelingspsychologische theorieën moeilijk. Ik was erg geïnteresseerd in hoe de kinderen zich aanpasten na hun aankomst. Ik was uit interesse eens binnengesprongen maar toen ik de baby benaderde klampte ze zich heel hard vast aan haar SOS-mama en begon ze heel hard te huilen toen ik dichterbij kwam. Toen ik de SOS-mama vroeg hoe de eerste dagen verlopen waren, vertelde ze me dat de twee jongste bijna constant ontroostbaar huilden. Na een paar dagen waren ze echter al wat aangepast aan de situatie, verminderde het huilen en begonnen de drie oudste te spelen met andere kinderen. De baby werd wel onafscheidelijk van haar SOS-mama. De baby had haar eigen mama al twee maand niet meer gezien en werd abrupt verwijderd uit haar vertrouwde omgeving. Haar enige herkenbare houvast waren haar broers en zussen. Ik vraag me af in welke mate het in het belang van deze baby (en broers en zussen) was om de mama nog drie maand te verbieden haar kinderen op te zoeken.

2.3.9 Conclusie

Kan adoptie gezien worden als goed alternatief voor institutionele opvang? Wat betreft ontwikkeling van kinderen wel maar het is onmogelijk alle kinderen in instellingen te adopteren dus het antwoord op die vraag is volgens mij nee. Dit is nogmaals een reden om de oorzaken van het in instellingen terecht te komen aan te pakken. Omdat tehuizen bestaan, wordt er beslist kinderen daar te plaatsen vooraleer intensief andere mogelijkheden te zoeken. En om kinderen uit tehuizen een beter perspectief te bieden, wordt er geadopteerd.

Het hoofdstuk 2.3.5 over de taak voor adoptieouders toont voor mij ook aan dat voorkomen van interlandelijke adoptie een moeilijke identiteitszoektocht kan voorkomen. Aan de andere kant heb ik de bedenking dat een deel van het identificatieproces van geadopteerden die in het

westen opgroeien misschien nu gemakkelijker is dan pakweg twintig jaar geleden door bepaalde migratiestromen die onze samenleving steeds diverser en multicultureler maakt.

Omdat het zo belangrijk blijkt te zijn voor geadopteerden om hun geschiedenis te kennen, lijkt het beter als ze in hun oorspronkelijke omgeving kunnen blijven, waar toegang tot info veel makkelijker bereikbaar is.

Door interlandelijke adoptie vanuit ontwikkelingspsychologische invalshoek te bekijken, kan er besloten worden dat bepaalde moeilijkheden voorkomen kunnen worden door kinderen zoveel mogelijk de kans te geven in hun oorspronkelijke omgeving te laten opgroeien. Hoe kunnen die kansen optimaal gegeven worden? Indien er binnenlands geadopteerd wordt, waar moet er aandacht aan besteed worden? Als toch interlandelijke adoptie als allerlaatste mogelijkheid uitgevoerd wordt, hoe kan men zoveel mogelijk tegemoetkomen aan de noden en vragen van geadopteerden?

2.4 Perspectief vanuit duurzame ontwikkeling

2.4.1 Armoede als aan te pakken oorzaak

Volgens het Kinderrechtenverdrag kan internationale adoptie pas indien er in het land van herkomst geen opvangmogelijkheden zijn. Het zoeken naar alternatieven in het land van herkomst is dus een verantwoordelijkheid om aan de rechten van het kind te voldoen. Maar dan moet er ook wel voldoende aanbod zijn vanuit overheidsinitiatief en plaatselijke of internationale NGO's. Zolang interlandelijke adoptie algemeen aanvaard blijft, zal het bij gebrek aan alternatieven als oplossing beschikbaar blijven. Een citaat van experte Bos in het discussieprogramma over interlandelijke adoptie: "ik snap een kinderwens ook heel goed. Als je kinderen wil, en adoptie bestaat, natuurlijk ga je dat dan overwegen. Maar ik vind dat adoptieouders daar niet verantwoordelijk voor, ik vind de overheid, en adoptieorganisaties daar verantwoordelijk voor" (van den Brink, 2014). De vorige hoofdstukken toonden de noodzaak aan alternatieven aan. In deze laatste invalshoek wil ik me focussen op het voorkomen van oorzaken van nood aan alternatieve zorg door de problematiek te bekijken vanuit duurzame ontwikkeling.

Het adopteren van kinderen gebeurt vooral vanuit ontwikkelingslanden. Armoede, werkloosheid, gebrek aan kansen, stigmatisering, etcetera kunnen zwangere vrouwen ertoe leiden om te beslissen hun kind af te staan of achter te laten. Door duurzame ontwikkeling armoede aan te pakken worden onrechtstreeks en rechtstreeks sommige oorzaken van afstaan of achterlaten van kinderen verminderd. Ook armoede als oorzaak van vroegtijdig sterven van ouders, met weeskinderen als gevolg, kan via duurzame ontwikkeling voorkomen worden. Het probleem van de noodzaak aan alternatieve zorg kan zo bij de wortels aangepakt worden in plaats van adoptie als oplossing nodig te hebben, de grote vraag naar adoptiekinderen buiten beschouwing gelaten.

2.4.2 Wat is duurzame ontwikkeling?

De wereldwijd gebruikte definitie van duurzame ontwikkeling zoals geformuleerd in het Brundtland rapport uit 1987 luidt als volgt: "Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder de mogelijkheden van toekomstige generaties in gevaar te brengen om in hun behoeften te voorzien" (Drexhage & Murphy, 2010). Deze definitie wordt ook door SOS Kinderdorpen gebruikt.

Voor duurzame ontwikkeling moeten de volgende drie pijlers op een evenwichtige manier samen worden aangepakt: economische groei, milieubescherming en sociale ontwikkeling (Drexhage & Murphy, 2010). Op de website <http://www.justitie.belgium.be> onder het thema duurzame ontwikkeling staat te lezen dat deze drie pijlers onderling afhankelijk zijn van elkaar. Want door op één ervan in te werken zullen er gevolgen zijn op minstens één van de andere. De pijlers kunnen echter in conflict geraken met elkaar. Dus voor het algemeen welzijn moet

duurzame ontwikkeling sociale noden, economische noden en noden op vlak van milieu, in evenwicht brengen (SOS Children's Villages International, 2013).

2.4.3 Sociale dimensie van duurzame ontwikkeling

In een document van SOS Kinderdorpen, 'Working towards sustainability: community empowerment in family strengthening: guidance for programmes in Africa & Middle East' (2013), worden de doelen van de hierboven vermelde pijlers kort besproken. De pijler van milieubescherming is ook uiterst belangrijk maar daar ga ik in het kader van deze eindproef niet verder op in. Echter kan ik daar wel bij opmerken dat de ecologische voetafdruk van een geadopteerd kind waarschijnlijk groter zal zijn dan als het kind in land van oorsprong opgroeit. Het doel van de economische pijler, inkomsten maximaliseren, kan nuttig zijn in het kader van armoedebestrijding ter preventie van interlandelijke adoptie. Want armoede kan een reden zijn voor het achterlaten en afstaan van baby's en vroegtijdig sterven van ouders. Het doel van de sociale pijler is gelijkheid bevorderen, kwetsbaarheid verminderen en verzekeren dat rechten gerealiseerd worden. De ongelijkheid tussen geboortemoeders en adoptiemoeders bij de eerder besproken 'reproductive injustice' zou dus via duurzame ontwikkeling kunnen verminderd worden. De besproken kinderrechten in verband met interlandelijke adoptie zouden beter gerealiseerd kunnen worden en het aantal kwetsbare gezinnen en kinderen kan verminderd worden. Er zijn vier aspecten bij de sociale pijler. Ten eerste kan aan de noden van de meest kwetsbaren uit de gemeenschap tegemoet gekomen worden door sociale solidariteit. Ten tweede kan cultureel kapitaal positieve sociale relaties en gewoontes bevorderen. Ten derde kan door humaan kapitaal houding, kennis, skills, en ervaring bevorderd worden. En ten slotte moeten politieke dynamieken in staat zijn de uitdagingen van verandering aan te kunnen. De bedoeling van sociale ontwikkelingsprojecten is dat ze levensomstandigheden verbeteren vandaag én in de toekomst. Het is belangrijk dat de resultaten van bepaalde projecten blijvend zijn nadat externe steun stopgezet wordt. (SOS Children's Villages, 2013)

SOS Kinderdorpen is een NGO die zich focust op de sociale dimensie van duurzame ontwikkeling. Met als voornaamste doel kinderen de kans te geven zich te ontwikkelen binnen een zorgzame familiale omgeving, richt SOS Kinderdorpen zich vooral op het creëren van sterke 'social support systems' voor kinderen. Want een sterk sociaal ondersteunend netwerk kan efficiënt vandaag én in de toekomst aan de situatie van kwetsbare kinderen beantwoorden. SOS Kinderdorpen richt zich daarbij vooral op de gemeenschap.

In een Programme Policy document van SOS Kinderdorpen uit 2009 'Putting the child first' staat het volgende: "Children and their families are part of the community. Recognising the role, capacity, resources and existing initiatives of all relevant stakeholders within the community, we work together with these stakeholders to develop strong social support systems for children and their families. Through cooperation with government, community and other duty bearers, we support them to meet their obligations towards children. By working together with other stakeholders, comprehensive social 'safety nets' and alliances for the protection and promotion of child rights are developed." (SOS Children's Villages, 2009)

Een sterk sociaal netwerk heeft volgens SOS Children's Villages (2013) verschillende kenmerken. Kwetsbare kinderen en families worden er herkend door de gemeenschap zodat

steun geboden kan worden. Kwetsbare families hebben er dagelijks contact met iemand van de gemeenschap die ze kunnen vertrouwen en waar ze op kunnen rekenen, iemand die hen kan linken met relevante diensten en hulpbronnen in de gemeenschap. Kwetsbare kinderen en families worden er geïnformeerd over waar ze steun kunnen vinden in crisissituaties. Kinderen en families hebben er toegang tot essentiële diensten en hulpbronnen noodzakelijk voor een gezonde ontwikkeling maar ook zelfhulpgroepen, steungroepen en andere gemeenschapsgebaseerde initiatieven. Kinderrechten worden er actief gepromoot en de stem van kinderen wordt gehoord en serieus genomen. Kinderrechten worden er beschermd en de nodige actie wordt ondernomen in geval van verwaarlozing en misbruik. Belanghebbenden werken er samen om een 'safety net' van essentiële diensten te creëren. Dat 'safety net' moet beantwoorden aan de noden van kinderen en kinderrechten promoten. SOS Kinderdorpen streeft er dus naar om gemeenschappen te ondersteunen om te voldoen aan deze kenmerken.

Duurzaamheid in het versterken van families houdt in dat kinderen die risico lopen om hun familiale zorg te verliezen, ook na de betrokkenheid van SOS Kinderdorpen in de gemeenschap, ondersteund blijven binnenin een zorgzame familiale omgeving. De ondersteuning moet verankerd zitten in 'strong social support systems', waar de gemeenschap zijn verantwoordelijkheden tegenover de bescherming en zorg van zijn kinderen vervult. (SOS Children's Villages, 2013)

Het principe van duurzaamheid binnen het Family Strengthening Programme is dus:

'community empowerment for family empowerment for child development'
(uit: Working towards sustainability, SOS Children's Villages, 2013)

2.4.5 Versterken van families in Rustenburg

Een duurzame manier om families met kwetsbare kinderen te ondersteunen en te versterken is het streven naar 'self-reliance': het zelfredzaam maken van families en zorgen dat ze zelfstandig in de zorg voor hun kinderen kunnen voorzien en onafhankelijk worden van eventuele tijdelijke hulp. 'Self-reliance' is volgens SOS Children's Villages (2014) bereikt wanneer de kinderen binnen een familie toegang hebben tot essentiële diensten, wanneer de 'caregivers' de mogelijkheid hebben om kwaliteitsvolle 'childcare' te bieden en wanneer er voldoende inkomen is binnen de familie om de voornaamste noden te bekostigen. Maar om dit op nog een duurzamere manier te bereiken streeft het FSP ook naar 'self-reliance' van de lokale gemeenschapsorganisaties waar het FSP mee samenwerkt. Met als bedoeling dat deze lokale organisaties geleidelijk de ondersteuning van het FSP kunnen overnemen. Het belang van een aanpak op niveau van de gemeenschap is volgens SOS Children's Villages (2014) vooral relevant in sub-Saharaans Afrika omdat kinderen opvoeden daar meer dan hier een zaak en verantwoordelijkheid is van de gemeenschap. Een Afrikaans gezegde luidt: "it takes a village to raise a child".

Bij zowel het streven naar 'self-reliance' bij families als bij de organisaties, staat economisch empowerment centraal.

2.4.5.1 Self-reliance bij organisaties

SOS Kinderdorpen (en dus het FSP) sponsorde Bophelo Pele, de organisatie die onder andere warme maaltijden biedt aan kwetsbare kinderen op een school in de buurt, met de aankoop van een popcornmachine, een ijsmachine en een springkasteel. Met de popcorn- en ijsmachine worden op straat popcorn en ijsjes verkocht. Het springkasteel kan enerzijds gebruikt worden op kinderfeestjes van de organisatie zelf (zoals in december hun kerstfeest) en anderzijds verhuurd worden aan families die bijvoorbeeld een verjaardagsfeestje organiseren voor een kind. Zo wordt er een inkomen gegenereerd voor de organisatie, naast de subsidies van de overheid. De organisatie vervult een belangrijke rol in de gemeenschap omdat ze functioneert vanuit een basisschool en daar kwetsbare kinderen identificeert om vervolgens de families van die kinderen hulp te bieden. De mensen achter Bophelo Pele zijn allen geëngageerde vrijwilligers uit de gemeenschap. Voor vele zaken verwijzen ze families door naar het FSP maar het is de bedoeling dat op termijn deze organisatie zelf voor inkomsten kan zorgen om zelf alle nodige hulp te bieden. Het FSP ondersteunt deze organisatie ook in het leren om op de juiste manier subsidies bij de overheid aan te vragen. Aanvankelijk deed het FSP die aanvragen voor Bophelo Pele, maar toen ik er was hoorde ik van de FSP-coördinator dat de organisatie voor de eerste keer zelfstandig subsidies had aangevraagd. Bophelo Pele is dus zeer goed op weg om 'self-reliant' te worden. FSP ondersteunt dus een bestaande organisatie om meer verankerd te geraken in de gemeenschap en streeft vooral naar economisch empowerment van deze organisatie zodat ze op termijn zelfstandig, zonder hulp van internationale NGO's, kwetsbare families kunnen identificeren en versterken.

Mphatlalatsane, de andere partnerorganisatie, was volop bezig met fondsenwerving bij plaatselijke bedrijven zoals sommige mijnen. Het FSP stond hen bij met advies over hoe bedrijven zo efficiënt mogelijk aan te spreken en zover te krijgen om geld te doneren.

2.4.5.2 Self-reliance bij families

Ik vroeg aan de mensen van het FSP of ze mij enkele voorbeelden konden geven van families die met ondersteuning van het FSP 'self-reliant' waren geworden en of ik zo'n familie kon bezoeken. E. nam me mee naar een alleenstaande vrouw met twee eigen kinderen, die ook zorg draagt voor de drie kinderen van haar overleden zus. Dit voorbeeld is een zeer mooi verhaal over een sterke vrouw die mits een klein duwtje in de rug uit de miserie geraakt is. Toen ze enkele jaren geleden in contact kwam met het FSP, woonde ze in een 'shack', in zeer armoedige omstandigheden met haar eigen kinderen en die van haar overleden zus. Ze had niet genoeg geld voor schooluniformen, schoolgeld, schoenen en had moeite om de magen dagelijks gevuld te krijgen. Ze wou eigenlijk heel graag een winkeltje starten om een inkomen te hebben maar had de middelen niet om van start te gaan. Het FSP steunde haar aanvankelijk met voedselpakketten, schooluniformen en hielp haar om de aanvraag te doen voor de 'fostergrant', kindergeld van de overheid voor mensen die zorgen voor weeskinderen. Omdat ze graag een winkeltje wou starten, en het FSP potentie in haar zag om er iets van te maken,

schonken ze haar een aantal kippen, een haan, een kippenhok en een voorraad graan, om kippen te kunnen kweken en te verkopen. Het project had snel groot succes. Na een tijdje verdiende ze zelfs genoeg geld om wat opzij te kunnen zetten, tot ze voldoende gespaard had om op de grond waar haar 'shack' stond een echt huis te bouwen. Toen ik er was stond er zelfs een badkuip klaar om geïnstalleerd te worden. Ze was recent ook begonnen met het verkopen van elektriciteitsvouchers (elektriciteit is in Zuid-Afrika pre-paid), belkrediet en achaar (een lekker typisch Zuid-Afrikaans gepekeld mango-mengseltje). De kinderen gingen allen naar een goede school, waren goed gekleed en hoefden niet meer met honger naar bed te gaan. Dit is een zeer mooi voorbeeld hoe SOS Kinderdorpen en het Family Strengthening Programme families op een duurzame manier versterkt.

Echter is er een keerzijde aan het verhaal van projecten als dit. Slechts een klein percentage van projecten die met steun van het FSP worden opgestart blijven duren. Volgens de FSP-werknemers ligt het vooral aan gebrek aan doorzettingsvermogen. Men wil geld verdienen, en snel. Als het wat minder gaat worden sommige projecten snel opgegeven. Het slagen van streven naar self-reliance is volgens de werknemers afhankelijk van ondernemingszin en de wil om zelf bij te dragen. Deze vrouw had het inzicht om klein te beginnen, traag te groeien en geld opzij te zetten. Maar haar mooi verhaal is echter uitzonderlijk. Een andere vrouw die op dezelfde manier gesteund werd slachtte na een tijdje haar kippen, op een moment dat de zaken niet goed gingen. De inkomsten die ze aanvankelijk had deed ze direct op, in tijden van honger had ze geen geld opzij staan en zag ze zich genoodzaakt haar kippen te slachten om op te eten. Het is frustrerend voor de FSP-medewerkers dat er weinig projecten slagen. Maar ondanks het laag aantal geslaagde projecten maakt het FSP wel een verschil in het leven van honderden kinderen. Terwijl men probeert met projecten 'caregivers' in families van weeskinderen 'self-reliant' te maken, worden de kinderen niet geplaatst en krijgen ze binnen hun familie ondersteuning omdat het FSP ondertussen bijvoorbeeld het schoolgeld betaalt en schooluniformen voorziet. 'Education is the main key' volgens de FSP-medewerkers. En dat kan op lange termijn wel zijn vruchten afwerpen. En ondertussen zoeken ze verder naar manieren om projecten beter te doen slagen. Uit bevindingen van SOS Children's Villages (2014) blijkt dat de aanbevolen richtlijnen om self-reliance te bereiken binnen drie tot vijf jaar te hoog gegrepen is in vele gevallen.

Naast het ondersteunen en stimuleren van families om zelf een inkomen te genereren door middel van projecten, doet het FSP ook aan armoedepreventie op andere manieren. Eén van hun werkdocumenten is de 'leaky bucket'. Dat is een formulier waar op het moment van een intakegesprek van een familie het inkomen en de 'needs & wants' opgeschreven worden. Het helpt een familie om inzicht te krijgen in hun inkomsten en uitgaven. Het FSP zit met de families samen om na te denken over hoe ze de inkomsten kunnen vergroten en hoe de uitgaven (aan onnodige zaken) te verminderen. Gedurende het hulpverleningsproces wordt dit document dikwijls gebruikt om vorderingen te stimuleren. Verder ondersteunt het FSP families om aanspraak te krijgen op alle toelages waar ze recht op hebben. Soms ontbreken de juiste formulieren, bijvoorbeeld 'death certificates' om een 'fostergrant' te krijgen of geboortecertificaten voor kindergeld.

Bij families die het lastig hebben om aan voldoende voeding te geraken worden ook voedselpakketten bedeed. Echter gaat dit vooral over 'child-headed' households en 'sibling-

headed' households waarbij de kinderen/jongeren aan het hoofd van een familie gestimuleerd worden om naar school te gaan en dus moeilijk tegelijkertijd een inkomen kunnen genereren om voedsel te voorzien voor hun broers en zussen. Volgens SOS Children's Villages (2014) blijken sterke social support networks vooral belangrijk te zijn voor families die niet in staat zijn self-reliance te bereiken, omdat deze netwerken continue steun kunnen bieden.

Begunstigden van het FSP krijgen ook 'financial training', hulp bij het opstellen van een CV om aan werk te geraken, aankoop van kranten om jobaanbiedingen te vinden, etcetera.

De lokale partnerorganisatie Mphatsalatsane heeft een tuinproject. De plaatselijke gevangenis heeft een stuk land geschonken aan de organisatie om groenten en fruit op te kweken. Deze organisatie focust zich op 'grandparent-headed households' en 'aunt/uncle-headed households' die zorgen voor weeskinderen in hun familie. Deze mensen kunnen in het tuinproject komen werken. De inkomsten uit de verkoop van de groenten en fruit worden dan verdeeld over de mensen die er komen werken. Dit project was toen ik er was nog in een beginfase. Het FSP ondersteunde de organisatie om bijvoorbeeld experts van het ministerie van landbouw erbij te betrekken voor advies over de grond, wat er al dan niet gezaaid kan worden, etc. De totale oppervlakte van het geschonken land was zes hectare, zeer groot dus. De gevangenis zelf had gezorgd voor watertoevoer en irrigatiesystemen. Voorlopig werd er nog op kleine schaal gekweekt en werd er vooral verkocht aan de gevangenis zelf en het personeel van de gevangenis. De FSP-coördinatrice was echter bezig met onderhandelingen met plaatselijke winkels en ook grotere winkelketens met vestigingen in de buurt om op termijn op grotere schaal te kweken en verkopen.

Verschillende families worden ook ondersteund om zelf een 'backyardgarden' te starten. Ze krijgen zaden en advies van het FSP om in hun achtertuin groenten te kweken. Enerzijds om zelf in voedselvoorziening te kunnen voorzien, en anderzijds om ook te verkopen. Echter was ook de slaagpercentages van die tuintjes vrij laag. Verschillende mensen gaven snel op omdat de inkomsten te laag waren in verhouding met het vele werk dat erin gestoken moet worden.

2.4.5.3 Hoe duurzaam is het Family Strengthening Programme?

Op <http://www.mo.be> verscheen er in april 2015 een interview met David Booth van het Britse Overseas Development Institute. Bij een bezoek aan BTC, het Belgisch ontwikkelingsagentschap sprak hij de volgende woorden uit over het uitroeien van extreme vormen van armoede: 'Conventionele ontwikkelingssamenwerking werkt niet. Het bewijs is er. Niet omdat politici in ontvangende landen er met ons geld vandoor gaan, maar wel omdat ontwikkelingssamenwerking de verkeerde aanpak huldigt. Er is bitter weinig resultaat geboekt, ondanks de nochtans torenhoge uitgaven.' (Anrys, 2015)

Booth schreef mee aan een manifest 'doing development differently'. Daarin staan vier kenmerken voor het slagen van ontwikkelingsprogramma's. Ik toets deze vier kenmerken aan de werking van het Family Strengthening Programme.

1. 'Je focust op lokale problemen en hoe die ervaren worden door de mensen ter plekke.'

Het FSP stelt lokale mensen tewerk, die voeling hebben met lokale problemen. De coördinatrice en assistent woonden echter wel in een middenklasse wijk en zijn vrij welvarend, maar de twee 'fieldworkers' waren twee dames die in de arme gemeenschap zelf woonden, en er ook geboren en getogen zijn, en dus optimaal op de hoogte zijn van welke noden en moeilijkheden er zijn binnen hun gemeenschap. Ze hebben ook een groot lokaal netwerk, waardoor ze makkelijker kwetsbare kinderen en families kunnen identificeren. Concreet betekent dit bijvoorbeeld dat ze naar bijna elke begrafenis gaan in de gemeenschap en daar rondvragen of er kinderen nagelaten worden door de overledene. Ook de stap van families om hulp te zoeken en te aanvaarden is minder groot als het mensen betreft die ze kennen en vertrouwen. Omdat er binnen gemeenschappen veel gepraat wordt, krijgen ze bijvoorbeeld ook dikwijls via via te horen over families in moeilijkheden die ze dan zelf gaan opzoeken.

Ook door de samenwerking met bestaande lokale organisaties of geëngageerde vrijwilligers uit de gemeenschap wordt gefocust op lokale problemen.

2. 'Je tracht eigenaarschap te creëren door samen met alle betrokken partijen, niet alleen de regering van het land, naar oplossingen te zoeken.'

Het FSP houdt maandelijks een PMC-meeting (PMC= project management committee). Daar zijn alle werknemers van het FSP op aanwezig, afgevaardigden of leden van de lokale partnerorganisaties en andere betrokkenen. Op deze meetings wordt vooral besproken en beslist welke families al dan niet in aanmerking komen voor ondersteuning en op welke manier een familie zal ondersteund worden. Het is de bedoeling dat er zeker leden van de gemeenschap aanwezig zijn op deze meetings.

Verder wordt bij intakegesprekken met families ook telkens gevraagd wat de noden zijn, en hoe de familie zelf denkt hun problemen best op te lossen, hoe ze zelf kunnen bijdragen tot een oplossing en waarvoor ze denken ondersteuning nodig te hebben. Een intakeformulier, het 'family development plan' wordt getekend als soort van contract. Door het ondertekenen gaat een familie officieel akkoord met de hulp maar gaat het ook een verbintenis aan om zelf bij te dragen aan een stabielere financiële situatie. Hierdoor wordt eigenaarschap gecreëerd. Ook in het document van SOS Kinderdorpen 'Strong communities for strong families' (SOS Children's Villages, 2014) wordt wat betreft het efficiënt werken van de aangeboden ondersteuning, het belang van eigenaarschap van betrokken families benadrukt.

Dat gevoel van eigenaarschap is ook belangrijk bij leden van de gemeenschap, om sociale netwerken te voorzien zodat na het wegvallen van ondersteuning van het FSP de gemeenschap het op een duurzame manier kan overnemen. (SOS Children's Villages, 2014)

3. 'Je werkt met sleutelpersonen die formele en informele allianties kunnen smeden, want in ontwikkelingslanden ontbreekt het vooral daaraan. Verschillende partijen hebben nochtans allen baat bij het oplossen van een bepaald probleem, maar komen niet zelf spontaan tot samenwerking.'

Er wordt samengewerkt met lokale organisaties, met externe maatschappelijk werkers (door de overheid tewerkgesteld), met het plaatselijk gevangeniswezen, met scholen, crèches, ziekenhuizen, etc. Er wordt verder ook gepoogd samenwerkingsverbanden op te zetten met bedrijven, meer specifiek de mijnen in Rustenburg. Er wordt ook geprobeerd allianties te smeden met mensen die voor overheidsministeries werken. Er zijn ook samenwerkingsverbanden met grote bedrijven zoals DHL. Dat is een groot gerenommeerd bedrijf dat opleidingen en stages biedt. DHL organiseert jobbeurzen en biedt jongeren de kans om alle afdelingen van het bedrijf via stages te verkennen. Zo kunnen ze bewust en geïnformeerd carrièrekeuzes en opleidingskeuzes maken, wat hun slaagkans verhoogt. Aan die jobbeurzen en stages is echter een grote kost verbonden. Omdat SOS-Kinderdorpen en het FSP een samenwerkingsverband met DHL hebben, kunnen jongeren uit de kinderdorpen en uit de gemeenschap waar het FSP werkt, gratis deelnemen.

Op het programma voor de nabije toekomst van het FSP stond om nog meer te partneren met organisaties die op een bepaalde manier een bijdrage kunnen leveren.

Want door connecties te leggen met bepaalde organisaties zullen ze sneller bereid zijn gratis diensten te leveren. Scholen die bijvoorbeeld overtuigd kunnen worden om in uitzonderlijke gevallen geen schoolgeld vragen voor jongeren uit het FSP. Het overheidsdepartement voor sociale ontwikkeling kan bijvoorbeeld gratis informatiesessies organiseren over bepaalde thema's. Via het departement voor landbouw kunnen experts advies geven en kunnen gratis tractors worden voorzien om het land van het tuinproject te ploegen. De 'AIDS-council' kan gratis diensten aanbieden om het zich laten testen op HIV aan te moedigen, seksuele opvoeding organiseren, informatiesessies organiseren over wat te doen wanneer men HIV-positief is. Ook goede banden met plaatselijke leiders zijn belangrijk. Zij kunnen bijvoorbeeld regelen dat de gemeentenzaal gratis kan gebruikt worden voor evenementen. FSP-assistent E. gaf ook het voorbeeld dat als plaatselijke leiders bevriend zijn met mensen van het FSP, dat bij overstromingen bijvoorbeeld voorrang verleend kan worden voor noodhulp (voorlopige tenten en voedselpakketten) aan families met weeskinderen. Ook als er RDP-huizen (huizen door de overheid gebouwd voor mensen uit sloppenwijken) gebouwd worden, kan er zo voorrang verleend worden aan FSP-families.

4. 'Goede ontwikkelingssamenwerking is een leerproces. Werpt je aanpak geen vruchten af, stop er dan mee en probeer iets nieuws.'

Het moeilijk slagen van projecten om families 'self-reliant' te maken is voor de FSP-werknemers een leerproces. Ze zijn volop aan het nadenken over wat de oorzaken van het laag slaagpercentage zijn en wat ze kunnen veranderen aan hun aanpak.

Toen ik op de eerste dag samenzat met E., en ik hem vroeg naar de grootste 'challenges' van het FSP binnen deze gemeenschap, kreeg ik een grote opsomming van moeilijkheden binnen hun werking om bepaalde problemen aan te pakken. Maar direct daarna kreeg ik een resem van ideeën te horen om bepaalde zaken anders aan te pakken.

Binnen het FSP merkt men ook dat het zeer moeilijk is om jongeren te motiveren om hoger onderwijs te volgen. Ook bij zeer intelligente studenten die zeer gemakkelijk studiebeurzen zouden krijgen voor universiteiten gebreekt het dikwijls aan motivatie om die beurzen aan te vragen. Omdat het zo moeilijk is in Zuid-Afrika om ook met hogere diploma's aan werk te geraken, zien studenten het nut er niet van in om nog jarenlang verder te studeren. Ook op dat vlak was men binnen het FSP volop aan het nadenken hoe men deze jongeren toch zover kan krijgen om de stap naar universiteiten te zetten.

Het Family Strengthening Programme voldoet in bepaalde mate aan al deze vier kenmerken van goede ontwikkelingsamenwerking. Het FSP is dus een goed voorbeeld van een duurzame manier om armoede aan te pakken.

Op de website van SOS Kinderdorpen (<http://www.soskinderdorpen.be/geschiedenis>) staat onder het luik geschiedenis het volgende: "Na Azië, breidde SOS Kinderdorpen haar hulp uit naar Afrika. In 1971 opende het eerste Afrikaanse kinderdorp Abobo in Ivoorkust haar deuren. Net als overal ter wereld startte onze organisatie in Afrika ook bewust met mensen uit de lokale gemeenschap. Zo worden de kinderen opgevoed door mensen uit hun eigen cultuur. Onze kinderdorpen en programma's geven hierdoor een enorme impuls voor de omgeving en de plaatselijke werkgelegenheid. Dit schept veel vertrouwen bij de lokale overheden en jeugdzorginstellingen met wie wij samenwerken. Toen al, en vandaag de dag nog altijd." De visie van SOS Kinderdorpen om zoveel mogelijk met mensen uit de lokale gemeenschap te werken is dus niet alleen voordelig voor de kinderen zelf, maar ook voor de gemeenschap. En op die manier is de hulpverlening van SOS Kinderdorpen duurzaam.

2.4.6 Duurzame ontwikkeling: hoe het niet moet

Als altruïstische 24-jarige ging ik in 2012 vrijwilligerswerk doen in Ghana via de organisatie Jobstop (afdeling van reisorganisatie Airstop). Omdat ik voor de eerste keer helemaal alleen naar een Afrikaans land ging, deed ik dat het liefst via een organisatie en betaalde ik een grote som, met de gedachte dat het beter is zekerheid te hebben dat er een organisatie is om op terug te vallen bij problemen. Later stelde ik me serieuze vragen bij dit soort betalend vrijwilligerswerk. Toen ik me achteraf verdiepte in de kwestie bleek het niet uitzonderlijk dat er weeshuizen gecreëerd worden om welwillende westerse vrijwilligers aan te trekken die maar al te graag een bijdrage willen leveren. Zowel de Belgische organisatie als de partnerorganisatie in Ghana deden dit niet in de eerste plaats vanuit de wil om hulp te bieden maar vooral vanuit commercieel winst oogmerk. Ik merkte al snel dat de kinderen geen wezen waren, en dat ook de mensen in het dorp waar ik vrijwilligerswerk deed dollartekentjes in mijn ogen zagen. Met de beste bedoelingen had ik voor mijn reis bij vrienden en familie een som geld ingezameld ten voordele van het weeshuis en weeskinderen. Toen ik er aankwam bleek er echter geen weeshuis te zijn. Ik verbleef bij een gastgezin en de vader van het gezin, een pastoor, ontfermde zich over enkele zogezegde weeskinderen uit het dorp. Ze sliepen in een kleine kamer van zijn huis op matjes op de grond. Een vorige vrijwilligster was twee jaar geleden begonnen bouwen aan een weeshuis voor die kinderen aan de rand van het dorp. Met haar

ingezamelde geld had ze enkel de fundamenteën van het gebouw kunnen bekostigen. Op het moment dat ik er aankwam leek het vanzelfsprekend dat ik met mijn ingezameld geld het gebouw liet afwerken. En zo geschiedde. Ik was er samen met een andere vrijwilligster en ook zij deed thuis bij vrienden en familie nog een oproep om geld door te sturen. Net voor ons vertrek terug naar België heb ik met haar het gebouw vanbinnen en buiten geverfd, stapelbedden laten maken en matrassen bekostigd. Toen we vertrokken hoopten we dat de kinderen snel in het gebouw konden overnachten. Toen ik onze gastvader daarover aansprak zei hij dat de kinderen er zouden kunnen intrekken zodra ze iemand zouden vinden die 's nachts permanent bij hen zou kunnen overnachten.

Achteraf maakte ik me bedenkingen bij de impulsieve beslissing om het weeshuis te laten bouwen. Ik werd heel kritisch tegenover mijn ervaringen en beslissingen. Ik had het gevoel dat ik in de val getrapt was van het commercieel vrijwilligerswerk. Ik kreeg spijt en schuldgevoelens tegenover de mensen die mee gesponsord hadden. Was dit de beste manier om het gesponsorde geld te besteden? Het was aanvankelijk helemaal niet de bedoeling om een weeshuis op te bouwen, het was de bedoeling om het gesponsorde geld te spenderen aan spel materiaal, schoolmateriaal, een voorraad gezonde voeding, etc. voor weeskinderen die al in een tehuis verbleven. Ik nam contact op met het meisje dat de fundamenteën had bekostigd en hoorde hetzelfde verhaal van haar. De gastvader hoopte dat we geld zouden blijven doorsturen. Ter plaatse had ik wel heel bewust nooit cash gegeven aan hem maar alle uitgaven voor de bouw rechtstreeks zelf gedaan, zodat ik wist waar het geld naartoe ging. Maar als we geld zouden doorsturen eens we terug in België zouden zijn, zouden we moeilijk kunnen controleren wat er met het geld gebeurt. Ik begon ook meer na te denken over de nood aan dit weeshuis. Het bouwen van dit weeshuis was in geen geval een duurzame oplossing. Ik heb in ieder geval toen geleerd hoe het niet moet. Ik had toen in de verste verte nog niet gehoord over het Family Strengthening Programme van SOS Kinderdorpen. Toen ik daar later op stuitte had ik een 'eureka'-gevoel, zij voeren uit waar ik toen in Ghana de nood van inzag, en wat mij toen de beste oplossing leek voor weeskinderen.

2.4.6.1 Nut van vrijwilligerswerk in weeshuizen

Een stukje uit de blog die ik schreef tijdens mijn ervaringen in Ghana, augustus 2012, over het nut van vrijwilligerswerk en weeshuizen:

Er is weinig 'werk' aan het vrijwilligerswerk. Er zijn voldoende lesgevers om de kinderen les te geven en de lessen zitten goed in elkaar (behalve het slaan met de stok), ze hebben een caretaker (aan wie ik verschillende keren gevraagd heb of ik moest helpen met nee als antwoord) die eten voor hen maakt, ze zijn oud genoeg om zichzelf te wassen, de oudste meisjes wassen alle kleren en laten niet toe dat je helpt, dus onze enige taak bestaat uit spelen met de kinderen en geld geven. Dit is al iets dat ik van verschillende andere vrijwilligers hier ook gehoord heb, het enige dat ze verwachten van je is dat je geld geeft. 'Gelukkig' had ik op voorhand geld ingezameld met de bedoeling om het weeshuis financieel en materieel te ondersteunen, maar de meeste vrijwilligers doen dit niet omdat de kost om naar hier te komen op zich al groot is. En dan valt het serieus tegen als ze enkel geld van je

verwachten terwijl je niet met die bedoeling naar hier gekomen bent. Dus het nut van dit soort 'vrijwilligerswerk' valt zeker en vast te bediscussiëren. Maar daar kan ik nog lang over blijven typen. Dat is misschien iets voor als ik terug ben ik een evaluatie voor mezelf kan maken: wat hebben de kinderen eraan gehad versus wat ik eraan gehad heb. Met Judith, een medevrijwilligster, heb ik het ook al verschillende keren gehad over het 'nut' van wat we doen, en meestal komen we tot het besluit dat het meer een nuttige ervaring is voor onszelf dan voor de kinderen. De 'wezen' in Kukua zullen dan wel hun eigen weeshuis hebben, met een dak, met bedden en matrassen (maar nog geen wasplaats, toilet, keuken,...) Maar zijn het eigenlijk wel wezen? Blijkbaar hebben ze allemaal nog familie die voor hen kan zorgen, want af en toe verdwijnen er een paar om dan een paar dagen later terug te keren met een nieuw kapsel zoals Alimatu onlangs en soms zelfs nieuwe kleren. Als je ze dan vraagt waar ze waren: 'with my family'. Wat is dan het nut van het weeshuis? Volgens Gideon het feit dat er een school aan verbonden is en dat zo de kinderen de kans hebben op onderwijs. Als ze bij de familie zouden blijven zouden ze niet naar school komen. Daar heeft hij gelijk in, ze zouden moeten werken op het veld of moeten verkopen op straat. Maar is het dan niet beter om de families te ondersteunen en motiveren om de kinderen naar school te sturen in plaats van 'weeshuizen' te bouwen? Moeilijk allemaal hoor. Maar zoals ik al zei, dat is iets waar lang over te discussiëren valt.

Op het einde van mijn ervaring in Ghana toen ik wat rondreisde met een andere vrijwilligster en een Duitse vrouw die voor Artzen Zonder Grenzen in Nigeria werkt maar even op vakantie was in Ghana, hadden we een zeer interessant gesprek over hoe vrijwilligerswerk in Ghana big business blijkt te zijn. We bediscussieerden het nut van weeshuizen en kwamen tot het besluit dat investeren in schoolprojecten veel beter zou zijn voor kinderen in Ghana.

2.4.7 Belang van onderwijs

De reden waarom ik bovenstaande ervaring in Ghana beschrijf is omdat daar kinderen in een weeshuis terecht kwamen zodat ze kans zouden krijgen op onderwijs, terwijl bij het FSP kinderen binnen hun familie ondersteund worden om onderwijs te kunnen volgen.

Zoals eerder besproken is het aanschaffen van schooluniformen en betalen van schoolgeld één van de eerste bekommernissen als het FSP een kwetsbare familie met weeskinderen identificeert. Om de slaagkansen van kinderen en jongeren te verhogen organiseert het FSP ook huiswerkbegeleiding en bijlessen. Om kinderen en jongeren te motiveren om daar naartoe te komen voorzien ze snacks en sportactiviteiten. Het FSP voorziet ook computers met internetverbinding in hun kantoor voor studenten om schoolopdrachten te kunnen maken.

Het bekende citaat van Nelson Mandela "Education is the most powerful weapon which you can use to change the world" is hier wel zeer toepasselijk. SOS Kinderdorpen en het Family Strengthening Programme combineren in hun werking het belang van het opgroeien in een zorgzame liefdevolle familiale omgeving met het belang van onderwijs. Volgens de FSP-assistent: "supporting children to get education is one of the SOS-keys."

2.4.8 Duurzame ondersteuning voor weeskinderen na natuurrampen

In hoofdstuk 2.2 ben ik niet ingegaan op natuurrampen als oorzaak van het wees worden van kinderen. Andere oorzaken kunnen voorkomen worden, natuurrampen niet. Echter wil ik hier wel kort aandacht besteden aan natuurrampen als oorzaak omdat SOS Kinderdorpen op een duurzame manier kinderen na natuurrampen ondersteunt.

Volgens Hoksbergen (2011) ontstaat er in diverse landen een drang om kinderen weg te halen uit landen die getroffen zijn door natuurrampen (maar ook oorlogsgeweld). Westerse donoren hebben ook vaak de neiging om na rampen weeshuizen te bouwen of te steunen. Hoksbergen haalt als voorbeeld de situatie aan in Haïti na de zware aardbeving in 2010. Nog geen twee weken na de ramp werd besloten alle adopties uit Haïti stil te leggen omdat er via de Haïtiaanse regering en Unicef berichten kwamen over kinderhandel. Hoksbergen (2011) verwijst naar de oproep van Roefs in 2010 om na rampen geen weeshuizen te bouwen. Dat lijkt vaak de snelste weg om hulp aan kinderen te bieden. Maar niet de meest duurzame. Hoksbergen verwijst ook naar een rapport uit 2009 van de internationale kinderrechtenorganisatie Save The Children dat vier van de vijf kinderen die in tehuizen terecht komen nog één of beide ouders heeft. Hoksbergen schrijft dat het dus in het belang is van deze kinderen om te zoeken naar een adequate vorm van ouderlijke zorg, of zorg binnen de eigen familie, of lokaal bij een pleeg- of adoptiegezin.

Westra en Slot (2011) schrijven dat Hoksbergen de versnelde adoptie van kinderen in Haïti na de aardbeving in 2010 aan de kaak stelde. “Het Westen moet niet arrogant zijn en niet denken dat kinderen beter af zijn bij ons. Kinderen weghalen is geen steun verlenen.”

Recent, in mei 2015, werd Nepal getroffen door een zeer zware aardbeving met duizenden doden als gevolg. Indien er weeshuizen zouden gebouwd worden om kinderen noodhulp te bieden, en vandaaruit geadopteerd zou worden zoals in Haïti gebeurde door de westerse drang om deze kinderen te helpen, wordt hereniging van verdwaalde of wees geworden kinderen met overlevende familieleden onmogelijk.

Op de facebookpagina van SOS Kinderdorpen België (<http://www.facebook.com/SOSKinderdorpenbe>) kwamen daags na de ramp verscheidene oproepen om via SOS Kinderdorpen kinderen in Nepal te steunen. “De boodschap van onze medewerkers in Nepal is klaar en duidelijk: tienduizenden kinderen hebben dringend hulp nodig. SOS vangt in drie kinderdorpen in de buurt al meer dan 450 mensen op. De komende dagen zetten we kindvriendelijke ruimtes op en herenigen we verdwaalde kinderen met hun familie. Maar dat kunnen we alleen met jouw hulp.”

Op de website van SOS Kinderdorpen België (<http://www.sos-kinderdorpen.be/nieuws/een-eerste-kind-zonder-familie-opgevangen-nepal>) staat het volgende voorbeeld van familiehereniging beschreven: “Gisterenochtend ontving het SOS Kinderdorp in Pokhara het eerste onbegeleide meisje. Ze werd teruggevonden in Gorkha, niet ver van het kinderdorp. Haar vader overleed in de aardbeving en haar moeder is in het buitenland. We proberen het meisje zo snel mogelijk te herenigen met haar familie. Zo zullen we de komende dagen en weken nog meerdere kinderen opvangen.”

Op de website staat ook te lezen dat de lokale verankering van de SOS Kinderdorpen in de zwaar getroffen regio's in Nepal de mensen van SOS toelaat om snel noodhulp te bieden op het terrein, in samenwerking met de lokale overheid en andere hulporganisaties. Hieruit blijkt dat het eerder besproken belang van verankering in de gemeenschap van SOS ook bij natuurrampen zeer efficiënt is.

“In Sinhupal Chowk, net boven Kathmandu, zetten we drie sociale centra op. Hier zullen we 1000 families versterken, zodat ze deze moeilijke periode doorkomen en hun situatie structureel verbeteren.” Ook dit is een voorbeeld van duurzame ondersteuning en niet enkel te focussen op directe noodhulp.

SOS Kinderdorpen vraagt om donaties om mensen in Nepal te ondersteunen maar er is ook een duurzamere mogelijkheid:

Met een gift van 50 euro geeft u 50 kinderen een hele dag te eten
Met een gift van 75 euro geeft u 75 kinderen toegang tot drinkbaar water
Met een gift van 100 euro betaalt u het posttraumatisch onderzoek voor vier kinderen

Wil je ons werk in Nepal liever op duurzame wijze ondersteunen?

Dan kan je het voorbeeld van Eva volgen, die net meter werd van een kwetsbaar kind in Nepal:
“Ik zou graag een metekind hebben in Nepal. Een gift is goede hulp voor nu, maar een metekind heeft niet enkel nu hulp nodig met de aardbeving, maar ook binnen een jaar, vijf jaar, tien jaar... Vandaar dat ik ipv een gift voor Nepal liever het meterschap zou opnemen voor een kind in die getroffen regio.”

Bedankt!

bron: <http://www.sos-kinderdorpen.be/node/7156>

2.4.9 Mini-casus

Hoe hadden de oorzaken van het verlies aan ouderlijke zorg van de zes siblings voorkomen kunnen worden door duurzame ontwikkelingsmaatregelen? Hoe kan de moeder op een duurzame manier ondersteund worden om de ouderlijke zorg terug op te nemen?

HIV/AIDS-preventie had in de eerste plaats het ziek worden en overlijden van de vader kunnen voorkomen. Bewustmaking van het belang van het juist innemen van HIV-medicatie had het overgaan van HIV naar AIDS kunnen voorkomen.

Over de specifieke oorzaken dat de moeder uit het beeld verdwenen was terwijl de vader ziek was heb ik te weinig informatie. Maar om deze casus toe te passen op het creëren van het eerder besproken eigenaarschap, zou de maatschappelijk werkster samen met de moeder aan de slag kunnen gaan om eigenaarschap over haar problemen te creëren om zo duurzaam haar problemen op te lossen. Echter is ook de gemeenschap waar de moeder woonde deels

verantwoordelijk voor de scheiding tussen moeder en kinderen omdat de gemeenschap de moeder had weggejaagd/verbannen. Een maatschappelijk werkster of een organisatie zou aan de slag kunnen gaan met mensen uit de gemeenschap om het belang van hereniging tussen deze moeder en haar kinderen te laten inzien binnen de gemeenschap. En eigenaarschap binnen de gemeenschap creëren, en verantwoordelijkheidsgevoel, om het probleem samen op te lossen zodat de moeder kan terugkeren naar de gemeenschap en de zorg voor haar kinderen terug kan opnemen.

2.4.10 Conclusie

Het Family Strengthening Programme focust zich op een duurzame manier op zelfredzaamheid van families. Het is echter nog een zoektocht hoe de kansen van families om hierin te slagen te verhogen. Door te zorgen voor economisch empowerment van families worden direct en indirect oorzaken van afstaan en achterlaten van kinderen voorkomen.

Door educatie voorop te stellen wordt op termijn een stop gezet op generatie-armoede en andere problemen. Door (wees)kinderen binnen hun families te ondersteunen om onderwijs te volgen en jongeren te ondersteunen om hoger onderwijs te volgen en daarna aan werk te geraken, zullen ook familieleden en de gemeenschap daar voordeel uit halen. Binnen de Afrikaanse cultuur, meer dan in het westen, voorzien familieleden met een goed inkomen in het onderhoud van andere familieleden. Als ondernemingsgezinde opgeleide jongeren winkels of andere projecten opstarten binnen hun gemeenschap voorzien ze ook werk binnen hun gemeenschap. Dit toont aan dat de werking van het FSP duurzamer is dan weeshuizen en interlandelijke adoptie. Bij interlandelijke adoptie wordt enkel het kind een betere toekomst gegeven. De familie van het kind (indien er nog sprake is van familie) blijft echter in armoede achter. En de oorzaken van afstaan/achterlaten/wees worden, worden er niet rechtstreeks mee aangepakt.

Volgens SOS Kinderdorpen volstaat het niet meer om enkel de gevolgen van het achterlaten van kinderen en armoede aan te pakken door kinderen een betere toekomst te bieden. Het is hoognodig om oorzaken die leiden tot achterlaten van kinderen en armoede te elimineren, met als doel te voorkomen dat kinderen hun familiale zorg verliezen. En dat is waar het FSP zich op focust. Als dit soort van preventie efficiënt is, hoe kan het nog op een grotere schaal uitgevoerd worden? Zijn er nog andere manieren?

Echter blijft zoals eerder besproken het vroegtijdig sterven van ouders, vooral aan AIDS, een groot probleem in Zuid-Afrika. Om dit probleem aan te pakken is nog veel meer HIV-preventie nodig. Hoe zou het vroegtijdig sterven van ouders concreet verder kunnen voorkomen worden?

3. Veranderingsgerichte voorstellen

Vanuit alle betrokkenen bij interlandelijke adoptie, kan interlandelijke adoptie gezien worden als een noodoplossing. Biologische ouders die een kind afstaan of achterlaten voelen zich om verscheidene redenen genoodzaakt dit te doen. Een achtergelaten, afgestaan, of wees geworden kind heeft nood aan een familie. Wensouders kunnen zich genoodzaakt voelen om te adopteren vanuit hun kinderwens en onvruchtbaarheid. Adoptieorganisaties kunnen de financiële nood ervaren om hun voortbestaan te garanderen. Deze verschillende noden correleren ook met elkaar. Wensouders kunnen de nood voelen te adopteren omdat er kinderen in nood zijn. Biologische ouders kunnen hun kind afstaan of achterlaten omdat ze zelf in nood zijn of voelen dat het kind nood heeft aan een betere toekomst. Adoptie-organisaties kunnen de nood voelen omdat ze onder druk staan door de wachtlijsten van kandidaat-adoptieouders die willen adopteren vanuit hun als noodzakelijk ervaren kinderwens.

Als we denken in preventieve termen van interlandelijke adoptie, en problemen bij de wortels aan te pakken, zou dus aan alle zijden de nood moeten weggewerkt worden.

Om de problemen gepaard met interlandelijke adoptie aan te pakken focus ik me op 3 algemene veranderingsstrategieën: voorkomen van het 'aanbod aan kinderen' en alternatieven, voorkomen van de 'vraag naar kinderen' en alternatieven, en aanbevelingen als er toch binnenlands of buitenlands geadopteerd wordt.

Omdat bij interlandelijke adoptie gebleken is dat vraag en aanbod op elkaar inspelen is het noodzakelijk beide gelijktijdig te verminderen of te voorkomen. Zolang er vraag is zal er aanbod zijn, zolang er aanbod is zal er vraag zijn. Op die manier houdt interlandelijke adoptie zichzelf in stand terwijl aangetoond is dat het niet altijd in het belang is van kinderen en hun biologische families.

Het bieden van alternatieven is nodig indien preventieve maatregelen niet werken, maar zal op sommige vlakken ook helpen om de nood te verminderen en dus te voorkomen.

3.1 Verminderen van het aanbod

3.1.1 Voorkomen van kinderen in nood

Het valt niet te betwijfelen dat er miljoenen (wees)kinderen ter wereld nood hebben aan een alternatieve familiale omgeving. Er valt echter wel te betwijfelen of er bij alle geadopteerde kinderen sprake was van een noodsituatie. Uit de historische invalshoek bleek dat de vraag- en aanbodwerking binnen de adoptiewereld problemen in de hand heeft gewerkt. Het voorkomen dat kinderen nood hebben aan een alternatieve gezinsvorm lijkt me de allerbelangrijkste veranderingsstrategie. Deze nood kan weggewerkt worden op drie niveaus: voorkomen dat kinderen worden achtergelaten, voorkomen dat biologische ouders zich genoodzaakt voelen

hun kind af te staan voor adoptie, en het vroegtijdig sterven van ouders door onder andere AIDS voorkomen.

Adoptie is een oplossing voor kinderen die door bovenstaande redenen in weeshuizen terecht komen. Maar uit de ontwikkelingspsychologische invalshoek bleek dat verblijf in weeshuizen nefast kan zijn voor de ontwikkeling van kinderen. Ook daarom is het beter om in de eerste plaats te voorkomen dat kinderen in de eerste plaats in deze weeshuizen terechtkomen. Hierbij valt ook te bemerken dat achtergelaten kinderen in weeshuizen meestal niet adoptabel zijn omdat er geen afstandsverklaring ondertekend is door de ouders of geen certificaat van overlijden van de ouder beschikbaar is.

Uit de tweede invalshoek bleek dat in Zuid-Afrika veel in handen ligt van individuele maatschappelijk werkers. Zij bepalen of een achtergelaten kind adoptabel verkaart wordt. In Zuid-Afrika zijn er te weinig maatschappelijk werkers onder andere omwille van de lage verloning. Tijdens mijn vrijwilligerswerk in Kaapstad in 2013 stelde ik de vraag aan een maatschappelijk werkster met universitair diploma hoeveel ze verdiende: omgerekend zo'n 350 euro per maand. Als je weet dat onder andere de prijzen voor voeding en kledij in Zuid-Afrika niet zo heel veel lager zijn dan in België, lijkt 350 euro zeer weinig. Gediplomeerde maatschappelijk werkers zoeken volgens de FSP-assistent dikwijls werk in het buitenland, waar ze beter betaald worden. De weinige maatschappelijk werkers die in Zuid-Afrika blijven zijn dus dikwijls overvraagd. Dit kan ervoor zorgen dat ze door tijdsgebrek eventuele familieleden niet kunnen opsporen. Hier ligt dus een taak voor de Zuid-Afrikaanse overheid om meer maatschappelijk werkers tewerk te stellen en ze beter te betalen zodat de werkdruk verlaagd wordt en dus meer tijd en aandacht besteed kan worden aan familiehereniging.

3.1.1.1 Voorkomen afstaan en achterlaten van kinderen

Er zou wereldwijd meer preventie moeten zijn om het achterlaten van kinderen te voorkomen. Volgens Saclier (2000) is het achterlaten van kinderen meestal het gevolg van armoede en hulpbehoefendheid gemanifesteerd in verschillende vormen: gebrek aan educatie, gebrek aan geboortebeperking, uiteenvallen van het kerngezin, verzwakking van de rol van de 'extended family', intrafamiliaal geweld, alcohol- en drugsverslaving en gezondheidsproblemen. Deze oorzaken zouden dus in de eerste plaats aangepakt moeten worden in plaats van adoptie als oplossing te beschouwen voor deze kinderen. Het aanpakken van deze oorzaken kan volgens Saclier (2000) op verschillende manieren. Psychosociale dienstverlening en/of financiële steun voor moeders of families die in moeilijkheden verkeren, seksuele opvoeding en geboortepanning/-beperving en bewustmaking van de rechten en het belang van het kind. Deze manieren had ik zelf in gedachten tijdens het nadenken over veranderingsstrategieën en worden door expert Saclier (2000) bevestigd. Het Family Strengthening Programme houdt zich ook bezig met dergelijke preventieve maatregelen. Het FSP werkt vooral met families die de zorg voor een weeskind uit de familie hebben opgenomen. Maar door het ondersteunen en versterken van gemeenschappen creëren ze ook een beter vangnet voor families in moeilijkheden.

Op een Zuid-Afrikaanse website die binnenlandse adoptie promoot (<http://www.adoption.org.za>) is er ook een sectie voor 'birth parents'. De titel van deze sectie luidt: "Before making a decision about your unplanned pregnancy, consider *all* your options." Ook een advertentie voor een hulplijn springt in het oog "Are you pregnant? Need help right away? Call now for immediate assistance." Deze sectie van de website ondersteunt vrouwen om weloverwogen keuzes te maken en hulp en ondersteuning te zoeken. Ook het achterlaten wordt er afgeraden. Er wordt geschreven dat achterlaten voor veel vrouwen de gemakkelijkste en snelste manier is om hun probleem op te lossen. Maar er wordt direct bij vermeld dat moeders hierdoor hun kinderen de mogelijkheid ontnemen om hun achtergrond en persoonlijke geschiedenis te achterhalen, wat nodig is voor hun identiteitsvorming. Echter valt wel te bemerken dat Zuid-Afrika met een dergelijke website verder staat dan andere Afrikaanse landen van waaruit geadopteerd wordt. Bovendien hebben ook in Zuid-Afrika lang niet alle vrouwen in nood toegang tot het internet. Gelijkaardige informatie zou dus ook op andere manieren moeten verspreid worden. Net zoals in het Zuid-Afrikaans straatbeeld overall abortusadvertenties te zien zijn, zou dit noodnummer moeten te zien zijn om ook vrouwen die te laat zijn voor abortus bij ongeplande zwangerschappen te ondersteunen in het nemen van een beslissing.

In Zuid-Afrika liggen de cijfers van verkrachting en kindermisbruik zeer hoog. Dit leidt ongetwijfeld ook tot ongewenste zwangerschappen. Kindermisbruik binnen families gebeurt volgens de FSP-assistent op grote schaal. Dikwijls is de moeder zelfs op de hoogte maar vindt ze het niet noodzakelijk om in te grijpen. In een uitgebreid gesprek met de FSP-assistent hierover leek me duidelijk dat door een gebrek aan degelijk onderwijs mannen en vrouwen het inzicht niet hebben hoe traumatisch verkrachting en eventuele zwangerschappen uit verkrachting kan zijn voor jonge meisjes. Het gebrek aan degelijk onderwijs bij de oudere generatie lijkt me nog het gevolg van het bantu-onderwijs in Zuid-Afrika. Het bantu-onderwijs was een maatregel tijdens het Zuid-Afrikaans Apartheidsregime waarbij het niveau van onderwijs voor de zwarte bevolking bewust laag werd gehouden. Door nu kinderen en jongeren alle kansen te geven op degelijk onderwijs kan op lange termijn wel verandering gebracht worden. Echter zijn er ook bewustmakingscampagnes nodig om de generatie die via het bantu-onderwijs werd onderwezen bewust te maken van schadelijke en traumatische gevolgen van verkrachting en kindermisbruik.

Armoede kan rechtstreeks en onrechtstreeks leiden tot de beslissing om een kind af te staan of achter te laten. In de vierde invalshoek kwamen manieren aan bod om armoede als oorzaak aan te pakken. Het Family Strengthening Programme bleek een duurzame manier te zijn omdat het zich focust op het versterken van gemeenschappen. Partneren met lokale organisaties die bestaan uit lokale geëngageerde vrijwilligers lijkt namelijk een duurzame manier te zijn om gemeenschappen te versterken. Echter zou dit niet alleen een taak mogen zijn van NGO's maar ook van de overheid. Lokale overheden zouden enerzijds NGO's zoveel mogelijk moeten subsidiëren maar ook zelf maatregelen treffen om gemeenschappen te versterken.

Het is belangrijk dat de efficiëntie van dergelijke projecten groter wordt door meer middelen, zodat ze kunnen opereren op grotere schaal. Meer middelen kunnen verkregen worden door meer lokale overheidssubsidies, meer internationale sponsoring van zowel buitenlandse overheden als NGO's, als door zelf projecten op te zetten om een inkomen te genereren. Echter

bleek het FSP wel voor verschillende uitdagingen te staan om bijvoorbeeld beter te slagen in het economisch zelfredzaam maken van families. Ze beseften zelf dat ze door een gebrek aan business-skills mensen niet op de juiste manier kunnen ondersteunen om inkomstengenererende projecten op te starten en hen te begeleiden. De 'financial training' die ze tot nu toe zelf bieden bleek niet voldoende efficiënt te zijn om projecten in gang te houden. Daarom zouden ze er goed aan doen mensen uit bedrijven, met business-skills, aan te spreken en te overtuigen om mee ondersteuning te bieden aan families die een zaak willen beginnen. En om bij aanvang samen met de families een businessplan op te stellen en hen bij te staan met advies.

Een andere uitdaging voor het FSP is het motiveren van jongeren om de stap te zetten naar hoger onderwijs. Door de zeer lage werkloosheid, vooral voor mensen met hogere diploma's, zijn jongeren niet gemotiveerd om verder te studeren. Hier ligt de verantwoordelijkheid bij de overheid om meer jobs te creëren. In de supermarkten in Zuid-Afrika staan naast de kassabediende aan elke kassa twee werknemers met als taak de boodschappen in plastic tassen te stoppen. Deze jobcreatie was een initiatief van de overheid om meer jongeren aan het werk te krijgen. Als het gemakkelijker is om aan dergelijke jobs te geraken, zijn jongeren -met kwaliteiten- echter minder gemotiveerd hogere studies aan te vangen.

Een grote frustratie bij de werknemers van het FSP was dat de kinderen en jongeren die in het SOS Kinderdorp zelf verbleven meer kansen kregen dan kinderen en jongeren uit de gemeenschap ondersteund door het FSP. Als jongeren uit het Kinderdorp hogere studies aanvangen, betaalt SOS Kinderdorpen hun studiegeld, kosten om 'op kot' te gaan, transportkosten, et cetera. Dit is echter niet het geval voor kinderen en jongeren die door het FSP ondersteund worden. Het FSP kan deze jongeren wel ondersteunen om studiebeurzen aan te vragen maar heeft zelf de middelen niet om studies te bekostigen. Daarom is het belangrijk dat het FSP en de lokale partnerorganisaties meer middelen zouden hebben om deze jongeren te ondersteunen. Het budget van SOS Kinderdorpen was niet groot genoeg hiervoor. Ofwel moet er binnen SOS Kinderdorpen meer geld vrijgemaakt worden om ook jongeren uit het FSP te ondersteunen door bijvoorbeeld meer fundraising door peter/meterschap ,niet alleen voor kinderen uit de Kinderdorpen maar ook voor kinderen uit het FSP. Ofwel moet het geld elders gezocht worden. Binnen de gemeenschap van het FSP in Rustenburg liggen hiervoor kansen bij de naburige mijnen want daar is zeer veel rijkdom aanwezig. Multinationals die de mijnen bezitten zouden kunnen overtuigd worden om jongeren uit de naburige gemeenschap te sponsoren om hoger onderwijs te volgen.

Uit de geschiedenis is duidelijk dat het niet eenvoudig is om efficiënt via internationale ontwikkelingshulp armoede te bestrijden. Ondanks torenhoge uitgaven aan ontwikkelingshulp, is armoede nog steeds een zeer groot probleem. Op <http://www.mo.be> las ik op 10 mei 2015 een interessant artikel waarin stond dat Europa Afrikaanse migranten zou kunnen inschakelen om efficiënter aan ontwikkelingshulp te doen. Zij hebben relevante netwerken en ook kennis van taal, cultuur en financiële middelen (Janssen, 2015). Europa zou inderdaad de kennis en inzichten van Afrikaanse migranten kunnen benutten om hun uitgaven aan ontwikkelingshulp efficiënter te besteden.

3.1.1.2 Voorkomen vroegtijdig sterven

AIDS-preventie

Op vlak van voorkomen van vroegtijdig sterven van ouders is meer HIV-preventie noodzakelijk. Eerder heb ik al besproken dat in Zuid-Afrika de schrik om met HIV besmet te raken niet zo sterk is omdat men gratis geneesmiddelen krijgt en men niet per se ziek wordt en sterft aan AIDS na een HIV-besmetting. Onder andere daardoor blijft de besmettingsgraad in Zuid-Afrika zeer hoog. Op heel veel plaatsen worden gratis condooms uitgedeeld, maar dat werkt niet zolang men niet overtuigd is van de noodzaak om condooms te gebruiken. Daarom moeten er meer campagnes komen om het gebruik van condooms te stimuleren.

Ook het sterke geloof in traditional healing heeft ongetwijfeld een invloed op het nog altijd hoge AIDS-sterftecijfer in Zuid-Afrika. AIDS-remmers zijn gratis beschikbaar in openbare ziekenhuizen maar de medicijnen worden dikwijls niet correct ingenomen, of gecombineerd met traditional healing waardoor de behandeling niet aanslaat. Traditional healing zal wel zijn effecten hebben bij onschuldige verkoudheden en dergelijke maar ik denk dat bewustmakingscampagnes voor correct gebruik van AIDS-remmers noodzakelijk zijn.

Gezondheidszorg

Wat betreft andere oorzaken van vroegtijdig sterven zouden openbare ziekenhuizen meer middelen moeten krijgen of zouden de prijzen van privéziekenhuizen naar omlaag moeten. De wachttijden van openbare ziekenhuizen zijn ontzettend lang. Dat heb ik ook zelf gemerkt toen ik tijdens mijn vrijwilligerswerk in 2013 af en toe naar het ziekenhuis moest met kinderen. Het is niet uitzonderlijk dat als iemand die ernstig ziek is naar een openbaar ziekenhuis gaat voor hulp langer dan 24 uur moet wachten tot hij/zij geholpen wordt. Dit werkt demotiverend om hulp te zoeken bij professionele artsen en stimuleert om eerder hulp te zoeken bij traditional healers, met als gevolg dat bepaalde ziektes niet correct behandeld worden en mensen vroegtijdig sterven.

Anticonceptie

In Zuid-Afrika worden veel abortussen uitgevoerd. Abortus wordt uitgevoerd bij ongewenste zwangerschappen. Het veel voorkomen van ongewenste zwangerschappen wijst op de nood aan meer anticonceptie. Condooms zijn in Zuid-Afrika op veel plaatsen gratis beschikbaar. Ook andere anticonceptiemiddelen zoals de anticonceptiepil, zijn gratis te verkrijgen in openbare ziekenhuizen. Volgens locals wordt daar echter zeer weinig gebruik van gemaakt. Hier ligt de verantwoordelijkheid bij de overheid, maar ook bij scholen en NGO's om via seksuele opvoeding en campagnes het gebruik van condooms en de pil te promoten. Dus ook in het FSP kan er meer aandacht besteed worden aan het voorkomen van ongewenste zwangerschappen. De lange wachttijden in openbare ziekenhuizen kunnen meisjes en vrouwen ook demotiveren om gebruik te maken van de gratis aangeboden anticonceptiepil. Als men urenlang in het ziekenhuis zit te wachten, is de kans ook groot dat men bekenden uit de gemeenschap tegenkomt. Ook dit kan jonge meisjes weerhouden om de stap te zetten om die pil te gaan

halen. Daarom lijkt het me beter om de pil via een andere weg aan te bieden. Eventueel via vertrouwenspersonen op scholen. Het FSP-kantoor is ook zeer laagdrempelig in de gemeenschap, ook daar ligt een kans om op een laagdrempelige manier anticonceptie te promoten en aan te bieden.

3.1.2 Alternatieven voor kinderen in nood

Indien preventieve maatregelen niet voldoende efficiënt blijken en er toch kinderen nood hebben aan een alternatieve vorm van familiale zorg, moet er nagedacht worden welke de beste alternatieven zijn.

Uit de tweede invalshoek bleek dat bij vele kinderen de noodzaak aan alternatieve familiale zorg slechts tijdelijk is. En meestal gaat het ook niet over baby's maar oudere kinderen en 'siblings'. Veel kinderen hebben familie. Als maatschappelijk werkers voldoende tijd en middelen hebben, zouden meer oplossingen binnen de eigen familie bereikt kunnen worden.

Pleegzorg en binnenlandse adoptie in Zuid-Afrika wordt momenteel erg gepromoot en binnen de binnenlandse adoptiewetgeving zijn er regelingen mogelijk om contacten te behouden tussen de biologische familie en de adoptiefamilie.

De radicaliteit van de huidige adoptieregeling -het verbreken van banden met de biologische familie- is paradoxaal door het feit dat vele geadopteerden hun roots willen weten maar weinig gegevens hebben én dat ook geboortemoeders willen weten hoe het met hun kinderen gaat maar daar geen mogelijkheid toe hebben. Uit de derde invalshoek bleek dat het radicaal doorsnijden van alle banden de identiteitsvorming en de zoektocht naar de roots kan bemoeilijken. Daarom zouden tussenvormen die minder radicaal zijn dan adoptie in deze gevallen beter zijn.

Vanuit dit perspectief zou het nog beter zijn om zo dicht mogelijk bij of in de oorspronkelijke omgeving op te groeien. De roots liggen dan binnen handbereik. Er zijn children's homes zoals het tehuis in Zuid-Afrika waar ik in 2013 vrijwilligerswerk deed waar kinderen tot de volwassenheid verblijven. Het verblijf in een instelling zoals een weeshuis of kindertehuis bleek uit de derde invalshoek duidelijk geen afdoend alternatief te zijn wegens onder andere het gebrek aan liefde en stimulering. De familiale zorg die door SOS Kinderdorpen gecreëerd wordt lijkt me een beter alternatief. Door initiatieven als SOS Kinderdorpen en hun FSP krijgen kinderen optimaal de kans om op te groeien in hun eigen omgeving. Daarom hebben zulke initiatieven meer middelen nodig, en zouden er meer gelijkaardige initiatieven opgestart moeten worden.

Kafala is een tussenvorm die zowel kan gelden als alternatief voor kinderen in nood als tussenvorm voor ouders die een kind in hun gezin willen opnemen. Volgens het kinderrechtenverdrag kan ook kafala dienen als gezinsvervangende zorg indien een kind tijdelijk of blijvend niet door de oorspronkelijke ouders kan worden opgevoed. Kafala is een kinderschermingsmaatregel uit het islamitisch recht. Adoptie is volgens het islamitisch recht verboden. Bij kafala worden de familierechtelijke betrekkingen met de oorspronkelijke ouders

niet verbroken. De kafil (kafala-ouder) neemt de opvoeding en verzorging van het kind op zich en heeft het gezag en de voogdij over het kind. Tussen de kafil en het kind worden geen nieuwe familierechtelijke betrekkingen gevestigd, wat bij adoptie wel het geval is. Het kind behoudt zijn familienaam en het erfrecht wordt niet aangetast. Kafala kan ook ten allen tijde herroepen worden door de oorspronkelijke ouders. (Ouled Touhami, 2013) Als er nagedacht moet worden over vormen tussen adoptie en pleegzorg kan er inspiratie gehaald worden bij het principe van kafala.

3.2 Verminderen van de vraag

3.2.1 Voorkomen van vraag naar adoptiekinderen

Uit de eerste invalshoek bleek dat de grote vraag naar adoptiekinderen een zodanig grote druk creëerde dat er kinderhandel en andere onaanvaardbare praktijken ontstonden. Als reactie daarop werd de adoptiewereld onderworpen aan meer regels en wetten door onder andere het Haags Adoptieverdrag. Maar zolang de vraag groot is, en er veel geld mee gemoeid is, zullen er achterpoorten zijn. En verschillende landen waaruit geadopteerd wordt hebben het Haags Adoptieverdrag niet ondertekend, waaronder Ethiopië.

Het reguleren van de adoptiewereld is uiteraard belangrijk. Maar omdat duidelijk bleek dat een grote vraag, en de wil om veel geld te geven voor een kind, kinderhandel in de hand werkte, lijkt het mij noodzakelijk om ook die grote vraag te verminderen. Volgens experts blijkt dat er nog steeds onaanvaardbare praktijken zijn, ondanks het reguleren van de adoptiemarkt (van den Brinkt, 2014). Ook al gebeurt alles volgens de regels, de druk op organisaties en moeders is daar niet mee weggewerkt. Adoptie afschaffen lijkt me een radicale beslissing waar ik op zich niet voor wil pleiten in deze bachelorproef. Maar ik denk dat zowel door het 'aanbod' aan kinderen zoveel mogelijk te voorkomen door lokale familieversterking, als de vraag naar adoptiekinderen zoveel mogelijk te verminderen, de noodzaak aan adoptie geleidelijk aan kan uitdoven. Overheden die de verantwoordelijkheid nemen om adoptie te reguleren, moeten in mijn ogen ook de verantwoordelijkheid nemen om via hun beleid ten eerste efficiënte ontwikkelingssamenwerking te sponsoren en ten tweede de verantwoordelijkheid nemen om de vraag naar adoptiekinderen te verminderen.

De vraag naar adoptiekinderen is aanvankelijk ontstaan omdat er veel kinderen in nood waren. Indien deze nood weggewerkt zou worden door preventieve maatregelen, bestaat het risico dat doordat de vraag naar adoptiekinderen blijft, maatschappelijk werkers en organisaties onder druk staan om kinderen te zoeken die geadopteerd kunnen worden. Kinderen die eventueel mits minimale ondersteuning van hun families in eigen omgeving kunnen blijven. Daarom vind ik het ook belangrijk om wensouders hiervan bewust te maken en zo de vraag naar adoptiekinderen te verminderen.

Door verregaande vruchtbaarheidstechnieken heerst in het westen de gedachte dat men bij een kinderwens het 'recht' heeft op een kind. Het verschil tussen een kinderwens en het idee van het recht op een kind is zeer vaag geworden. Men legt zich niet zomaar neer bij

onvruchtbaarheid en wil ver gaan om de kinderwens te vervullen. De sterke kinderwens kan blind maken voor praktijken waarvan de ethische aanvaardbaarheid in vraag gesteld kan worden. De belangen van het kind kunnen overschaduwd geraken en ethische grenzen worden afgetast zowel bij vruchtbaarheidstechnieken als adoptiepraktijken. De huidige discussies over commercieel draagmoederschap en anonieme spermadonaties zijn hier ook relevant. Net omdat er zoveel mogelijk is op medisch en wetenschappelijk vlak, wordt het idee gecreëerd dat het aanvaardbaar is om heel ver te gaan om toch maar een kind te krijgen. Dit is een zeer delicaat onderwerp maar volgens mij moeten vrouwen meer ondersteund worden om zich te kunnen neerleggen bij onvruchtbaarheid, en ondersteund worden in hun rouwproces dat ze geen moeder kunnen worden. Dit geldt uiteraard ook voor vaders. De recente discussie over OK-vrouwen (ongewild kinderloos) en de maatschappelijke druk die ervaren wordt door vrouwen om moeder te zijn is hier zeer relevant.

Indien de adoptiemotivatie ontstaan is na jaren van mislukte vruchtbaarheidsbehandelingen, lijkt het me ook belangrijk om stil te staan bij oorzaken van vruchtbaarheidsproblemen en die aan te pakken. In onze huidige samenleving zijn er vrouwen die het krijgen van kinderen uitstellen omdat lange studies en een carrière in ons systeem moeilijk te combineren zijn met een gezin. Tijdens de jaren dat vrouwen in hun meest vruchtbare periode zijn, hebben ze andere prioriteiten. Daarom is een gezinsbeleid om gemakkelijker studies en werk met een gezin te combineren noodzakelijk zodat vrouwen in de jaren dat ze meest vruchtbaar zijn zich niet belemmerd moeten voelen om kinderen te krijgen.

3.2.2 Alternatieven voor vraag naar adoptiekinderen

De vraag naar adoptiekinderen kan ook verminderd worden door alternatieven te bieden aan wensouders.

Mogelijke alternatieven hangen uiteraard af van de motivatie van wensouders om een kind te adopteren. Voor mensen die willen adopteren puur omdat ze een kind in nood willen helpen, zijn er duurzamere opties. Organisaties zoals Plan International en SOS Children's Villages bieden de mogelijkheid om via peter- en meterschap kinderen binnen hun gemeenschap financieel te ondersteunen. Bij dergelijke initiatieven staat het belang van het kind voorop. Campagnes om dergelijke initiatieven te steunen dragen volgens mij ook bij tot de bewustmaking dat het beter kan zijn om kinderen en hun gemeenschap ter plaatse te ondersteunen in plaats van naar hier te halen door middel van adoptie.

Voor wensouders die willen adopteren vanuit een kinderwens is financieel peter- of meterschap uiteraard geen alternatief. Echter vind ik het paradoxaal dat er in België ongeveer 400 ouders op de wachtlijst staan om een kind te adopteren en ongeveer 400 kinderen op de wachtlijst staan om opgenomen te worden in een pleeggezin. (cijfers uit Michel, 2014) Pleegzorg en adoptie zijn in België twee verschillende werelden maar net door die paradox lijkt het me nuttig om die twee werelden dichterbij elkaar te brengen. Door bruggen te bouwen tussen pleegzorg en adoptie zou pleegzorg een alternatief kunnen zijn voor adoptiewensouders. Op die manier vermindert de drukkende vraag naar adoptiekinderen uit het

buitenland én worden kinderen in het binnenland op wachtlijsten voor pleegzorg ook uit de nood geholpen.

In de ogen van adoptie-wensouders lijkt pleegzorg waarschijnlijk in eerste instantie geen alternatief. Adopteren is permanent. Het kind krijgt de familienaam en erfrechten. Bij pleegzorg is het de bedoeling dat het kind terug kan keren naar de eigen familie, eens die familie zich in betere omstandigheden bevindt. Daar is echt sprake van gezinsvervangende hulpverlening. Voor adoptie-wensouders kan het idee van pleegzorg afschrikkend werken omdat de kans erin zit dat ze het kind dat ze opnemen in hun gezin terug moeten afgeven.

Als hier de parallel getrokken wordt met de drastische consequenties van de huidige adoptieregeling dat de band met biologische ouders wordt doorgesneden niet in alle gevallen tot de beste oplossing leidt, is het interessant om na te denken over varianten van wettelijke vormen van adoptie en pleegzorg. Als adoptie-wensouders meer garantie krijgen op blijvend contact met pleegkinderen, kan dit bijvoorbeeld helpen om ze te overtuigen om te kiezen voor pleegzorg in plaats van adoptie.

Uiteraard moet ook hier het belang van het kind voorop blijven staan. Maar het lijkt me voor pleegkinderen ook goed om na terugkeer naar de biologische familie later in contact te blijven met hun pleeggezin, waar ze zich uiteindelijk ook aan gehecht hebben. Of om in het pleeggezin te blijven, mits contact en bezoeken aan de biologische familie.

Concreet zou dit voor mij moeten betekenen dat zodra koppels of alleenstaanden op zoek gaan naar informatie over adoptie, direct in aanraking zouden moeten komen met informatie over pleegzorg. En ervan bewust gemaakt worden dat de nood aan opvang voor pleegkinderen momenteel veel groter is dan de nood aan adoptie van kinderen in het buitenland. De redenen waarom koppels of alleenstaanden adoptie verkiezen boven pleegzorg zouden moeten aangepakt worden, in het belang van zowel kinderen in binnenland als buitenland.

Het informeren van kandidaat-adoptieouders over pleegzorg als alternatief is ook iets wat momenteel leeft binnen de sector en in de politiek. Tijdens de commissievergadering van de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin op 10 februari 2015 kwam dit ter sprake tijdens een vraag van een commissielid aan de minister over een aanmeldingsstop voor binnenlandse adoptie.

(<http://www.vlaamsparlement.be/commissies/commissievergaderingen/954948/verslag/955994>). Daar werd gesteld dat het een optie zou zijn om kandidaat-adoptieouders warm te maken om te kiezen voor pleegzorg, net omdat de wachtlijsten voor kandidaat-adoptieouders zeer lang zijn en dat er heel wat kinderen gebaat zouden zijn met opvang in een pleeggezin. Maar er werd ook ingegaan op de moeilijkheid van de elementaire verschillen tussen adoptie en pleegzorg. Minister Jo Vandeurzen gaf als antwoord dat het informeren van kandidaat-adoptieouders over de mogelijkheden van pleegzorg een delicaat gegeven is omdat adoptie en pleegzorg juridisch en praktisch erg van elkaar verschillen. Hij is er evenwel van overtuigd dat er voldoende raakvlakken zijn om pleegzorg als mogelijk en zinvol alternatief aan kandidaat-adoptieouders voor te stellen. Kandidaat-adoptieouders en kandidaat-pleegouders zouden volgens hem de sterke motivatie en engagement om de zorg voor een kind van iemand anders op te nemen binnen het eigen gezin gemeen moeten hebben.

In februari 2015 werden aldus de minister concrete afspraken gemaakt met pleegzorgdiensten over bijdragen van die diensten aan informatiesessies voor kandidaat-adoptieouders. Dit is een stap in de goede richting maar ik denk dat er meer moet gebeuren om kandidaat-adoptieouders over de streep te trekken om voor pleegzorg te kiezen. De minister vermeldde echter ook dat er nieuwe adoptiekanalen gezocht worden om iets te doen aan de lange wachtlijsten voor interlandelijke adoptie. Er werden onlangs nieuwe kanalen ingeschakeld, zowel in proeffase als definitief in Burkina Faso, Guinee, Haïti en Uganda. Daar heb ik in het kader van deze bachelorproef grote twijfels bij en ik hoop dat voor kinderen uit deze landen eerst alle andere alternatieven in het land van herkomst overwogen geweest zijn. Echter is van deze vier landen enkel in Burkina Faso het Haags Adoptieverdrag in werking, in de andere drie landen niet. Volgens mij is het beter om in plaats van nieuwe adoptiekanalen te zoeken om aan de vraag van kandidaat-adoptieouders te voldoen, veel meer te investeren in het overtuigen van kandidaat-adoptieouders om een pleegkind in hun gezin op te nemen. Maar daarom is het denk ik ook belangrijk om kandidaat-pleegouders meer zekerheid te geven dat ze een blijvende band met hun pleegkind kunnen hebben. Enkele recente wetsvoorstellen voor wijziging in pleegzorgregelgeving zijn ook interessant, zoals bijvoorbeeld meer ouderlijk gezag voor pleegouders. Op vlak van continuïteit in opvoeding zou het misschien ook beter zijn voor kinderen, afhankelijk van situatie tot situatie, om na jarenlang verblijf in het pleeggezin daar te kunnen blijven, mits contact met de biologische ouders. Volgens mij zou contact met biologische ouders ook bij adoptie meer moeten nagestreefd worden. Als adoptie minder radicaal zou zijn, en er bij pleegzorg meer zekerheid zou zijn, zouden volgens mij meer belangen op een evenwichtige manier gediend kunnen worden. Een verschuiving van de huidige pleegzorgwetgeving naar vormen van zwakke adoptie zouden hier interessant zijn. Hierbij kan ook inspiratie gehaald worden bij de eerder besproken islamitische kafala.

3.3 Indien toch adoptie als laatste oplossing

Zolang adoptie blijft bestaan is het belangrijk om stil te staan welke kinderen uiteindelijk meest gebaat zijn bij adoptie. Voor baby's die toch achtergelaten worden, en van wie de familie onmogelijk op te sporen is, lijkt adoptie de enige weg naar opgroeien in een gezin. Voor achtergelaten baby's lijkt adoptie een alternatief, vooral omdat ook blijkt dat hoe jonger er geadopteerd wordt, hoe minder kansen op ontwikkelingsmoeilijkheden. Echter is hier ook een risico aan verbonden, want als er op jonge leeftijd geadopteerd wordt is er geen mogelijkheid meer tot hereniging met biologische familie indien die later toch nog zouden opdagen.

Ook oudere kinderen, siblings en kinderen met beperkingen kunnen baat hebben bij adoptie om op te groeien in een familiale omgeving. Er blijven heel wat landen op zoek naar kandidaten die een kind met een specifieke ondersteuningsbehoefte willen adopteren, aldus minister Jo Vandeurzen in de eerder vermelde commissievergadering. Dit gaat vooral over kinderen ouder dan 6 jaar, siblings, kinderen met een vooraf gekend medisch probleem of kinderen met een belastende achtergrond. Wat betreft interlandelijke adoptie is het echter moeilijker om oudere kinderen te integreren in een nieuw gezin in een nieuw land met verschillende taal en cultuur. Dus zij zijn volgens mij ook meer gebaat bij oplossingen in het land van herkomst.

Indien er toch (interlandelijk) geadopteerd wordt is het zoals eerder besproken bij alternatieven ook belangrijk om na te denken over tussenvormen die minder radicaal zijn. Zodat kinderen en biologische ouders indien gewenst gemakkelijker in contact kunnen blijven met elkaar. Dit is voordelig voor de identiteitsvorming en zoektocht naar roots bij adoptiekinderen en maakt de verwerking voor biologische ouders gemakkelijker.

3.3.1 Aanbevelingen bij binnenlandse adoptie

Zoals eerder beschreven is binnenlandse adoptie in Zuid-Afrika aan een opmars bezig. Echter is het hierbij belangrijk dat aandacht besteed wordt aan het informeren van kinderen die geadopteerd worden. Want uit gesprekken ter plaatse merkte ik dat men het niet noodzakelijk vindt om kinderen te informeren als er geadopteerd wordt binnen dezelfde huidskleur. Echter is het noodzakelijk voor een kind om te weten dat zijn adoptieouders niet zijn echte ouders zijn. Hier zou dus meer aandacht aan moeten besteed worden bij voorbereiding van adoptieouders.

De Zuid-Afrikaanse regeling bij binnenlandse adoptie, dat indien gewenst contact mogelijk blijft tussen biologische familie en adoptiegezin lijkt me ook een goede maatregel.

Binnen Afrikaanse tradities wordt ook aan informele pleegzorg gedaan. Dit heeft ook zijn voordelen omdat zo hereniging met oorspronkelijke familie gemakkelijker is.

3.3.2 Aanbevelingen bij buitenlandse adoptie

Ook over het radicaal doorknippen van banden bij interlandelijke adoptie heb ik mijn bedenkingen. Indien een geadopteerde op zoek wil naar zijn of haar roots zijn het weeshuis, de maatschappelijk werker of de rechter die destijds de adoptie afhandelde de enige manieren om in contact te komen met zijn of haar familie. Echter gaan er vele jaren over, omdat geadopteerden pas in de adolescentie of later de zoektocht aanvangen. Als er iets is misgelopen met de dossiers zijn er geen andere manieren om aan gegevens te geraken. Daarom lijkt het me beter dat van meet af aan dossiers rechtstreeks meegegeven worden met adoptieouders, of dat er een centrale databank beschikbaar is met gegevens. Zodat indien gewenst info gemakkelijk beschikbaar is. Adressen of telefoonnummers van adoptieouders doorgeven aan biologische familie lijkt delicaat maar is volgens mij in veel gevallen wel in het belang van de biologische familie en het kind.

Indien als allerlaatste mogelijkheid in het belang van het kind internationaal geadopteerd wordt, is nazorg uiteraard van essentieel belang. Geadopteerde kinderen hebben zaken te verwerken waarbij professionele begeleiding nodig kan zijn. Het is ook bijvoorbeeld belangrijk dat ouders voldoende aandacht besteden aan de moeilijke identiteitsvorming van hun adoptiekind en hun kind voldoende mogelijkheden bieden om in aanraking te komen met de cultuur en tradities uit geboorteland. Zodat ze deels de identiteit verbonden aan hun land van oorsprong kunnen integreren in hun identiteit die ze ontwikkelen in hun nieuwe omgeving.

4. Algemene conclusie

Volgens internationale verdragen geldt bij interlandelijke adoptie het subsidiariteitsprincipe. Er kan enkel interlandelijk geadopteerd worden als 'ultimum remedium', indien er geen mogelijkheden zijn in het land van oorsprong. In mijn inleiding vroeg ik me af wat er kan gedaan worden om kinderen optimaal de kans te geven om in hun gezin, gemeenschap en land van oorsprong op te groeien.

Ik toetste de werking van het Family Strengthening Programme van SOS Kinderdorpen aan verschillende invalshoeken om te kunnen beargumenteren waarom dergelijke projecten noodzakelijk zijn om in de eerste plaats te voorkomen dat er nood is aan interlandelijke adoptie. In de laatste fase kwamen veranderingsstrategieën aan bod om die nood te voorkomen.

Door een kind in nood weg te halen via interlandelijke adoptie wordt aan dat kind de nodige familiale omgeving geboden in combinatie met de invulling van de kinderwens van kandidaat-adoptieouders. Echter draagt het weghalen van kinderen niet bij tot oplossingen voor de plaatselijke noden van oorspronkelijke families of het bevorderen van voorzieningen ter plaatse. Dus in plaats van interlandelijke adoptie te blijven zien als noodoplossing is het belangrijker te focussen op oorzaken van die nood en families te ondersteunen zodat kinderen de kans krijgen in eigen omgeving op te groeien.

Er is een grote vraag naar buitenlandse adoptiekinderen. Omdat adoptie bestaat en wettelijk geregeld is, worden ook kinderen mét ouders en familie ter adoptie afgestaan. Betreft dat kinderen die bij het niet bestaan van een wettelijk adoptiekader zouden achtergelaten worden? Misschien wel. Betreft dat kinderen die mits minimale ondersteuning bij hun familie hadden kunnen blijven? Waarschijnlijk wel.

Door de aanhoudende vraag van kandidaat-adoptieouders naar adoptiekinderen en lange wachtlijsten worden nog steeds nieuwe adoptiekanalen gezocht en opgestart. Door tijdsgebrek en door de keuze me te focussen op andere aspecten komt in deze bachelorproef helaas niet aan bod op welke manier er door adoptie-organisaties gegarandeerd wordt dat dit kinderen betreft waarvoor op geen enkele manier in geboorteland familiale opvang kon voorzien worden.

Mijn veranderingsstrategieën bevinden zich vooral op beleidsniveau en komen vooral neer op de nood aan meer middelen voor familieverstevkende programma's. Door mijn bezoek aan Rustenburg heb ik gemerkt dat in een gemeenschap waar er een sociaal vangnet is door de aanwezigheid van het Family Strengthening Programme minder kinderen worden achtergelaten of afgestaan. De focus op de gemeenschap blijkt dus zijn vruchten af te werpen. Kinderen die toch hun ouders verloren door vroegtijdig overlijden kunnen bij andere familieleden opgroeien, mits ondersteuning en streven naar self-reliance van het Family Strengthening Programme. Familieverstevking in geboortelanden kan dus op die manier een preventief en duurzaam alternatief bieden voor kinderen waar interlandelijke adoptie tot nu toe een oplossing voor leek te zijn.

Literatuurlijst

- Anryns, S. (2015). *Klassieke ontwikkelingssamenwerking werkt niet*. Geraadpleegd op 3 april 2015 van <http://www.mo.be/interview/david-booth-ontwikkeling-valt-niet-te-plannen-het-moet-anders>
- Bos, P. (2009, 2 september). Adoptie uit het buitenland kan echt niet meer: Goede bedoelingen, slechte effecten, *NRC*, p. 7.
- Brink, T. van den. (presentator). (2014, 3 december). *Arena: Adoptie moet worden afgeschaft*. [talkshow]. Hilversum: EO.
- Brodzinsky, D., Smith, D., Brodzinsky, A. (1998). *Children's adjustment to adoption: developmental and clinical issues*. California: Sage publications.
- Cantwell, N. (1998). *International adoption, Innocenti digest*. Siena: UNICEF.
- Cederblad, M., Irhammar, M. (2000). Outcome of intercountry adoption in Sweden. In P. Selman (Ed.), *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives* (pp. 143-163). London: BAAF.
- Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. (2009). *Advies: Interlandelijke adoptie*. Geraadpleegd op 25 januari 2015 van http://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/2008_2009_4_advies_interlandelijke_adoptie.pdf
- De Graeve, K. (2013). Festive gatherings and culture work in Flemish-Ethiopian adoptive families. *European Journal of Cultural Studies*, 16 (5), 548-564.
- Drexhage, J., Murphy, D. (2010). *Sustainable Development, From Brundtland to Rio 2012*. (background paper). New York: United Nations Headquarters.
- Geldof, D. (2011). *Sociologie en samenleving*. Onuitgegeven cursusmateriaal uit opleiding Gezinswetenschappen.
- Högbacka, R. (2012). Maternal thinking in the context of stratified reproduction: perspectives of birthmothers from South Africa. In Gibbons J. L., Smith Rotabi K. (Red.), *Intercountry adoption: policies, practices and outcomes*. (pp. 143-159). Surrey: Ashgate.
- Hoksbergen, R. A.C. (2000). Changes in attitudes in three generations of adoptive parents: 1950-2000. In P. Selman (Red.), *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives* (pp. 86-101). London: BAAF.
- Hoksbergen, R. A. C. (2011). *Kinderen die niet konden blijven, zestig jaar adoptie in beeld*. Soesterberg: Aspekt.

- Janssen, L. (2015). *Afrikaanse migranten bundelen krachten*. Geraadpleegd op 10 mei 2015 van <http://www.mo.be/nieuws/afrikaanse-migranten-bundelen-krachten>
- Juffer, F. (2008). De ontwikkeling van interlandelijk geadopteerden. *Justitiële verkenningen*, 34 (7), 38-53.
- Kirton, D. (2000). Intercountry adoption in the UK: Towards an ethical foreign policy? In P. Selman (Red.), *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives* (pp. 66-85). London: BAAF.
- Linden, A.P. van der. (2008). Adoptie in het kennelijk belang van het kind?, *Justitiële verkenningen*, 34 (7), 68-83.
- Martin, P. (2010). *Government-funded programmes and services for vulnerable children in South Africa*. Cape Town: HSRC Press.
- Michel, C. (verslaggever). (2014, 13 november). *Panorama: Kind zoekt pleeggezin*. [reportage]. Brussel: VRT/Canvas.
- Mulheir, G., Browne, K. (2007). *De-institutionalising and transforming children's services: a guide to good practice*. Birmingham: University of Birmingham and WHO collaborating centre for child care and protection.
- Nijs, K. (2002). *De aanneming van een kind en de dienstwillige voogdij. Adoptie in België van 1803 tot 1951*. (scriptie). Universiteit Gent.
- Ouled Touhami, N. (2013). *Kafala - Zwakke adoptie: een onderzoek naar de versterking van de positie van Nederlandse pleegouders van een gewortelde alleenstaande minderjarige vreemdeling*. (onderzoeksrapport). Universiteit Tilburg.
- Post, R. (2008). De perverse effecten van het Haags Adoptieverdrag, *Justitiële verkenningen*, 34 (7), 25-37.
- Pronk, I. (2011). *Trauma's kwellen afstandsmoeders*. Geraadpleegd op 24 april 2015 van <http://www.trouw.nl/tr/nl/4516/Gezondheid/article/detail/2436510/2011/05/24/Trauma-s-kwellen-afstandsmoeders.dhtml>
- Rutter et al. (2000). Research into outcomes of intercountry adoptions: Recovery and deficit following profound early deprivation. In P. Selman (Red.), *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives* (pp. 107-125). London: BAAF.
- Saclier, C. (2000). In the best interest of the child? In P. Selman (Red.), *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives* (pp. 53-65). London: BAAF.
- Scheepmaker, M.P.C., Slot, B.M.J. (2008). Adoptie onder vuur: Voorwoord, *Justitiële verkenningen*, 34 (7), 5-10.

- Selman, P. (2000). *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives*. London: BAAF.
- Slot, B.M.J. (2008). Adoptie en welvaart: Een analyse van vraag en aanbod van adoptiekinderen, *Justitiële verkenningen*, 34 (7), 11-24.
- Somers, A., Meeus, N., D'Hoore K. (Producenten). (2002). *A man without culture is like a zebra without stripes: De adoptiedriehoek in Zuid-Afrika*. [Dvd]. Gent: VBJK.
- SOS Children's Villages International (2013). *Working towards sustainability, community empowerment in family strengthening, guidance for programmes in Africa & Middle East*. (Continental policy support document). SOS Children's Villages International: Continental Office, Africa & Middle East.
- SOS Children's Villages International (2009). *SOS Children's Village Programme Policy: putting the child first*. Austria: SOS Kinderdorf International.
- SOS Children's Villages International (2014). *Strong communities for strong families, how strong social networks support children and their families in sub-Saharan Africa*. Austria: SOS Kinderdorf International.
- UN (2012). *The rights of children under the age of three. Ending their placement in institutional care*. Europe regional office: Office of the high commissioner.
- Vanherle, M. (2015). *Buitenlandse adopties in België gehalveerd in 4 jaar tijd*. Geraadpleegd op 6 januari 2015 van <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2200484>
- Van Loon, H. (2000). Foreword. In Selman P. (Red.), *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives* (pp. 1). London: BAAF.
- Verhulst, F. (2000). The development of internationally adopted children. In Selman P. (Red.), *Intercountry adoption: Developments, trends and perspectives* (pp. 126-142). London: BAAF.
- Vlaardingerbroek, P. (2008). Alternatieven voor (interlandelijke) adoptie, *Justitiële verkenningen*, 34 (7), 54-67.
- Wekker, G. et al (2007). *Je hebt een kleur, maar bent nederlands, identiteitsformaties van geadopteerden van kleur*. (onderzoeksrapport). Faculteit der geesteswetenschappen/letteren Universiteit Utrecht.
- Westra, H., Slot, B. (2011). Voorwoord. In R.A.C. Hoksbergen (Red.), *Kinderen die niet konden blijven, zestig jaar adoptie in beeld*. (pp. 17-19). Soesterberg: Aspekt.